

CUPRINSUL

- Candid C. Mușlea* : Protopopul Bratu Baiul (1760—1831) și fiul său Nicolae (1782—1855). (cont.)
- Aurelian Sacerdoțeanu* : Andreanum și alte acte (sfârșit)
- Ion Mateiu* : Revoluția lui Horia
- Liviu Opreș* : Panait Istrati
- H. Petra-Petrescu* : Din viața lui Ioan Pop-Reteganel

Partea literară

- Al. Ceușianu* : Craiul munților. Poem dramatic. Actul II. (Sc. I-VII)
- A. P. Bănuț* : Paramon Chichernea despre „Arsuceațiunea pintu cultivarea pop. rom.”
- Ernest Bernea* : Poeme în proză.
- H. Petra-Petrescu* : a) Tamara dansează... b) Ironie.
- Sextil Vodă* : Desrobot.
- Gh. D. Banu* : a) Basmul meu b) Răscruți.....
- Ioan Diaconu* : Doina.
- S. T.* : Epigrame.
- S. Tamba* : Din stânga și din dreapta.
- A. Sacerdoțeanu, I. I.,
E. B., A. Creangă, I.
Colan, D. G. Ax. B.* : } Dări de seamă.

Bibliografie și paginile administrației.

TARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se
inapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătindu-se tipogra-
fiei numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile postale necesare.
În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei
a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea
abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista
gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.

Nu luăm notă de cuprinsul revistei ce ni se trimit decât în măsura reci-
procității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VII.

Iulie-August 1935

No. 4.

Protopopul Bratu Baiul

(1760—1831)

și

fiul său Nicolae („Coconu Baiu“)

(1782—1855)

de Candid C. Mușlea

În acest an neînțelegerile între șeful politic și administrativ, care era arendașul posesiunii, căpitanul von Lang, și între conducătorul poporului oprimat, reprezentat prin protopop, iau proporții și mai mari. A te lua la harță cu arendașul era cam riscat căci el era reprezentantul orașului, care lua în arendă toate veniturile dintr'un domeniu al aceluia. El era stăpân în toată puterea cuvântului, așa că l-am putea numi guvernatorul domeniului, îngrijindu-se ca taxele să se plătească regulat, veghiând asupra intereselor orașului, având să raporteze Magistratului tot ce se petrecea în comune și adeseori fiind încredințat și cu cercetarea diferitelor cazuri de neînțelegere sau de transgresiuni ale locuitorilor, având mare influență și în afacerile bisericești.¹⁾ A te avea rău cu el, însemna a fi la cuțite cu toți diregătorii.

Astfel, la 28 Martie 1812, protopopul și preoții acuză pe Lang, pe birăul I. Dobre Noaghea și pe logofătul Mihail Munteanu pentru denunțul ce l-ar fi făcut la comisia de anchetă că ar fi majorat taxele stolare. Câteva zile mai târziu birăul și pargarii I. Hilotei, I. Vlad Noaghea, Oprea Popocea și Stoica Fe-

1) I. Zorca, op. cit.

știlă, într'o adresă către arendaș, redactată de logofăt, declară următoarele: „La 19 ale lunii acesteia, Februar, după calendarul vechiu, adică Duminecă, în loc a spune părintele protopop Bratu Baiu cazania sau predicăția în biserică după obiceiul, au început a face predicăție împotriva diregătorilor, precum noi diregătorii suntem ca niște păgâni și calvini bețivi, ba încă ca niște Anticriști ce muncesc oamenii. Noi știm că după porunca Măriei Tale am pus pe Bucur Vășii în gros, care a furat pe mumă-sa, la care numitul protopop au arătat că noi interesați (sic!) de vin și beți, l-am pus pe acel Țigan în gros. Care noi această rușine ce ne-au făcut tocma în biserică, când era satul mai tot adunat, nu o putem suferi, ca să fim de răs și de batjocura sătenilor. Pentru care noi poftim satisfacție...”

În același timp arendașul, în raportul său către Magistrat, prezintă pe protopop ca turburător al liniștii și al ordinii, pentru că se amestecă în chestii politice, și cere — nici mai mult nici mai puțin — decât să fie suspendat, căci numai astfel s'ar putea restabili liniștea în sat. Nu e întâia oară — zice el — când acest protopop vorbește astfel în biserică, îndemnându-și credincioșii la neascultare și îndărătnicie.

La anchetă, protopopul declară că nu a folosit cuvinte ofensatoare la adresa altor religii, ci le-a adus numai ca pildă. Bunoară le-a spus să nu mai lucreze, ei și soțiile lor, în Dumineci și sărbători, ceea ce alții, de alte religii, nu fac. Așa dar acuza ce i se aduce nu e întemeiată. Ca preot și îndrumător al lor, i-a îndemnat ca în calitatea lor de frunțași ai poporului să-și cinstească legea și să nu mai dea pildă rea celorlalți credincioși, care îi văd împreună cu soțiile lor în crășmă, în zilele de sărbătoare.

El mai prezintă și un certificat demn de încredere dela județul orașului, senatorul Brenner, care recunoaște că în predici protopopul dă totdeauna sfaturi bune credincioșilor săi.

Guvernul vede că denunțul e fals și ordonă ca diregătorii să ceară protopopului iertare în public, într'o adunare, la care va fi trimis și un funcționar al Magistratului, iar logofătul, dacă va mai redacta adrese false, să fie destituit. Arendașul, care a învinuit pe Baiul că procedează la fel în toate predicile, și care nu a făcut o cercetare temeinică, să fie cât mai serios admo-

nestat. Ce privește pe diregători, care s'au dat mult beției și care, pentru a-și potoli setea, asupresc pe oameni, obișnuindu-se a-i pedepsi cu amenzi în bani, Magistratul să ancheteze cazul, și dacă plângerile contra lor sunt adevărate, să-i destitue și în locul lor să pună alții, cinstiți, iubitori de dreptate și de ordine. Cheltuielile făcute cu ancheta, 52 fl. 48 cr., să le plătească arendașul și diregătorii, iar protopopului, dacă cumva a fost silit să plătească ceva, să i se restituie totul. — Ce satisfacție pentru Bratu Baiul și pentru toată preoțimea românească !

Tot atunci Baiul declară că dispoziția magistratuală cu Nr. 684/1812 din 19 Martie îl jignește. În luna Octomvrie 1811 Lang făcuse adică denunțul că Baiul și fiul său au primit dela coloni peste 300 fl. precum și câțiva cai, cu ocazia recrutărilor din anul 1809. La anchetă, în loc să răspundă la întrebările puse, Baiul cere : 1) să i se predea în original protocolul de anchetă ; 2) să i se arate ordinul prin care s'a deschis ancheta ; 3) să i se spună pentru ce s'a ordonat anchetă unilaterală contra lui ca protopop, și nu i s'a făcut cunoscut acest lucru? Magistratul îl anunță că dacă în 8 zile nu răspunde la întrebări, va trimite protocolul de anchetă guvernului. Atunci Baiul se adresează Consistorului, arătându-i că nu înțelege cum se poate face anchetă contra sa fără un ordin mai înalt. Cere deci ca totul să se amâne, până va primi instrucțiuni dela forul său superior. Magistratul însă, care voia să spele cât-de-cât pata aruncată asupra arendașului și indispoziția acestuia, se adresează guvernului, arătându-i că în cursul anchetei și în urma mai multor jalbe, s'a constatat că tatăl și fiul au încasat bani dela coloni, fie pentru a le scuti feciorii de recrutare, fie de serviciul militar. Oamenii au cerut să dea samă de banii plătiți, dar cei doi refuză. Și deoarece aceste denunțuri nu ating demnitatea preoțească a lui Baiul — oamenii vreau doar să știe dacă banii încasați au fost folosiți în interesul lor și dacă cei doi și-au ținut promisiunile! — Magistratul crede că ancheta e justificată, căci Baiul are în Zărnești o posesiune colonială și o gospodărie întinsă, și tocmai de aceea e obligat a se supune dispozițiilor magistratuale.

Aflând despre lucrul acesta, episcopul Moga, cu adresa Nr. 491/1812 din 28 Aprilie, cere ca acuza adusă de arendaș să fie

comunicată și episcopiei, pentru ca și aceasta să-și trimită un comisar din cler, cu atât mai mult, cu cât și jalba a fost examinată de o comisie mixtă.

Magistratul răspunde că obiectul anchetei ordonate nu privește nici o chestie preoțească și deoarece protopopul a refuzat să răspundă la întrebările puse, chestia s'a trimis guvernului împreună cu motivele de refuz arătate de protopop.

Cu Nr. 4131 din 25 Mai 1812 guvernul cere episcopului să comunice lui Baiul că e obligat a răspunde la întrebările puse, iar Magistratului i se cere să grăbească ancheta.

Probabil că toate acestea erau opera fiului său Nicolae, deoarece cu ordinul Nr. 3540 din 24 Nov. 1812 guvernul face cunoscut că lui Nicolae Baiul, care — la cererea tatălui său — a fost declarat ca risipitor, să nu i se mai împrumute nici bani, nici alte lucruri, nimeni să nu cumpere nimic dela el, nici să nu facă târg cu el, ceea ce se va publica în tot districtul. — Mult trebuie să-l fi costat pe mândrul protopop acest pas; a preferat însă această adâncă umilire, cauzată de unicul său fiu, care se lăsase târît de patima jocului de cărți și făcuse multe datorii, decât să n'aibă cu ce să-și mărite cele 5 fete. —

Ancheta aceasta nu știm cum s'a terminat, dar nici un an nu trece, și Baiul raportează episcopului că la Râșnov s'a ținut târg în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Episcopul se plânge guvernului, care cere lămuriri. Magistratul răspunde că... n'a știut că după calendarul vechiu în acea zi era sărbătoare. Legile țării spun lămurit că în zilele de sărbătoare după calendarul gregorian ortodoxii să se rețină dela orice muncă și să nu dea prilej de supărare celorlalți creștini. Aceștia însă sunt prea toleranți, și nu s'au plâns niciodată. Cu atât mai îndrăzneală este deci pretenția protopopului Baiu, care caută să instige pe episcop, iar pe guvern îl plictisește cu jalbe neîntemeiate. Propune deci ca acest om, care și în a. 1810 — conform adresei guverniale Nr. 2191 din 22 Martie — îndrăsnise să prezinte jalbe neadevărate, să fie pedepsit cum trebuie.

Guvernul — cum era și natural — dă dreptate Magistratului și cere episcopului să-l admonesteze și să-l îndrume la liniște pe protopop. După lege, dacă un târg cade într'o zi de sărbătoare după calendarul nou, el se amână cu o zi, dar aceasta

numai cu privire la religiunile legal recepte. Pe viitor protopopul să nu mai îndrăznească să turbure autoritățile cu astfel de jalbe neîntemeiate, căci va fi aspru pedepsit.

În a. 1814, când vrea să facă alegere de cantor în Vlădeni, birăul de acolo, care avea și el un fecior de vreo 13 ani, pe care voia să-l facă cantor în sat, precum și dușmanul său, arendașul Dillmont, îi pun bețe în roate. El se plânge că „acest birău au necinstit și pe mine și porunca Domnului Vlădicăi...” și Magistratul cere lui Dillmont să raporteze. Acesta răspunde că, fără știrea domnului de pământ și folosindu-se de multe ne-reguli, protopopul a încercat în mai multe rânduri să impună comunității ca dascal pe un colon de acolo, Vlad, și că în seara de 5 Februarie, fără știrea sa, a adunat în casa lui Bretin Cocoloa vreo 50 de oameni — din 250, câți sunt în sat — din partidul lui Vlad, și l-a candidat. Dar acesta e un bețiv, care și-a vândut la Tântări și brăcinarul, iar comunitatea ar vrea să aibă în această slujbă un om cu o vieață exemplară. Cere deci ca pentru păstrarea liniștii și a siguranței, să se interzică protopopului de a mai convoca vreo întrunire fără autorizația arendașului. Magistratul primește propunerea lui Dillmont și raportează episcopului în acest sens, adăugând că angajarea unui al doilea dascal e de prisos.

Episcopul însă îl apără pe Baiul, arătând că arendașul îl vrea pe fiul birăului, iar Baiul a procedat corect. Magistratul să îndrume deci pe arendaș să nu mai împiedece pe protopop în îndeplinirea misiunii, ci să colaboreze cu el când e vorba de luminarea tinerimii.

Lucrurile s'ar fi domolit astfel, dacă Vlădărenii — puși la cale de arendaș și de birău, n'ar fi protestat contra candidării, de preot acum, a lui Vlad, așa că Magistratul are un motiv mai mult să prezinte cazul guvernului, raportând așa cum îi convenea. Cu toate acestea, la 5 Mai 1815, se face alegere de preot și Vlad întrunește toate voturile, afară de al birăului și al câtorva eredincioși, care protestează, și astfel se dă din nou apă la moara Magistratului, care enunță că nu aprobă ca Vlad să fie preot acolo, și raportează din nou guvernului, arătând că pentru evitarea unor eventuale „coliziuni” în sat, Vlad să nu fie admis să candideze.

Nu peste mult apoi, tot la uneltirile arendaşului, o sută de gospodari protestează arătând că protopopul vrea să le impună ca preot pe Vlad, care a fost ales de 58 votanţi, pe când comunitatea bisericească numără 260. —

Tot în a. 1815 se pune la cale altă anchetă contra lui Baiul, când dascalul Ion Popii Dan mărturiseşte contra lui, arătând că: 1) a delăturat pe toţi birăii din Zărneşti, pentru ca înainte cu 2 ani să pună în această slujbă pe o rudenie, 2) decând e preot acolo, e urzitorul tuturor frământărilor şi cercetărilor, ca şi al procesului dintre sat şi domnul de pământ, 3) tot el a dat ideea să se formeze un sfat constătător din 12 oameni, numiţi şi „bătrâni“, numai ca să poată înlătura pe fostul birău, 4) în procesul cu oraşul a spus că fostul protopop al Braşovului, Haines, care mănâncă la masă cu împăratul, ar fi declarat că nu-i trebuie decât 1000 fl. pe care să-i dea unui ministru, şi Zărneştii ar deveni comună liberă, ne mai atârnând de Braşov, 5) o femeie care-şi ascunsese un fecor şi nu-l prezentase la recrutare, cerându-i sfatul, i-a spus să nu-şi dea feciorul la cătane, căci bărbatul ei are mulţi copii şi e prea bătrân pentru militarie, 6) înainte cu trei ani l-a pus pe I. Dan gociman pentru că a făcut cu banii proprii turnul bisericii, şi a dat împăratului un om şi un cal.

Tot atunci, ajunsă la desperare, obştea cea săracă a satului arată judeţului Braşovului „că mare pagubă s'a făcut în câmpul nostru cu bucatele, că săcările şi orzele au şezut secerate câte 6 săptămâni, de s'au putrezit şi le-au mâncat şoa-recii. Şi acea pagubă mare ne rugăm să ni-se împlinească, că din pricina arendaşului s'au făcut această pagubă la toţi, nevrând să dijmuiască... Cu mare plecăciune ne rugăm să porunceşti Măria Ta, după porunca Înălţatului Gubernium, că am auzit noi că numai 24 de ceasuri să stea în câmp seceratu, şi apoi să se dijmuească. Dară la noi vedem că nici o dreptate nu e. Pentru aceea iarăşi ne rugăm să porunceşti Măria Ta să se dijmuească după dicret, azi sau mâine, ca să nu ne mai apuce ploile. *Că de nu vei porunci, ne luăm al nostru, şi dijma i-o lăsăm pe câmp...*“ Adresa e semnată: „*Plecate slugi, obştea întregă a Zărneştilor cea săracă. Pentru frica arendaşului nu ne-am iscălit numele*“.

O altă adresă către Magistrat, semnată de protopop și de preoții I. Manole și Vlad Dan, are aproape același cuprins, dar în ea se mai spune : „...la care noi suntem siliți prin Domnul nostru Episcop a da la Inaltul Crăiesc Gubernium pentru paguba cea mare, și vom arăta că *nici nu mai sămănăm în anul viitor*, căce e cu mare paguba noastră“.

Cum era și de așteptat, arendașul le pune iarăși toate în spinarea protopopului, căci într'o scrisoare adresată vărului său, el zice : — „...Der Protopop ist schon wieder des Teufels ! Cu toate că Joi în 28 Septemvrie a voit să-și ducă, fără dijmuire, fânul de pe un loc care făcea cât dijma de pe mai multe locuri și cu toate că am lăsat toate acestea nepedepsite, am primit dela el alăturata scrisoare impertinentă, pe care, după ce vei lua cunoștință de ea, te rog să mi-o retrimiți.¹⁾ Nici popii Manoilă și Comșa, care și ei au voit să înșele la dijmuire, nu le-am făcut totuși nimic. Oamenii își bat joc de noi, și fără o cură radicală, nu facem nici o ispravă. Trebuie să-i amputăm strașnic, să le punem ventuze și să-i cernem, altcum nu vom avea pace niciodată !“....

În 1816 Lang nu mai e arendaș la Zărnești ! Urmașul lui, Preidt von Cronnenheim, continuă însă calea bătută de predecesorii săi, căci la o nouă jalbă a protopopului, în numele său, al preoților, al vechiului birău și a 24 de coloni, privitoare la dijma, arendașul raportează Magistratului : E vorba tot numai de instigații răutăcioase ale protopopului ! Un om care e duhovnic și primul păstor în comună, care în toate acțiunile sale ar trebui să fie condus de adevăr și moralitate și din gura căruia să nu iasă decât cuvinte de pace, îndrăznește — sub manta binelui satului — să-și instige credincioșii contra stăpânirii ! El pune la cale continue turburări și procese.... Oare să-și poată continua agitațiile și să poată păcătui într'una nepedepsit?... Un om atât de dăunător, care în situația ce ocupă nu procedează cum ar trebui, spre restabilirea liniștii, și care nu urzește decât rele, trebuie să fie transferat, căci fără acest procedeu radical — oricine ar fi în viitor arendaș acolo ! — liniște nu va fi. El le pune toate la cale, cu unii din preoții care îi

¹⁾ Anexa I.

sunt subordonați, cu dascalii, gocimani și neamurile sale, pe care le atrage în complot prin instigațiile sale, fără ca partea cea mai mare a satului, mai bine intenționată și mai săracă, să știe ceva !” Preidt mai prezintă și două certificate ale preoților Comșa și Dan — că bucatele ar fost încă verzi, și de aceea nu se făcuse dijmuirea. Se vede că cei doi preoți nu mai erau în bune relații cu protopopul, odată ce prezentau acte în defavorul lui și în favorul arendașului.

Așadar faptul că reprezentantul bisericii și totodată al poporului se plângea de nedreptatea făcută lui și poporului oprit, care — conform uzului — nu avea nici dreptul de a protesta, însemna pe atunci atât cât instigații, complot, etc.

Bun-bucuros, Magistratul ordonă încă o anchetă, doar îl va putea scoate vinovat, obținând astfel transferarea celui care-i sta în drum, apărând bruma de drepturi a celor oropsiți și neîndreptățiți de atâtea secole !

În 1817 Baiul e numit comisar episcopesc în ancheta începută între protopopul Tempea și curatorii dela „Sf. Nicolae” din Brașov, și cere să i se plătească diurna pe 20 de zile, à cinci florini pentru el și cinci florini pentru cai și slugă, dar Magistratul i-o reduce la 5 florini cu totul.

În același an revine asupra cererii sale din a. 1812, prin care declarase pe fiul său risipitor. Acum arată că Nicolae s’a îndreptat și nu i se mai poate reproșa nimic ; cere deci să se revină asupra publicațiunii guverniale (Nr. 3540 din 20 Nov. 1812) și totodată să se dea fiului rătăcit un serviciu public în conformitate cu cunoștințele ce le are. Magistratul cere senatorului Riemer să raporteze, și acesta răspunde că din 1812 tânărul nu a mai trăit în Zărnești, ci în Sibiu, la episcopul neunit, și în Viena, așa că nu poate ști dacă s’a îndreptat sau nu. Magistratul scrie guvernului că deoarece propriul tată îl declarase risipitor, nu are nimic împotrivă, și guvernul revoacă publicațiunea.

În a. 1818 Baiul protestează la Magistrat contra funogiului (primarului) din Ghimbav, care a strigat în gura mare preotului de acolo, Ioan Vereș, în fața mai multor credincioși : „Mă, popo, de vei mai cununa fără știrea și fără porunca mea, te ia dracu !” Altădată „a chemat pe popa pentru ceva poruncă, și nefiind zisul preot acasă, au luat pe preteasa jitariul de dindărăt cu

bățul, înjurând-o tot de suflet ca pe o Țigancă, și al treilea : pe gocimanul îl silește ca el să rânduiască la măcar ce slujbă a satului pe oameni, și așa nu poate împlini slujba bisericească. Așa eu poftesc pe Cinstitul Sfat să mi se facă satisfacție, căci acest funogiu calcă preafinaltele rânduieli, și poftesc răspuns, precum am poftit și pentru deregătorii din Râșnov, și nici despre aceia nici un răspuns nu am căpătat ; *asa vâlva, sau vaza, sau caracteriul preoțesc vrea să-l strice de tot acest funogiu cât și deregătoria din Râșnov.*“ —

Tot atunci e numit comisar în cauza dintre protopopul Brașovului, Tempea, și neguțătorul Burbea-Pogăcianu, în urma căreia Tempea „e oprit de slujba protopopiei“. (Când venea la Brașov, Baiul trăgea totdeauna la Chir Bucur Dumbravă, în Brașovul-vechiu).

În a. 1819 lasă la o parte toate titulaturile lungi și pompoase care se obișnuiau pe atunci și, indignat, se adresează simplu cu cuvintele : „Cinstit Magistrat ! Primind eu o rechiziție (cu Nr. 2406 a. c.), *însă fără nici o titlă, care aceea nu s'ar cădea la omul care este în ojiție...*“ și încheie cu „gata spre slujbă !“

În același an e acuzat că la alegerea de preot din Ghimbav, s'a oprit cu căruța la casa candidatului N. Popovici, i-a spus să îmbrace odăjdiile și l-a prezentat poporului cu cuvintele : „Pe acesta să-l alegeți, căci e distins“, — chemând și pe Țigani la alegere.

Baiul răspunde că acuza e neîntemeiată ; numai cinci neastâmpărași au făcut-o, fără știrea celorlalți, iar căruța sa numai... întâmplător s'a oprit la poarta lui Popovici. Cere deci pedepsirea falșilor acuzatori. —

Nu mult după aceea se plânge și Nicolae Manea Lungoci din Fundata, că în locul unui singur curator, cum era până atunci, protopopul a pus trei, și de atunci s'a pierdut salba dela Maica Domnului și preceșania.¹⁾

În acest timp, ordonându-se ca corespondența cu autoritățile să se facă numai în limbile : latină, germană sau maghiară, Baiul trebuie să se conformeze, și-și redactează adresele în limba

¹⁾ Sfânta cuminecătură.

germană sau latină. Vom vedea mai târziu pentru ce numai în aceste două și numai foarte rar și în limba maghiară !

El semnează acum : „Popa in Zernest, und zugleich Nicht Unirter Erzpriester in Löblichen Kronstädter District.“

Un gând îl preocupă însă de multă vreme pe acest slujitor al altarului strămoșesc: pentru ce preoții și ceilalți slujbași ai bisericii și școlii românești, care — atât ca număr, cât și ca vechime — întreceau cu mult pe ai celorlalți locuitori ai Țării Bârsei, să nu se bucure de aceleași drepturi ca și reprezentanții celorlalte religii ?

El reîncepe deci lupta, dar o ia pe mai departe. Curatorii din Bran ceruseră adică să fie scutiți de a mai da naturalii²⁾ și să fie dispensați și de celelalte prestații comunale, deoarece trebuie să dea din punga lor contribuții pentru episcop, ca și pentru reparaturile dela biserici, și nu au fonduri pentru astfel de cheltuieli. Protopopul le-a spus că după obiceiul străvechiu ei sunt „imuni“ de orice prestare de naturalii ca și de sarcinile publice. Magistratul le răspunde că nici curatorii celorlalte religii nu sunt imuni. Să fie mulțumiți că sunt dispensați de căraușie și alte sarcini comunale, iar contribuțiile pentru episcop și repararea bisericilor nu-i privește pe ei.

În același an, împreună cu ceilalți preoți și cu unsprezece locuitori din Zârnești, arată, în numele tuturor proprietarilor de muși din comună, că Magistratul trebuie să aibă cunoștința de faptul că ei, din timpuri imemorabile și până în anul 1820, au stăpânit fără nici o restricție unii muși, în schimbul unei taxe pe care o plăteau bisericii evanghelice din Brașov. Acum însă arendașul le-a adus la cunoștință că va da ordin să li se omoare porcii, dacă i vor mai trimite la ghindă în acei muși, iar pe porcari să-i bată de moarte.

Tot atunci face cunoscut Magistratului că în sat sunt două sute de copii obligați a cerceta școala, dar numai pentru jumătate din ei se plătește simbria învățătorului, căci ceilalți părinți sunt săraci. Cere deci să i se aprobe vânzarea unor părți din „Plaja Nemii“ și „Fața Sasului“, pentru care s'ar încasa suma de 50 fl., din care 25 fl. i-ar folosi la plata învățătorului. Magistratul aprobă vânzarea locului al doilea, care e mai departe

2) Contribuții în cereale.

de Zărnești și mai aproape de Bran. În ce privește pe cel din-tâi, fiind loc de pășune comună, va cere opinia inspectorului domonial. —

Începând din acest an, în scrisul protopopului se observă o oarecare schimbare, care încetul cu încetul devine tot mai pronunțată. Explicarea nu e alta, decât că fiul său Nicolae, care studiasse în Cluj și Viena, și petrecuse câțva timp lângă episcopul V. Moga, începe să facă pe secretarul tatălui său și astfel introduce în scrisul bătrânesc, de modă veche, și sproape totdeauna la fel, — ceva tineresc, nou, deși uneori bombastic și cu multe latinisme. Astfel adresa Nr. 471/1821 începe cu „In-clyte Magistratus“, ca să continue apoi românește : „Binevoind Național nostru Episcop, Preluminatul și Presfințitu Domnu Basilus Moga pe lângă cinstita sa intimație a-mi comunicăului că din motivurile acolo numerate nu numai lângă Biserica dela Slobodu Craescu sat Kerstian, Protopopeștii mele Direcții încredințată... ca curator, au mai direct grăind ca *sacristan*... rămâind cu trebuincioasa cinstire îndatorat serv...”

Numele încep a fi latinizate. Pe Stan Băncilă îl face *Stanislaus*, pe Stana *Stan'slaa*, cuvântul Magistrat îl înlocuiește cu *Senat*, etc. iar în locul numelui vechiu al Branului, folosește termenul „Törtsfalva“ (Nr. 1689/1821).

El nu mai folosește nici termenul obișnuit pe atunci „plasa“, ci „*gremium*“ (Șimon—Bran), ba și explică unele cuvinte, folosind paranteza, de ex. „în simpla (goala) lui declarație“. Ce e mai mult, odată, încă în anul 1809, când era mai tânăr, el semnează, din greșeală sau intenționat : Nicolaus Bajul, Parochus Zernestiensis et Archidiaconus Coronensis tertius“, fără ca tatăl său, Magistratul, sau guvernul, să fi observat greșeala.

În adresa sa No. 1633/1821 protopopul devine — probabil tot sub influența fiului său ! — mai agresiv. El arată că funogiul din Ghimbav „vrea să fie și Vlădică și Protopop... La Sibiu dumnealui nici un amestec n'are, fiindcă nu știe rânduiala noastră a Bisericii... așa, pentru că nu m'au poftit ca Protopopu locului, poftesc satisfacție... și nădăjduesc că la această rechiziție a mea se va face împlinire, *ca să nu mai facem val [la] Înălțatul Gubernium*...”

Tot în anul 1821, după ce comunică Magistratului că tineretul din Zârnești nu mai cercetează biserica Dumineca după amiazi, pentru instrucția religioasă, cere să se publice că toți feciorii dela 15 ani și fetele dela 12 ani, să frecventeze necondiționat acest curs, căci în caz contrar, ca și cei ce nu pot face dovada că sunt vaccinați, nu vor fi cununați — ceea ce Magistratul aprobă.

În acest timp, la cererea protopopului, Ioan Ivănoiu e trimis în arest, deoarece „face scandal în două sate“, Zârnești și Tohanul-Nou, trăind cu altă femeie. În adresa către Magistrat Baiul zice: „...măcar legile cele sfinte și politicești nu îngăduesc ca persoanele pe lege cununate una de alta singure să se deosebească, ci trebuie la încuviințatul Forum Ecclesiastic întru acest fel să meargă, căci almintrelea multe urmări rele s'ar naște, și s'ar strica căsătorii nu puține.“ La acuza adusă, Ivănoiu răspunde însă, între altele multe, că de trei ani de zile protopopul îl chiamă slugă la el, promițându-i că-l va divorța. El însă nu se învoiește, căci știe că nu-i va da nici o simbrie și din această cauză l-a acuzat de adulter. Certificatele, pe care le prezintă acuzatul, îl arată om pașnic și cinstit, așa că Magistratul ordonă să fie imediat scos din arest, iar protopopului îi face cunoscut că în viitor numai în cazuri mai grave, și în care de fapt e vorba de o crimă, va putea cere arestarea cuiva.

La 18/30 Oct. Baiul răspunde că: „...după sfintele canoane și preainaltele porunci crăiești, astfel de oameni neascultători (ca Ivănoiu!) cu mijloace mai aspre, după cum este arestul și bătaia, vin de a se aduce la căzuta subordonație...“ și că „*nu după dreptate, ci numai din oareșicare grație s'au lăsat afară dela Tutchthaus...*“ dar „despre adevărul rechizițiilor noastre celor protopopești, care se raz[i]mă în sfintele canoane și preainaltele normativuri crăiești încoace venite, Slăvitul Magistrat a nu se îndoii, ci poruncita de către I. C. Gubernium prin miostivul său decret... la toate cinstitele politicile jurisdicției din mare Principat Ardealului trimise și mie prin Cinst. nostru Consistorium înștiințat, asistenția în lucrurile bisericești, totdeauna a-mi da să binevolască“. Magistratul îl îndrumă să fie mai cuviincios !

Tot în anul 1821 Baiul intervine direct la județul Brașovului să interzică șezătorile cu lăutari, cerând ca „acele *sălaşuri drăcești* de tot să se oprească“; la orele 8 seara să se tragă clopotul și cei neascultători să fie pedepsiți, ceea ce Magistratul aprobă.¹⁾ —

Arendașul face însă un nou denunț contra lui, arătând că ține patru crâșme, iar o casă și-a închiriat-o unui străin din Muntenia, care vinde acolo rachiu. Magistratul decide să i se lase o singură crâșmă, căci datoria lui ca preot e să dea pildă bună. Protopopul răspunde că se simte nedreptățit prin faptul că numai în urma unui denunț s'a adus contra sa o sentință *cum poena*. De aceea cere originalul denunțului, pentru a se apăra temeinic și a-și arăta nevinovăția, dar i se răspunde că dreptul de crâșmărit se dă oricărui colon, pe timp de 3 luni, însă nu ca să-l transmită unor străini și în prejudiciul domnului de pământ și al arendașului, deci nu poate ține mai mult decât o singură crâșmă.

În anul 1822 el întreabă: „Pentru trei persoane de oameni (sic!) din Cherstian, care s'au ucis în biserica Cherstianului, oare făcutu-s'au pedeapsa, au nu?“ căci el trebuie să raporteze episcopului, care-i cere informații.

(Va urma)

¹⁾ Anexa II.

Andreanum și alte acte

de Aurelian Sacerdoțeanu

(Urmare din No. 3, p. 231—238).

De ce totuși Sașii nu mărturisesc nimic despre vechile lor drepturi? E o întrebare în adevăr temeinică. Dar cu ce era să dovedească? Hotărîrea lui Gregorius nu o aveau ¹⁾ iar Diploma andreiană nu concorda întru totul, în această chestie, cu ceea ce se știa de Papă. Ar fi fost o imprudență să o arate. Cea mai mică abatere dela un act la altul ar fi fost aspru interpretată.

Insă mai este ceva: chiar de ar fi voit, riscând orice, n'avea ce arăta atât de solemn, atât de convingător. Hotărît lucru, Sașii nu mai aveau, în această vreme, originalul documentului. Probabil că fusese distrus în timpul marei invasii tătare, când a fost ars Sibiu, sau altădată înainte de 1308 ²⁾. Neavându-l pe acesta, n'ar fi putut presenta nici un fel de copie, ³⁾ în momentul acesta în care se nega chiar o scrisoare a lor. În sfârșit, admițând totuși că ar fi avut una din aceste posibilități, când nu se știa care era situația precisă a Ardealului și nu se cunoștea nici atitudinea regelui Carol încă în lupta pentru coroană, puteau ei să producă un privilegiu care, în caz de sentință nefavorabilă, ar fi fost mult depreciat? Cred că au socotit prudent să lase curs liber anchetei, probabil având mare încredere și în ceea ce se știa în mod public, dreptul universității sășești sibiene, de atâtea ori amintit în alte acte și împrejurări. Această prudență poate fi rezultatul și al unei alte judecăți. Era vorba numai de o ceartă eclesiastică în care se puteau vedea abuzuri și de o parte și de alta și atunci au lăsat la voia întâmplării această hotărîre care nu le putea prejudicia prea mult căutând să păstreze neviolabile toate beneficiile care

1) Dacă ar fi fost în mâinile lor, ar mai fi fost poate amintită.

2) Păreră veche, aparținând lui Schuller (cf. Schiopul, p. 16) dar asupra căreia nu știu din ce motive n'au stăruit cercetătorii.

3) Cea mai demnă de încredere n'ar fi putut-o avea decât tot dela capitulul din Alba Iulia, care în această situație, n'ar fi putut-o face în nici un caz.

decurgeau din celelalte puncte clar exprimate în privilegiul lor. Însă îndată ce voevodul Ladislau a închinat steagul și regele Carol era în căutarea adeptilor cari să-l susțină oricând, actul a ieșit la iveală. Și a ieșit *acum* fiindcă era momentul excepțional de favorabil Sașilor. Și *acum* el putea fi prezentat regelui chiar în condiții mai puțin sigure, dacă ne gândim la situația acestui Angevin care căuta consolidarea dinastiei.

Sub ce formă va fi fost el prezentat regelui? Am spus că nu mai aveau originalul. E probabil însă că Sașii nu aveau nici măcar o copie legalizată. Cred că Blafuuz și Henning au adus o *copie liberă*, păstrată prin cine știe ce întâmplare la vreo persoană oarecare. Acest act așa transmis, în care s'au strecurat poate unele greșeli, ca datarea și simplificarea titlului în protocolul final, dar care corespundea lucrurilor în deobște cunoscute și deci nesupuse îndoelii, a fost adus în fața regelui spre confirmare. Și e probabil că anume cercetări se vor fi făcut în legătură cu autenticitatea cuprinsului, dar ele n'au avut ca rezultat altceva decât confirmarea însăși. De aici explicația logică a formulei *ut dixerunt*. Din nenorocire a fost lăsat în grija unui grămătic foarte bun caligraf dar mai puțin atent la practica de cancelarie și mai prost latinist. Noroc însă că la facerea colațiunii s'au putut îndrepta unele greșeli pe care le-a însemnat cancelaria, cum am spus, prin puncte sau barare. În ceace privește formulele nu s'a putut face nimic, răsătura fiind complet interzisă oricărei cancelarii. Acestui lucru trebuie să atribuim, între altele, și formula greșită de „Bulgarie Cumanieque rex“.

Dar dacă unul din aceste motive a stat la baza confirmării din 1317, atunci se poate explica ușor de ce sunt în act acele forme neobișnuite. Însă nefiind vorba de un act autenticat, acela care se prezenta, cancelaria conform obișnuinței și având în vedere reprezentanța săsească și cunoscute fiind privilegiile, și-a putut permite să scrie în acel act că se întărește nu atât prin prezentarea copiei actului cât prin mărturia celor cari o cereau. În acest caz se explică în mod logic atât *ut dixerunt* cât și *tenorem dicti privilegii*, o precizare în plus asupra *forme* în care se prezenta *actul* și nu conținutul lui.

Și în sfârșit, dacă acest act din 1317 nu ar fi fost cunoscut în mod public și nu ar fi ieșit din cancelaria regală a vremii, ne

este imposibil să credem că atâtea fețe ilustre, și un episcop, ar fi luat asupra lor sarcina de a cere autentificarea lui în 1366. În acest moment, dacă formulele acestea ar fi contrariat cancelaria, s'ar fi pus în discuție cazul și poate că alta ar fi fost soarta diplomei de aci înainte.

În subsidiar trebuie să adăogăm că și după 1366 nu se vede numai cearta între Sibiu și scaunele săsești care se vedeau înglobate în comitat, ci se dau încă și alte privilegii speciale pentru lucruri care erau odată menționate în Andreanum. O prezentare sumară a acestui lucru pune situația în lumină și mai bine. La 28 Martie 1353 se dă un privilegiu pentru Brașoveni asupra vechilor libertăți acordate lor de către regii Ungariei, dar care le-au cam fost nesocotite. Pentru cămara regală și aceștia au să dea 150 „marcas fini argenti *rationis Scybiniensis*“, iar pe juzii și comiții lor și-i aleg prin bună înțelegere.¹⁾ Mai târziu, în 1369, li se acordă drept deplin pentru deposit.²⁾ Un an încă mai târziu regele obligă pe comitele Secuilor să le respecte vechile drepturi,³⁾ și în sfârșit, în același an, le dă drepturi de negoț ca și Budanilor.⁴⁾

Un privilegiu similar se dă și Bistrișenilor la 11 Iunie 1366, deci cu 9 zile înainte de confirmarea actului Sibiului. Dar aceștia sunt puși sub judecata celor dela Sibiu, măcar că se vor bucura de aceleași privilegii „quibus eadem civitas nostra Cybinensis legitime usa fuit ab antiquo“. ⁵⁾ Este dovada cea mai sigură a unei uzanțe, pe care nu avem dreptul nici să o negăm și nici să o răstăl-măcim.

În sfârșit, dacă Andreanum din 1366 înainte devine perfect legal, ar însemna să nu se mai dea nici un fel de privilegiu asupra drepturilor înscrise în el. Însă cu privire la negoț, Sibienii nu au nici un act prin care să le fie ordonat, dar din 1364 există o scrisoare a regelui către Budani în care le spune că a acordat și

1) Zimmerman, II, 95. Privilegiul e reîntărit la 1364 de două ori, *ib.* 212—213, 219—220.

2) *Ib.*, 336.

3) *Ib.*, 349.

4) *Ib.*, 354—355. Actul negustorilor din Buda dela 1287 (cf. *Ib.*, I, 153-154) li se făcuse cunoscut mai dinainte, la 1364, *ib.*, II, 222—233.

5) *Ib.*, II, 249—250.

Sibienilor aceleași drepturi ca și lor pentru negoțul la Viena¹⁾. Ba încă și imediat după confirmarea Diplomei andreiane, la 29 Iunie 1367, le lărgeste dreptul de comerț, pe lângă Viena, și la Praga, Zara și Veneția, întocmai ca aceleși Budani.²⁾ Asupra acestuia se revine și mai categoric la 22 Febr. 1370. Se vede însă de ce era mereu nevoie să se evidențieze aceste privilegii: „propter tyrannicam quorundam aemulorum nostrorum severitatem“.³⁾ În toate aceste acte este vorba, precis, de două mari unități, Brașov și Sibiu, asemeni celei de a treia, care o formează Budanii. La acestea s'ar putea adăoga și alte acte, de mai mică importanță, care aparent nu-și mai justifică existența.⁴⁾

Dacă ar fi să luăm în absolut toate aceste acte, ar însemna că și ele contrazic privilegiul inițial sub toate formele lui. În realitate nu este vorba decât de acte parțiale care servesc la întărirea celui dintâiu în puncte speciale.

Așa dar, a fost posibil ca la 1224 să se hotărască o unitate săsească peste voința și privilegiile parțiale ce vor fi avut unele părți din ținutul astfel constituit.⁵⁾ Acesta era punctul legal care se constituise; tradiția însă, mai veche și cu mai multă putere în vremea aceea, a păstrat ce se putea păstra din independența fiecăruia în parte, alergându-se la centru numai pentru lucrurile de o oarecare importanță. Oricum însă această formă nu excludea obținerea unor privilegii parțiale în plus de cece se găsea în cel general. Dar ori de câte ori se făcea o *incălcare* a privilegiilor lor se puteau adresa cu ușurință — și de drept — regelui spre a restabili ordinea. Avem un caz concret din 1329 Aprilie 16, când regele Carol dă o hotărîre, la cererea magistratului „Nicolaus de Brasso comes Chybiniensis“ pentru o posesiune „potentialiter

1) *Ib.*, 223.

2) *Ib.*, 297—298.

3) *Ib.*, 337—339.

4) Intrucât încă dela 1224 până la 1366, era clar scris în privilegiul lor: „ad icimus eciam supra dictis libertatibus predictorum, quod mercatores eorum ubicumque voluerint in regno nostro libere et sine tributo vadant et revertantur, efficaciter ius suum regie serenitatis intuitu prosequentes“.

5) Ceece se precizează în Andream prin: „Omnibus comitatibus preter Chybiniensem cessantibus radicitus“.

ocupata“ și obținută de la Voevodul Toma „per falsi suggestionem 1)“. Ori tocmai acest Voevod le-a fost și comite; conform privilegiului din 1224 numai regele mai putea să revizuiască hotărîrea, lucru pe care îl face la cerere.

La acestea putem adăoga: atîta vreme cît se constată un comite al Secuilor, o altă enclavă bine determinată din Ardeal, a cărei vechime și continuitate nu se poate totuși constata totdeauna, dar care este *alături* de Voevodul acestei țări, ne este imposibil să credem că o a doua enclavă, privilegiată și căutată, să nu se fi bucurat cel puțin de un regim egal. Era normal deci să se dea un privilegiu Sașilor. Numai întîmplarea a făcut ca acesta să se lege de Sibiu, deoarece era centrul cel mai important al vremii. Faptul că se ignorează privilegiile Cavalerilor teutoni 2) se explică foarte bine: erau două chestiuni deosebite, care nu se apropiau prin nici un litigiu. Iar Brașovenii venind în locul acestora, deci în urma lor, nici nu sunt cuprinși în *Andreanum*, care, dacă ar fi mai nou, hotărît lucru că i-ar fi cuprins și pe aceștia.

În concluzie, putându-se documenta că privilegiile înscrise în *Andreanum* au avut și o realitate dela emiterea din 1224 și pînă la confirmarea din 1366, și că ies de sub urmărire diferitele referințe bănuite, rămîne că actul și principiile lui au existat. Dar trebuie să se precizeze că la 1317 nu mai exista originalul ci numai o copie liberă din care decurg toate originalele confirmărilor de la această dată înainte. 3)

*

1) Zimmermann, I, 427.

2) Schiopul, p. 39.

3) Istoriografia săsească a discutat chestiunea autenticității documentului acesta, însă numai în treacăt, și momentul în care s'a produs nu era prea favorabil obiectivității. De altfel la ceea ce relatează d. Schiopul, pp. 15-17 și 42—44, este să se adauge și ceea ce spune A. Scheiner, *Volkskundliche Beziehungen zwischen Siebenbürgen und dem ehemaligen Kursachen*, în *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, 57 (1934), pp. 144—153, cu privire la „*unus sit populus*“ și „*vocati*“ sau „*donati a Rege Geysa*“. Însă socotindu-se *Andreanum* ca izvor istoric de bază al multor probleme istoriografia aceasta a discutat și unele chestiuni din domeniul diplomatiei. Cu privire la acestea, în afară de studiile amintite de d. Schiopul, însemnăm dintre cele mai recente: Baron Gustav Bedeus, *Der Name Siebenbürgen*, extras din *Deutschen Ta-*

Incheem această lungă cercetare a noastră cu câteva observațiuni de metodă. D. Schiopul declară false multe din actele discutate. Aceasta nu-l împiedecă să le expună de fiecare dată în mod curent, încât se ajunge la un moment dat de nu se mai știe când e vorba de un act autentic, bănuit sau fals. Urmând această metodă nu se întărește cu nimic conclusia dorită, ci se aduce numai un balast care face de multe ori să te lipsești a continua cetitul.

Mă întreb și acum dacă d. Schiopul a avut sau nu pe Pauler în mână, întrucât dă numai *op. cit.* (p. 45 n. 22 și 24, 46 n. 25, 64 n. 39 și 74 n. 43). și niciodată titlul lucrării la care se referă; ori aici este vorba de *A magyar nemzet története*, 2 vol. Notele au putut fi luate și din revista *Századok* (1881, cf. p. 30 n. 17; 1903, cf. p. 64 n. 39), mai ales că uneori se dă pagina, alteori nu, cum și arătarea volumului respectiv.

Imi vine a crede chiar că D-sa uneori intenționat nu vrea să fie sincer. Altfel nu-mi explic de ce socotește actul din 1236

gespost, 1921, No. 50—53; R. Huss, *Die „terra Siculorum terrae Sebus“ des Andreanums*, în *Korrespondenzblatt*, L, 1927, pp. 53—54; G. Müller, *Verfassungs- und Rechtsgeschichte*, *ib.*, XLII—XLIII, 1919—1920, pp. 5—38; *Id.*, *Siebenbürgen, I. Der Name „Siebenbürgen“ und das Sachsenland, II. Sprachliche Feststellungen*, *ib.*, XLV, 1922. p. 1—15, răspuns lui Bedeus; *Id.*, *Das Deutschtum und die sekundären Siedlungen in Siebenbürgen*, *ib.*, 52 (1929), pp. 161—208; pentru interpretarea lui *desertum* aici v. N. Iorga în *Revue Historique*, VII, 1930 pp. 176—177; *Id.*, *Für wen ist das Andreanum im Jahre 1224 ausgestellt worden?* *ib.*, 53 (1930), pp. 65—78. G. E. Müller, *Der Seklerlandstrich des Andreanums ein Sachsenlandpräidium bei Mühlbach*, *ib.*, L, 1927, pp. 49—53, 54—55; *Id.*, *Nochmals die Sebusfrage und die Sachsenlandpräidien*, *ib.*, 65—69; A. Schullerus, *Die Grenzbürgen der Altlinie*, *ib.*, XLI, 1918, pp. 17—21; F. Teutsch, *Electos repraesentent*, *ib.*, XLII—XLIII, 1919—1920, pp. 1—5; *Id.*, *Noch einmal die terra Siculorum terrae Sebus*, *ib.*, XLIX, 1926, pp. 25—27; *Id.*, *Unus sit populus*, *ib.*, 52 (1929), pp. 65—67; asupra acestei formule v. și K. Schünemann, *Die stellung des Südostens in der Geschichte der mittelalterlichen Kolonisation*, în *Sieb. Vierteljahrsschrift*, 57 (1934), p. 15. Toate acestea pleacă dela un punct precis: Andreanum, asupra căruia nu se găsește nici o îndoială. În cadrul aceluiași act stă și G. Müller, *Die sächsische Nationsuniversität in Siebenbürgen*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, N. F., 44 (1928), pp. 227—421, în care se insistă mai mult asupra situației mai recente. Pentru multe puncte de privire acestea trebuiesc ținute în seamă de acela care ar încerca o nouă istorie a Sașilor.

acordat oaspeților din Dej și reconfirmat apoi, ca dovadă a neexistenței Privilegiului andreian (pp. 18—19), întrucât nu acesta este luat ca model. Dejul nu făcea parte din sistemul universității săsești sibiene și nici nu se gândea cineva că privilegiul sibian ar putea fi cotate ca mai important decât acelea ale oaspeților din apropiere, ca dela Sătmar, sau de mai departe Buda ori Gran. Căutându-se numai impresia, e sigur că d. Schiopul reușește să salveze aparențele, însă toată logica aceasta trebuie să cadă în fața realității care trebuie mai întâiu să fie înțeleasă și apoi judecată.

*

Ca încheiere, precisăm că față de problema falsurilor trebuie să fim cu multă băgare de seamă și în tot cazul, cu cea mai absolută obiectivitate. Istoria politică și socială a Ardealului trebuie scrisă în adevăr numai pe baza documentelor autentice existente, dar în folosirea lor istoricul să nu fie târît de nici o pasiune. Nici un interes nu se apără cu falsificări, căci nici o construcție astfel ridicată nu durează.

În raport cu aceste puncte ce ne-am fixat, credem că nu se poate contesta vechimea prepositurii de Sibiu, întrucât Sibiul era așezare importantă înainte de colonizarea Sașilor în teritoriul lui. Actele care o arată sunt autentice.

Actul preotului Dietrich din 1296 nu este nici el fals. „Siebenbürgen“ însă trebuie să aibe o etimologie populară din Cîmburg, iar forma latinească „Septem Castra“ vine dela cea nemțească, deci posterior contactului Germanilor cu această provincie.

Atestarea diplomei obștei Cricăului este autentică, dar al doilea act contradictoriu este subreptic.

Diploma andreiană atât prin cuprins cât și prin confirmarea ei prin alte diplome, nu este falsă. Autenticitatea ei cât și a confirmărilor din 1317 și 1366, rămâne în afară de orice îndoială atât prin elementele externe cât și prin cele interne. Nu există nici un motiv de suspiciune care să reziste criticei.

În schimb forma exterioară, anumite formule și calitatea emitentului în vremea acordării diplomei din 1257, cu Iohannes Latinus fac ca aceasta să nu fie autentică. Ar fi de dorit totuși o cercetare mai amănunțită a originalului însuși. Deasemeni motive de ordin intern și extern determină ca falsă și diploma din 1311 pentru Țara Loviștei.

Indreptări

Pag.	rând	In loc de:	să se citească:
10	12	diplomatică	diplomatică
16	15	De aici	[Incepe paragraf nou]
„	20	despe	despre
„	24	Andrei I	Andrei II
17 notele		1, 1, 2	1, 2, 3.
18 n. 2	7	criticului	criticului
19	1—2	castra urbes-civitates	castra —urbes —civitates
21 n. 2	5	Geneviève	Geneviève
22 n. 1	4	nici	nici
27 n. 1	2	Cumanique	Cumanieque
27 n. 2	2	315—116	315—316
115	11	prezintă.... Schiopul	prezintă.... Schiopul,
120	7	nar	n'ar
234	ultim	lității	[Se trece după rând 25]
236	18	(1366—1390),	(1266—1290),

Revoluția lui Horia

— Cuvinte adresate studenților din Cluj —

Țara întreaga pomeneste într'o atitudine de concentrare și reculegere spirituală, împlinirea unui veac și jumătate dela data sguduitoarei mișcări revoluționare din 1784.

Ea este una din paginile mari ale istoriei românești, care ne învață totdeauna, dar mai ales în lumina comemorărilor festive ca cea de astăzi, cu câte lacrimi amare și jertfe dureroase a trebuit să-și răscumpere neamul nostru, de-alungul veacurilor, idealul de libertate națională.

În deosebi ne servește această impresionantă dovadă Ardealul veacului XVIII, cu acele numeroase și formidabile insurecții sângeroase, cari îi imprimă pecetea marilor tragedii românești.

Reamintiți-vă puțin revolta generală împotriva silniciei religioase dela 1700, care a răscolit un veac întreg și a frânt în două sufletul neamului; gândiți-vă la alergarea țăranilor, în frunte cu eroul de baladă Mihu Copilul, sub steagurile ispititoare ale lui Francisc Rakoți și, în sfârșit, opriți-vă la imensele furtuni ortodoxe dela 1744 și 1760, conduse de călugărul *Visarion* și mai ales *Sofronie*, acel Rege neîncoronat al Ardealului — cum îi spune Nicolae Iorga, — care desființase literalmente toată opera catolicismului învrăjbitor de pe plaiurile noastre.

Aceste grave cutremure colective, provocate de vrăjmășia maghiară și prigonirea catolică, negăsindu-și echivalența în acel minim de drepturi omenești, pe cari iobagii le cereau, ele au permanentizat în sufletele chinuiților veninul desperării și clocotul pasiunii revoluționare. Nici n'a fost nevoie de prea multă așteptare, ca fierberea lor adâncă să rupă toate zăgazurile de barbară asuprire socială și etnică. Regimul sălbatec al magnaților din comitate de-o parte, iar de alta tratamentul care numai dragoste de aproapele nu dovedea, aplicat înaintașilor noștri de stăpânii pământului crăiesc, deveniră atât de urgisite și intolerabile, încât ele nu mai puteau fi suportate fără consecința distrugerii însăși a rasei noastre.

Nicăiri însă ca în *Munții Apuseni* țărănimea românească nu era mai desnădăjduită, căci acolo, pe domeniile fiscale dela Zlatna

și Abrud, ea fusese despoiată și de ultimele drepturi care-i mai rămăseseră dintr'un trecut de mândră neatârnare.

Acolo, în cetatea de codri și stânci — ajunsă pe mâna noilor beamteri jefuitori — se sbuciumau acum crunte dureri înăbușite, pe cari ideile umaniste ale lui *Iosif II* față de robii pă-mântului, și călătoriile lui populare prin Transilvania în 1773 și 1783, le știuse mângăia cu perspectiva unor speranțe nebănuite.

Crainicul viforos al acestor mari credințe de mântuire avea să fie acel îndrăsneț *triumvirat țărănesc*, care din cele patru drumuri ale lui *Horia* la Viena, creiase faima supremelor protecții împărătești împotriva feudalilor gătuitori și isvorul nestăpânitelor porniri spre acțiunile pline de primejdii, dar sigur desrobitoare pentru neamurile cari cutează.

*

Astfel răscoala asuprașilor porni cu marea adunare, ținută sub jurământ greu, în *biserica din Mesteacăn*. Era un sfârșit sumbru de Octomvrie, când zărilor se aprinseră deodată în flacăra mistuitoarelor pârjoluri revoluționare. Un iureș cumplit al cetelor de insurecți se dăduse atunci din munți și până departe în câmpii, prefăcând în cenușe odioasele curii nemeșești și secerând viețile celor cari erau socotiți atunci dușmanii ireductibili ai milioaneilor de clăcași întunecați.

Vijelia bântuia cu furie prin toate colțurile înstrăinate și din lăncile ei însângerate nu mai era scăpare pentru impilatorii co-pleșiți de groază, decât noul botez în legea românească și căsătorirea trufașelor aristocrate cu vânjoșii flăcăi ai satelor involburate. Era aceasta o probă, că răscoala, în afară de temeuriile ei social-economice, avea și un hotărît caracter *național și ortodox*, așa cum o văzuse însuși cancelarul curții din Viena, contele *Eszterházy*. Căci prozelitismul catolic nu desarmase pe urma înfrângerilor suferite, și supraviețuitorii răzmiriței lui Sofronie, cari nu erau de loc puțini, înoiră acum, după 25 ani, lozincile biruitoare de altă dată. Iar nota *națională* o confirmă mărturia nobilului român *Alexandru Chendi*, secretarul de latinește al lui *Horia*, care spune că scopul Românilor era „*să scoată pe Unguri din Transilvania și să ajungă ei stăpâni.*”

Vijelia Moșilor se deslănțuise și de astă-dată în valuri atât de năvalnice, încât comandamentul militar dela Sibiu, neputându-i

opune imediat o armată victorioasă, fu silit să recurgă la strategia înșelătoare a *armistițiului* și a făgăduielilor de drepturi. Dar totul n'a fost decât o infamă cursă austriacă, în care fu prinsă naivitatea și omenia unor *țărani*, în mâinile cărora destinul pusese pe o clipă soarta unui neam întreg. Acestei viclene derutări i s'a adăogat apoi și *trădarea criminală* a năimiților din chiar Albacul lui *Horia*, ca să se îplinească în totul trista profeție din Sfintele Scripturi cari spun „peirea ta din tine Izraile.“

*

Dar dacă această revoluție, susținută cu neîntrecut eroism de-o țărănime aproape desarmată, se sfârși atât de dramatic prin cumplita frângere pe roată a căpitanilor ei, totuși vom constata că ea n'a fost de loc zadarnică. Căci luminatul Iosif al II-lea, înțelegând dreptatea revendicărilor, pentru cari sângerase atât de generos un popor de țărani, se grăbi să publice faimoasa patentă, prin care *desființa complet iobăgia din Transilvania*. Ce-i drept, marele act imperial fusese revocat sub presiuni, tot de autorul lui, pe patul de moarte. A rămas însă *semnificația istorică* și națională a revoluției lui *Horia*, care se înfipsese pentru vecie în conștiința populară românească. Ea a fost lecția dureroasă, dar profund instructivă, care de o parte a repetat generațiilor ce s'au succedat adevărul etern, că *drepturile neamului nu se dobândesc decât cu prețul sângelui*, iar de altă parte a impus Vienei și altor cabinete europene legitimitatea *aspirațiilor românești* pe un teritoriu ce-i aparține, ca vechime și număr, împotriva tuturor uzurpatorilor.

Dar răscoala dela 1784 ne mai îmbie un învățământ: *valoarea legăturilor indisolubile* dintre *popor și fruntașii lui*, care ele au constituit atunci și în cursul vremurilor taina rezistenței noastre nebiruite, până la minunea cea sfântă a unirii tuturor Românilor.

Priviți în această pioasă evocare, mucenicii din *Alba-Iulia* suferințelor și gloriilor noastre supreme vor stăpâni sufletele noastre recunoscătoare, cu vraja figurilor de vecinică și strălucită pomenire națională.

Tineret al zilei de azi! Iată un altar nepieritor al mândriei noastre românești! Inchinați-vă lui cu toată căldura inimilor voastre entusiaste.

I. Mateiu

Panaït Istrati

— **Estompă asupra unei vieți** —

de **Liviu Opreș**

In 1930, în redacția ziarului brăilean „Ancheta“, l-am revăzut pe Panaït Istrati.

In urmă cu vre-o 18 ani plecase în lume.

Purta atunci în el chemările largului, tot așa după cum în urmă chemarea pământului natal nestăvilită l-a adus să se odihnească.

*

In minunatele seri ale Brăilei, când din dealurile Dobrogeii se ridica luna pe îmbelșugatul port și liniștea se așeza cuprinzător peste ape, Panaït Istrati, cu sufletul limpezit de vrăjmășiile vieții, în tovărășia prietenului său, Samuil Petrov, trăise visul chemărilor în larg.

Copilărise în Brăila, care pe atunci purta încă adânc urmele orientului levantin. In Brăila care avea încă o mahala a Cetățuiei, cu case de lemn și cafenele turcești, și un cartier grecesc cu ulițe în cari, în nopțile de vară, palicarii cântau melodii ce evocau tot romantismul îndepărtatului arhipelag elin.

Copilărise pe malul acesta dunărean, poartă deschisă spre Soare-Răsare. Pe lângă cargoboturile cu toate pavilioanele lumii, și cari plecau cu pânțele pline cu grâul holdelor românești, se legănau, uitate de vreme, corăbii cari în modernizarea mecanică a drumului pe ape, erau întârziate, dar stăruitoare obsesii ale unei vieți ce a fost.

*In cârciumile și cafenelele acestui port, unde trecutul muria blând, pe nesimțite, unde mirodenii orientale parfumau sub arșița soarelui de vară ulițele în cari se descărcau cele mai neașteptate produse ale Sudului, de la portocale, roșcove și tămâie până la țări, industrie * națională a Eladei, — aici a întâlnit oameni, cari cutreeră lumea și-i povesteau minunile și înțelepciunile ei.*

Aici a cunoscut pe căpitanul Mavromati, „biblie“ a adolescenței lui, om care a luptat în viață prin toate mările și porturile

Orientului, și care, învins de ipocrizia omenească, s'a năruit la bătrânețe, ducând totuși în epava lui o nesfârșită bunătate.

Aici, în decor ce acum mai trăiește doar în amintirea câtorva, în casele mărunte și bătrâne, cu streșini largi și ferestre mici, unde în odăite cu perdeluțe albe și cadre cu corăbii și porturi străine te învăluia discret adieri de busuioc grecesc, a putut înțelege și trăi povestea Kirei.

A trăit între oameni cari apuneau, într'o lume care nu găsisse puntea care duce dela patriarhalismul ei la cadența modernizantă a vieții ce își începuse dominația spre sfârșit de veac.

În mintea lui poveștile auzite au prins culoare și suflet, eroii, acești răsvrățiți anonimi cu gesturi hieratice de apostoli și gânduri de luptă cu Dumnezeu, i-au rămas profund și uriaș impietriți prin tot ce aveau mai omenesc în ei, și din ființele nebăgate în seamă, din relicvele acestea cari nu mai aveau în ele decât numai amintiri, din întârziată a acestia cari își scuipeau sufletul prin taverne și șanțuri, el a creiat o epopeie a înfrânților, de cari istoria nu va vorbi nici-odată.

Brăilenii de azi nu-și recunosc cetatea lor în povestirile lui. Dar orașul evocat de el, a trăit aieva. El i-a cules vraja din gura celor din urmă drumeți ai unei generații defuncte și a descifrat acolo unde nimeni nu mai găsea ceva vrednic de luare aminte, în tonuri elegiace o poezie minunată...

În mediul acesta s'a închezat adolescența lui năcăjită. Eroii aceștia i-au fost dascăli sufletului său chinuit de neliniști. Băiat de serviciu prin cârciumi de mahala, cu pânțelele strâns de foame și cu ochii mari, deschiși să prindă toată lumea în ei, a înfiripat în creierul lui visul îndrăzneț al orizonturilor depărtate. Și visul acesta l-a mânat în lume, chemarea zărilor noi a trăit-o, dar pretutindeni, el n'a găsit decât aceeași ciudată îmbinare a dorului de viață cu înfrângerea umană.

Lumea nu e a celor îmbuibăți. Așa l-au învățat dascălii lui. Lumea e a tuturor, și trebuie să fie și a celor mulți și umili.

Învățăturile acestea l-au dus dela început în brațele socialismului român de pe vremuri, și mai târziu în marginea comunismului.

Iar când a plecat cu destinul lui, să trăiască, să sufere și să se năruie în mizerie pe Coasta de Azur cu beregata tăiată de des-

nădejde, ca să fie ridicat apoi în fața areopagului umanității ca un nou Mesia al obijduiților, în bagajul lui de drumet, nu avea decât poezia adolescenței, dorul unei omeniri mai bune, și neliniște multă, multă.

* * *

Când l-am revăzut în redacția ziarului brăilean, Panait Istrati nu mai era cel care plecase. Dar n'am găsit nici pe eroul cules de întâmplare și ridicat pe pedestalul unei glorii, până la care, cum admirabil a zis d. profesor Iorga, nu se ridicase nimeni din ai noștri.

Am găsit un om trudit de drum și care se rușina să-și măturisească oboseala. Entuziasmul tinereții care îl purtase spre meleaguri cu soare și spre frații întru durere și vis, își pierduse strălucirea din ochii lui întunecați. În fața lui durerea și visul au mușcat deopotrivă și pe buzele lui au tras o linie tot mai adâncă de dispreț pentru contimporana orânduire. Anii cu dalta lor neiertătoare i-au adâncit umbrele și boala, care crește în cuibul celor mizeri, s'a așezat stăpână în lutul acestui om. „Orice alt om ar muri în starea asta de slăbiciune“, i-a spus un an mai târziu un doctor în Franța. „În viață pe mine mă împinge sufletul“, i-a surâs Panait Istrati.

Venise el răzvrătitul vieții și căutătorul neastâmpărat al aurului ascuns în gunoiul uman, venise cu străvechiul dor ce clocotia în sângele lui românesc, să se odihnească pe pământul care i-a crescut visul și l-a învățat bucuria durerii.

Își căuta prietenii. Unde erau? Unde? Samuilă cu ochii de copil, cu bărbuța lui rusească, cu râsul lui de cleștar, murise undeva prin stepele moscovite, iar altora nu le-a mai dat de urmă. Nu a mai găsit decât pe bărbierul Constantinescu, pe Nicu. Era singurul cu care nu pierduse legătura, și la el s'a apucat să-și clădească un cuib de liniște.

În vremea aceasta ne apropiarăm, i-am împlinit legal o despărțire de o femeie, care acolo în Franța nu-i dase decât frământare, și zi de zi, întâlnindu-ne, îi ascultam povestirile și judecățile. Văzuse atât de multe în drumul lui, pătrunsese în toate tainițile omului, încât orice discuție o stăpâniea cu evocările lui.

Pe vremea aceea am apucat să scriu ceva despre el*).

*) Ancheta — Brăila No. 13 și 14 din 1930.

Il vedeam pe drum de neodihnă, drum învăluit în lumini de asfințit, izvodind, după deșertăciunea unei glorii, colțul de pământ unde i-a adormit mama. O clipă de clarviziune m'a făcut să-l văd acuiuit în ritmul vieții noastre românești conservatoare, legat de căsuța ce și-o ridicase și de bunurile acestui pământ al neamului și i-am definit o îndreptare spre burghezia noastră potolită.

Când ne-am întâlnit, m'a certat. Zicea că nu-l cunosc. Eu am stăruit însă și timpul mi-a dat dreptate.

Nu mai lua parte la mișcările comuniste. Rusia sovietică îl desamăgise. Căutase acolo, cum căutase o viață de om în toate colțurile pământului, zori de lumină nouă și nu le-a găsit. În cărțile lui a încercat să explice logic ce văzuse, dar viața — axioma e veche — nu are logică. Arbitrarul despotismului sovietic l-a revoltat. Fusesse primit cu osanale și a plecat indesezirabil, pentru că vruse să vadă și să judece mai mult decât îngăduiau stăpânilor. Strigătul lui înfiorase pământul și apoi sufletul lui a trăit desnădejdea. Pribegia lui „cătrelă flacăra“ luase sfârșit.

I-am amintit atunci, când își spusese nemulțumirea asupra rândurilor mele, de o vorbă a lui Ștefan Gheorghiu, prietenul lui dispărut.

Acesta, pătruns de crezul lui socialist, agita muncitorii.

Intr'o zi de vară, portul Brăila din vremea aceea era în plină splendoare a belșugului. Vapoarele își așteptau rândul la cheiuri și pe imensa piață zăceau grămezi uriașe de porumb, cari în lumina solară a miezului de zi, păreau stânci de aur.

Lopătari cu brațe vânjoase și cu busturi de bronz, întorceau porumbul, îl primeniau.

Ștefan Gheorghiu se opri lângă un grup și spusese în continuarea unei discuții de mai de mult:

„Iată, băeți, ce-i revoluția ce-o așteptăm! Vedeți voi grămezile ăstea de porumb în bătaia soarelui? Boabele de deasupra înghit toată lumina și căldura, iar cele de dedesupt mucezesec în întuneric. Dar e de-ajuns o zvârlitură de lopată: boabele ce se înăbușiau vor ajunge deasupra și se vor scâldea și ele în potopul razelor de soare...“

Așa crezuse și Panait Istrati. Uitase tâlcul istoriei. Pături sociale vor fi totdeauna și revoluția, zvârlitura de lopată ce aduce la suprafață straturile înăbușite ale vieții sociale, va scufunda altele în

întuneric. Pentru că viața e luptă și izbânda e a celor mai bine înzestrați.

Panaît Istrati nu a făcut însă niciodată politică. În băjenia lui prin stînga comunistă și prin asociațiile utopiilor umanitare din apus, nu l-a purtat un crez politic definit, ci visul lui de alinare a suferințelor omului.

Omul politic înseamnă acțiune, iar el a fost un biet visător, certat cu toate relele omenirii. Polemica lui politică nu era fundată pe o ideologie fixă, câștigată unei îndrumări, ci era străbătută de pasiunea libertății și a binelui obștesc.

Opinia publică din România ani de zile l-a hulit pentru atitudinea lui și pentru sinceritatea brutală cu care înfățișa în lumina experienței lui de atunci, anomaliiile noastre politice și suferințele Evreilor de la noi. Mulți vedeau în el un înstrăinat, care aruncă în ființa noastră națională cu noroi.

După peregrinările lui zgomotoase și cari i-au ucis visul politic, când s'a întors în Țară, s'a simțit cu încetul iar în casa lui și reluarea unei activități polemice în cadrul unei „Cruciade” tinere, nu face decât să fixeze pe Panaît Istrati sub lumina unui amurg de zvârcolire, în pasiunea lui neșarmurită de bine și în afară de orice încheiere politică.

Azi, inima lui roabă neliniștilor și visului, și tragediilor omenirii, s'a liberat de zbucium.

Biografii îi vor scormoni viața, îi vor căuta tâlcul și îl vor cartirui în vre-o școală literară.

Opera lui însă se va opune unei încorsetări, dar va rămâne în antologia mondială. Numai ea va rămâne. Frământările lui vor fi uitate, dar povestirile lui vor duce dealungul vremii sufletul lui cu sfânta și neșarmurita lui bunătate, și vor învăța pe oameni poezia și taina durerilor lumii.

Din viața lui Ioan Pop-Reteganul

de Horia Petra-Petrescu

În 3 Aprilie s'au împlinit 30 de ani dela moartea arhimodestului dascăl din Reteagul de lângă Dej: Ioan Pop-Reteganul.

Redăm cu acest prilej câteva scene, glume și alte amănunte vrednice de reținut din viața acestui „Creangă al Ardealului” — cum l-a caracterizat, cu ocazia comemorării, „Radio”-ul din București. Ele ne-au fost comunicate de d-șoara Eugenia Pop-Reteganul din Cluj, unica lui fiică.

Din copilăria lui

O amintire, înfiptă în sufletul lui I. P.-R. — oglindă a durerărilor antiteze cari domneau și atunci între Români și Maghiari :

Când a ajuns Ion de 8 9 ani, l-au înscris în școala primară românească. Învățătorul ungar din comună căuta cu orice preț să „capaciteze”, cum se spunea pe-atunci, să convingă pe tatăl copilului, că e mai bine să urmeze școala ungurească.

Tata, mai rezolut, era contrar planului acestuia, — mama însă a putut fi înduplecată mai ușor de învățător, fiindcă era mai ambițioasă și-i cădea bine când îi spunea „fișpănița” (d-na prefect). Mama a înduplecat apoi, într'un moment de slăbiciune, pe tată și astfel a ajuns, într'o bună zi „lánoska” (lonel) pe mâna dascălului străin. Dar încă în ziua dintâi s'a și întâmplat ruptura între copil și dascăl.

Când a fost să-l înscrie, s'a apărat copilul din răspuțeri să fie trecut în catastife: *Pap Iános*, deoarece el ținea sus și tare că e *Ioan Pop*.

Odată, la început de tot, într'o pauză, în loc să se ducă și el să se joace cu ceilalți copii în curtea școlii, rămase în clasă, uitându-se la icoane. Un camarad îl îmbrânci și nu-l lăsă să privească, spunându-i în batjocură: „Măi Române, cap de câne! Trage grapa după mine! Eu o trag și ea nu vine!”

Batjocura asta n'a putut-o suferi loniță. L-a apucat pe Ungur și l-a trântit într'o vadră de var, ce se afla în cameră, pentru reparatul pereților. Iar după ispravă, a luat-o spre casă. N'a mai vrut să se întoarcă la școala ungurească.

În zadar a explicat dascălul părintelui cele întâmplute, chemându-l îndărăt, căci nici tata lui lonel nu s'a mai învoit să-i fie batjocurit copilul, iar învățătorul a plecat, bombăind supărat.

*

Încă de mic copil era Ioan pușintel cu „capul a mână”, cum se spune. Când era de 5 ani i-a spus odată mama că e „copil rău!” Așa? Copilul „rău” a ieșit în curte, a luat o oală cu lapte, a spart-o și a „arătat” cum e un „copil rău.” Tatăl l-a potolit mai pe urmă și s'a înțeles cu nevasta să nu-l mai înfrunte.

Din copilul care ar fi putut ajunge un copil nărăvaș, a ajuns un om vioi, satiric, sarcastic — câte odată — dar atât de milos, încât i se făcea rău, era cuprins de o adevărată idiosincrasie, când vedea sânge și puroi.

Din anul al patrulea de școală primară micul Ioan trecu la școlile din Năsăud. Aici „ștudenții” (elevii din clasele superioare ale liceului) se aprovizionau din prăvălia unui Sas, pe care-l porecliseră „Ștempăl-Papuc” — bag-seama fiindcă vindea „ștempăle” — iar pe fiica acestuia „Dșoara Chit Marog”, pentru că ne prea știind românește, întreba mereu pe cumpărător: „Chit, ma rog?”

Odată îl trimise un „ștudent” pe micul Ioan să-i cumpere o coală de hârtie dela „Ștempăl Papuc” și să cheme pe „Domnișoara Chit Marog” afară, că vrea să-i vorbească un „ștudent.”

Băiatul, neștiutor de ce-l așteaptă, intră în prăvălie și întreabă: Mă rog, aici e la „Ștempăl Papuc?” Stăpânul, care nu înghițea bațjocura bucuros, l-a luat la trei-parale pe micul sfătos, ba i-a dat și o păreche de... palme, când a auzit că vrea să vorbească băiatul și cu „Domnișoara Chit Marog”.

Când a fost dat pe ușe afară a auzit cuvintele „Dummer Walach!” și „Verfluchter!” (Valach prost și afurisitul), spuse cu ciudă de omul amărit, care nu-și pune pază gurii.

A întrebat copilul ce însemnează cuvintele astea și le-a ținut minte, întipărindu-și-le, ca o tristă amintire din copilărie.

Cum umbla I. P.-R. cu țaranii

Țăranilor le da sfaturi practice, concrete. De vedea un vițeluș jigărit, întreba pe stăpânul vițelușului ce-i lipsește și recomanda doftoriile trebuincioase.

Avea tactul necesar — de a intra în voia țaranului îndărătnic, la început, ca numai mai apoi să-și ducă I. P.-R. în îndeplinire vrerile.

Dacă dorea un țaran să-și clădească o casă nouă și și-o închipuia ca pe-a tatălui, pe-a moșului, fără de schimbările cerute de vreme, de igienă — nu-l desmânta — ci, când să se apuce țaranul de construcție, dascălul îl pune pe îndelete întrebarea: „Oare n'ar fi mai bine așa?”, aducând — *cu buna* — pe țaran pe cărarea cea dorită de dânsul.

De da de rezistență, se supăra și au fost cazuri când *cu puterea* și-a dus planul în îndeplinire.

Așa, odată, n'a vrut un țăran cu nici un preț să aibă câțiva meri în grădina sa. Spunea că n'are lipsă de poame în grădină. Lui I. Pop-Reteganul „i-a sărit țăndăra“, cum se zice și i-a poruncit răspicat: „Ai să sădești pomi în grădină!“ — „In grădina mea? Poruncești *d-ta* în ea?“ — „Da, *eu!*“ Și oricât a căscat ochii mari țăranul — I. Pop-Reteganul s'a dus în persoană și a sădit pomișorii. După doi ani și ceva îi mulțumea țăranul, negăsind destule cuvinte pentru gândul cel bun al dascălului.

Merită de a fi relevat *felul cum scria* I. Pop-Reteganul. După ce ajunsese în pensie, povestește fiica, se scula des-de-dimineață, între patru și cinci. Dintr'o săritură era în mijlocul odăii, se freca la ochi și își începea rugăciunea sa obicinuită de dimineața: „Doamne, strigat-am cătră Tine, auzi-mă!“ Se ducea apoi să vadă de vite prin grajd, să se uite prin grădină, pe câmp și — după ce îmbuca ceva — era, pe la ceasurile opt, la masa de scris. Scria câte 6—7 ore pe zi. Câte odată îl apuca febra scrisului, de hârtiile se resfirau ca un evantai pe masa de scris.

Cântecile-i favorite erau: „Cui nu i-s dragi horile —
Bată-l sărbătorile,
Că pe mine nu m'or bate,
Că horesc și zi și noapte!“

Apoi: „Doamne, Doamne,
Mult zic Doamne,
Dumnezeu gândesc că doarme,
Cu capul pe mănăstire,
Că de mine n'are știre!“

Când era în extaz, întona „Deșteaptă-te Române!“, iar când era resemnat, ofta:

„Așteptându-mi binele,
Mi se găta zilele...“

În supărare isbucnea: „Apoi dară: Sănătate bună!“ — Când venea vorba de moarte, spunea să nu i se mai vorbească de ea, că-i timp pierdut, ea tot vine odată!

Din glumele lui Ioan Pop-Reteganul

Multe glume sănătoase a făcut I. Pop-Reteganul în viața sa. Iată câte-va din ele:

„Era foarte *religios*“, ne spune d-șoara P.-R., „fără să facă însă caz din credința sa și fără de confesionalism“.

Avea un *cult superior pentru soare*. Ii spunea de multe ori „*sfântul soare*“. Când începea să plouă, vara, își lua pălăria din cap, în semn de închinare, zicând: „Dă-o, Doamne, curată și luminată!“ Când era la împlătit și începea să curgă grăul din mașină, mergea și lua grăul în pumni, sufla pleava din el, se uita și taxa calitatea, îl arăta nevestii, apoi se întorcea spre răsărit, își lua pălăria din cap, cu cuvintele: „Mulțam, Doamne, că l-ai dat curat și luminat!“, arunca apoi grăul între păsărele, cu gestul larg al sămănătorului, zicând: „Măncați și vă săturați și lăudați pe Domnul!“

La Sibiu venise cu nevasta și cu fetița sa, în 1899, fiind redactor la „Tribuna“ — timp de 8 luni — pe când era conducător Dr. Ilie Dăianu. — Odată, plimbându-se cu fiică-sa, se întâlnește cu Dr. Ilarion Pușcariu, arhimandritul de mai târziu, și cu Matei Voileanu, asesorul consistorial de pe vremuri. Văzând că apune soarele, I. Pop-Reteganul își ridică pălăria și zise: „Apune sfântul soare!“ Asesorul Voileanu observă: „Cum poți să te închini ca păgânii, spunând soarelui că e sfânt?“ I. Pop-Reteganul ripostă: „Înainte de mine e sfânt, cu toate că n'are *brâu roșu!*“

Câte odată era *sarcastic*. Când auzea certurile confesionale se revolta și isbucnea — de multe ori — „mă, nu vreau să știu de greco-drac și de greco-diavol, că vreau să fiu *Român de legea creștinească!*“

Odată, mergând la o *adunare generală a „Astrei*, la *Șmeleul Silvaniei*, și-a cumpărat o pălărie de paie, în două culori — marot și alb — potrivit cu costumul, pe care-l purta. „Badea Gheorghe“ (Gheorghe Pop de Băsești) l-a întrebat: „Da' ce-i cu pălăria aia pestriță?“ la ceea ce I. Pop-Reteganul răspunse: „Hei, alții sunt pistriți la *mafe!* — de ce să nu fiu eu măcar la pălărie?“

Pe *advocați* nu-i prea avea la stomac. Câteodată îi apostrofa cu epitetul de „belitori“. Firește, nu pe toți, fiindcă avea și prieteni buni între ei.

Odată, plimbându-se în Dej pe o stradă principală, în care locuiau 5—6 *advocați* — după ce ajunse în capul străzii, se opri și — privind-și hainele — zise: „Uite, măi, că am trecut teafăr și nu-mi lipsește nici un bumb (nasture)“.

Altă-dată, având ca oaspeți la masă pe avocatul Dr. Tripon și pe alți 3 prieteni, când unul din aceștia își uită la plecare mânușile pe pat, Pop-Reteganul, după ce ieși la iveală stăpânul, întovărăși cu următoarea scrisoare (spusă din memorie

de dș. P.-R.) părechea de mănuși, așezată într'o cutie cumpărată anume: „Frate Gavrilă! După plecarea voastră am vrut și eu — ca toți creștinii — să mă culc și când colo văd cu groază că în patul meu sunt două bidigăanii, de cari n'am mai văzut de când sunt pe acest pământ. Aș pune mâna pe ele, mă tem că mă vor mușca, să strig: cheț!, mă tem că mă vor sgăria, dar în pat nu le pot lăsa, că trebuie să dorm. În sfârșit, după ce m'am convins că nici nu mușcă, nici nu sgărie, ba, când — cu frică — am pus mâna pe ele nici n'au mârăit măcar, le-am pus frumușel pe masă și lângă ele un blid cu lapte, că de cumva le va fi foame la noapte să nu sară la mine, și m'am culcat. Dar îți spun drept că n'am dormit toată noaptea și anume în primul rând de frică, a doua oară de nedumerire: ce anume vor fi acelea. — A doua zi, fiind Joi și după cum bine știi, „mărturie“ (zi de judecată) în Reteag, am mers cu ele în târg, ca să mă lămurească cineva despre însemnătatea acestor bazaconii. Și-am nimerit. Un om bătrân, umblat în procese, mi-a explicat însemnătatea acestor lucruri în modul următor: aceste două minuni sunt *mănuși*, în cari își bagă advocații mâinile, ca *clienții să nu vadă lungimea degetelor*. Văzând ce articol însemnat sunt aceste mănuși pentru tine, ți le trimit cu multe salutări. Al tău I. P.-R.“

Odată, pe când era necăsătorit, în Rodna-veche, s'a dus seara cu memorandistul protopop Gherasim Domide, la academicianul botanist Florian Porcius. Au stat până târziu seara împreună și — în mijlocul conversațiilor vesele — I. P.-R. s'a rămășit pe 10 sticle de bere, că va „stârni toți câinii din Năsăud, făcând să iasă femeile la fereastră.“ Zis și făcut. Când să plece, I. Pop-Reteganul a dat de lucru părintelui-protopop Domide, oprindu-l într'o conversație cu fiica lui Porcius, iar dânsul a ieșit mai de vreme pe poartă-afară. Se auzi, deodată, o pușcătură puternică. Câinii, firește, începură să latre, iar locuitorii năvăliră la ferestre!... Ce fusese? Pop-Reteganul, luase bastonul, în care se afla și un revolver, al lui Porcius, și descărcă revolverul. Rămășagul fu câștigat!

Vrednic de încrestat este modul *cum s'a căsătorit*. Era învătător în Rodna-veche, avea 33—34 de ani și era vesel, îndrăgnea și plin de viață. Odată, mergând la Bistrița, se întâlni cu avocatul Dr. Ciuta. Acesta-i spuse că s'ar căsători, că are avere, că are și sprijin, ca să-și poată croi o carieră strălucită. I-a povestit despre o domnișoară, care ar corespunde aspirațiilor sale, dar al cărei tată e în disgrația Maghiarilor, Nic. Bejan, protonotar în județul (comitatul) Bistrița-Năsăud, în Monor. Nevasta lui Bejan ar fi Polonă de origine. Maria Terlesky.

Dr. Ciuta i-a arătat lui Pop-Reteganul chiar și fotografia domnișoarei Luiza, scoțând-o din portofel.

Pop-Reteganul a sărit în sus, văzând fotografia : „Măi, să știi — dacă tu ești prost și nu o iai — o cer *eu* de nevastă !“ Mai în glumă, mai în serios, i-a dat Dr. Ciuta adresa d-șoarei Luiza Bejan.

Ion Pop-Reteganul n'a fost leneș — încă în aceeași zi a plecat la Monor să vadă pe domnișoara Luiza. Știind că d-șoara e prietină cu d-na Onigaș, soția directorului școlii fundațiilor grănițerești, s'a dus drept la ea și apoi cu aceasta, la familia Bejan.

Întăiele cuvinte când a văzut pe viitoarea sa nevastă și i s'a recomandat au fost :

„Căutătura-ți vrea războiu,
Gândirea ți cere pace —
Ah, să mă bat cu tine voui
Și să mă 'mpac îmi place!“

Tatăl domnișoarei nici nu se afla în Monor. Ion Pop-Reteganul declară însă că n'a venit să ceară în căsătorie pe tată, ci pe fată ! Și-așa a cerut-o. Abia după logodnă a făcut cunoștință ginerele cu socrul, în Năsăud, recomandat fiind de Vasile Petri. Căsnicia a ținut 17 ani.

Cu părinții nevastii sale a trăit în cea mai mare dragoste de ginere. Numai ici-colea o mai năcăjea pe soacră, când o prindea că toarce, cu toate că purta haine nemfești și că citește torcând. Așa i-a aprins odată caierul cu țigarea, dar tot el l-a stins, glumind pe seama lecturilor pripite.

Dacă răsfolai numai o carte*), îi sărea muștarul și te 'ntrupea : „Măi ! așa fac doar' muierile, să vadă ce-i la sfârșit ! Vezi, *aici*, aici e prefața ! Cetește-o și-apoi mergi mai departe !“

Colabora regulat la „*Calicul*“ din Sibiu (1881—1895, 1903—1906), foaia umoristică-socială de dinainte de războiu, firește. (După războiu a reapărut, condusă de Em. Măgeanu). D-șoara Eugenia susține că numai în 2—3 numere dela început n'a avut articol tatăl ei. Pseudonimele sale sunt multe, între altele : Doctor Zeno, Doctor Detunătescu, „Feciorul tatii dela noi, din sat“, „Stan Pășitul.“ Pe mulți îi lua „sub ciurul Marcului“.

*) Biblioteca ? Dșoara Eugenia numește, pe lângă cărțile românești, pe scriitorii germani *Hackländer* și *Hauff*, revista germană : „*Ueber Land und Meer*“, cea economică : „*Fricks Rundschau*“, apoi pe Englezul *Smiles* (traducerea „*Die Pflicht*“—Datorința) și numai 2—3 cărți ungurești.

Așa d. e. l-a zeflemisit pe protopopul Velea din Dej, o zeflema neusturătoare, prietinoasă. Il vedea vecinic cu pipa'n gură și îl întreba: „Nu te mai lași odată de tămâia dracului? Cum nu mai dai din mână cădelnița aia a diavolului?” In „Calicul“ i-a cântat cam așa:

Cum nu este nime 'n lume — Să-ți zică ție pe nume?
In loc de pipă-pipău — și 'n loc de Velea-Jaşcău?“

Cum a murit

Trei-patru săptămâni înainte de moarte, îi tâlpuise un pantofar evreu, Grün, niște ghete. Un amărît de om s'a pomenit să intre tocmai pe vremea aceea la dânsul acasă. Venea dela Budapesta. Era răcoare, pe la începutul lui Martie; zăpada nu se topise toată pe uliți. Sărântocul avea niște ruine de ghete în picioare, de îi era talpa căscată. Hainele ceva mai bunicele — primește în dar dela un bogătaș din comuna vecină. Lihnit de foame, îi ceru bietul om ceva de mâncare. Lui I. Pop-Reteganul i se făcu milă de el și — fără de multă vorbă — îi întinse ghetele reparate, raționând: *mie* mi-a mai lucra pantofarul pe credit, dar amărîtului ăstuia, nu.

Odată, dintr'o dărnicie spontană, a dăruit unui sărach haina cea bună de pe sine. Altă dată și-a cinstit pălăria de pe cap. Și era fericit că a săvârșit binele.

A murit în 3 Aprilie 1905, de o moarte fulgerătoare. Lucrase până pe la patru, după masă, în grădină. S'a dus să vorbească cu o femeie, când l-au apucat niște dureri crâncene (suferea de rinichi). S'a dus în casă, s'a lungit în pat și — după trei ore — a fost mort.

Par'că prevestise. In pupitrele mesii de scris erau toate socotelile casei aduse la zi, cu o mare conștiinciozitate.

Inmormântarea a fost pe-o vreme rea. Totuși, au alergat mulți din împrejurime și cei din Reteag ca să petreacă la groapă pe neobositul dascăl. Slujba a ținut dela ora 11, a. m., până la ora 4, p. m. Protopopul din Cusdrioara I. Gorun, cu 5 preoți, corul compus din 9 învățători; vorbiri, între cari și a prietenului Dr. Gavril Tripou, orator de forță în ținutul întreg.

Afluența poporului a fost mare — „inmormântăm Reteagul!“, spuneau ei cu ochii înlăcrămați. După ce i-au purtat cociugul învățătorii-colegi — moment înduioșător! — s'au rugat țărani cu toți, ei, din îndemnul lor, să le lase și lor cinstea de a duce la groapă pe bărbatul, pe sftenicul iubit. Și-așa, între fluturări de prapor, în sunet de clopot, în cântece de jale, cu ochii împăingeniți de lacrimi, l-au dus la locul de veci.

Primim dela dl Prof. N. Iorga următoarele șire:

12 Aprilie 1935.

Domnule Director,

Sînt silit să cer sprijinul Dvoastre contra unui neîndreptățit și puțin cuviincios atac al Dlui Schiopul, om pornit pe rășboiu și cu mine.

N'am spus despre *indagines* ceea ce-mi impută acest domn.

A se vedea și traducerea pasagiului privitor la lupta de la 1330 în a mea *Istorie a armatei*.

Ce pretind Ungurii că ar fi *gyepü* am combătut totdeauna.

În ce privește distincția între *gyepü* ca atare și teritoriul depinzînd de dînsul e o discuție de cuvinte.

Vă rog a publica aceste rînduri.

Primiți salutările mele,

N. Iorga

Craiul munților

Poem dramatic

de Al. Ceușianu

A B R U D

ACTUL II.

Casa primarului Boeriu.

Sală spațioasă, cu geamuri largi, luminoase. Mobilier de stejar, sculptat. Fotolii mari, cu speteze înalte, căptușite cu piele. Tablouri vechi, opace, fără valoare artistică. Perdele din brocard pe-alocuri ferfenite.

Stilul greoi și aspectul arhaic al aranjamentului este în violentă disarmonie cu nota de zbucium ce-o provoacă mers-veniful din odaie. Prin aceasta se caracterizează cum nu se poate mai bine agitația momentului.

Murmurul sumbru de glasuri învălmășite și fețele posomorite contrastează strident cu seninătatea zilei de-afară.

Aerul e încărcat, aproape irespirabil.

S c e n a I-a'

NICOLAE CORCHEȘ, CLEMENTE AIUDEAN, MIHAI ANDREICA,
BEGNESCU, MUREȘIAN NICOLAE, MOGA DUMITRU,
OLTEAN ȘI MOLDOVAN VASILE.

Corcheș: (trântit într'un fotoliu, cu un picior ridicat pe brațul scaunului, sprijinindu-și astfel blocul în care desemnează).

Se face pacea!

Aiudean: (mânios)

Lasă vorba, frate,

Nu ne-om opri la drum de jumătate....

Andreica:

Nu-l înțeleg pe lancu.

Begnescu: (către Moldovan)

Cine știe,

Poate-i mai bine-așa.

Moldovan:

Nu-mi spune mie

Care-i cunosc pe Unguri.

Oltean: (care vine să vadă desemnul lui Corcheș)

Desemnezi

Ceva?

Corcheș:

O schiță. Am s'o 'ntitulez
„Moment de armistițiu.“

- Andreica* : (tâșnind) Nu se poate!
Corcheș : (imposibil) Și totuși e așa. S'a dat la gloate
Poruncă să se 'mprăștie.
Moga : Avram
N'a vrut.
Mureșian : Și n'a vrut nici Butean.
Corcheș : (zvâcnind din umeri — continuă desemnul)
Nici noi, dar suntem slabi și patrioții
Orașului cer desarmarea.
Andreica : (scrâșnind) Moții
Nu se supun la astfel de porunci.
Corcheș : (terminând cu desemnul, ironic)
Hai să umblăm cu banu 'n două pungi
Să ne 'mpărțim pe taberi de eroi
Ei pentru pace — noi pentru război.
(deodată serios,
sumbru)
Ești tânăr. Ai iluzii.
Te-ai putut
Convinge cum sunt frații din Abrud.
Figuri de ceară.
Andreica : Cârpe.
Moga : Cățeluși de jucărie.
Oltean : Suflete de slugi
Corcheș : Cari se închină ori și cui să-și scape
Averile.
Begnescu : Așa-s boierii.
Aiudean : (amenințând) Crape
Beșica în ei!
Corcheș : Ce vreți, suntem puțini
La număr; ei au pumnii plini
De-arginți — și Dragoș își dă toată truda
Să îi câștige pentru Kossuth
Moga : Iuda!
Aiudean : Să-l aibă sfinții 'n pază, să nu cadă
Răzbunătoarei noastre poftă pradă.
Corcheș : Om mai viclean nu afli 'ntre vicleni
Ca Dragoș. — Mai dăunăzi la Câmpeni
Făcea pe-apostolu 'mpăcării, vrând
Să tulbure poporul, sub cuvânt
Că dacă trec la Kossuth, li s'or da
Egale drepturi, libertăți.
Mureșan : Stâlcea
Biata noastră limbă după felul
Vânduților de neam.

Corcheș i

Mișelul

Andreica :

Oltean :

Aiudean :

Mureșian :

Moga :

Andreica :

Când a văzut că n'are partizani,
A început ca să promită bani,
Scutiri de bir și care cu bucate...
Stăteau Românii noștri cu guri căscate
Credeau că le vorbește un nebun.
Se îmfundase Dragoș în minciuni.
Prea lesne a crezut el c'o să'nșele
Un neam hulit și vlăguit de rele.
Și-apoi nu poți cu-o singură secure
Să culci stejarii toți dintr'o pădure.
N'aș fi crezut să fie un om atât
De veninos și rău ca Dragoș. Cât
De repede s'a împrietinit cu toți
Nemernicii și nu răzbești să-l scoți
De-aci,

Am fost la masa ce se da
În cinstea lui. Abrudu-l preamăria
Ca pe-unul care-a mântuit viața
Și-onoarea neamului. Mă prinse greața
De-așa slugărnicie. Dragoș sta
Pândind prilejul; fața-i strălucea
De satisfacție. — Când a ajuns
Cuvântul pân' la dânsul, drept răspuns
A ridicat paharul său procler
Să închine pentru Kossuth Lajos.

Cred

Că 'n mijlocul sfidării îndrăznețe
Ochii lui Iancu l-au făcut să 'nghețe.
Privea Avram la dânsul ca un leu
Rănit de moarte. Bunul D-zeu
A vrut să nu își iasă din sărute,
Căci altfel...

S c e n a II-a

Ceilalți, ALECU GOLESCU, RACOVIȚĂ, BĂLĂCESCU, ADRIAN
DOBRA, mai târziu IACOB.

Moga :

Golescu :

Moldovan :

Racoviță :

Frații.

Stări nenorocite.

Ce nou ?

Interminabile dispute

Cașicând cearta ar putea s'ajute
Ceva. ..

- Adrian*: Sucesc și răsucesc cuvinte
Par'c'ar fi antereul lui Arvinte.
Și nu dă Dumnezeu să isprăvească.
- Corcheș*: (apăsător) Ne poartă grija pronia cerească.
Golescu: De ce?
- Corcheș*: Nu simți cât de umilitoare
E pacea pentru noi? Ce 'nșelătoare
Promisiuni ne face Dragoș?
- Dobra*: Are
Puteri depline dela Kossuth, care
Se 'ndură...
- Corcheș*: (întrerupându-l
cu asprime) Lămurirea-i inutilă.
E vai de neamul care cere milă.
- Bălăcean*: Dar nu e altă cale de ieșire.
N'avem muniție, n'avem oștire,
N'avem nimic cu ce să rezistăm
Unui atac, și-atuncia...
- Corcheș*: (amar) Ne predăm!
Racoviță: Drăguțule, nu-i vorbă de predare.
Corcheș: (cu dispreț) Să-i zicem dar atuncia împăcare.
Racoviță: De ce-ți bați joc de bunele strădanii
Ce le depunem pentru pace? Anii
Ne-or da dreptate. Împăratul
E mizerabil sfătuit. Palatul
E-un cuib de intrigi. Generalii lor
Sunt incapabili, lași și trădători;
Din nepriceperea lor vinovată
A fost înfrântă 'ntreaga lor armată.
Orașele săsești au încercat
Zadarnic să reziste. S'a întâmplat
Ce nu crezuse nimeni. Știți prea bine
Ardealul a 'ncăput în întregime
Pe mâna Ungurilor.
- Corcheș*: (incisiv) Te înșeli.
Racoviță: (pornitor) Nu sunt obicinuit să fac greșeli
Așa enorme. (categoric) Nimenea nu poate
Să mă desmintă, 'ntreg ținutul, — toate
Cetățile-s sub sabia lui Bem.
- Corcheș*: (cu infinită
ironie) Afară doar de Munții Apuseni.
Dobra: E foarte drept ce zici, dar nu uita
Te rog, că'n fața noastră vom avea
De-acum oștirea ungurească 'ntreagă.

Andreica: Să vină 'ncoace — lupta mi-e mai dragă
Decât capitularea.

Moldovan: (izbucnind) Frate, mi-ai vorbit din suflet...

(Iacob a intrat cu oarecare zgomot, fără să fie observat
de cineva).

Golescu: (calm) Eu privesc mai liniștit
Intreaga situație. — Se știe
Că marea Austrie e 'n agonie
Și stârvu-i puturos nu mai rezistă
Atacului. Domnia absolutistă
A fost strivită. Kossuth a adus
Servicii mari ideii din apus.

(Intâmpinând murmururile de protest c'un glas liniștitor).

E drept că Ungurii ne sunt vrăjmași
De veacuri, însă n'or avea curaj
Să ne-asuprească. Nu vă fie teamă.
Doar dâșzii — ca și noi — își vor da seamă
Că ori-ce gest de înăsprire 'n frâne
Făcută astăzi, se răzbună mâine.
Și pacea este-un mare dar...

Corcheș: (neînduplecat) Cunoaștem
Poveștile lui Dragoș. O să 'mproaște 'n
Popor de îndată ce dezarmează
Cu-o grindină de gloanțe.

Racoviță: Aiurează.

Oltean: Și-o fi din rău mai rău.

Golescu: (pierzându-și
răbdarea) Dar suntem
In ghiara lor, ori unde ne ascundem
Și oricât de eroic i-am desfide.
Război? Inseamnă a ne sinucide
Și pentru ce am preferi calvarul
Atâtor desnădejdi, doar știm că țarul
Nu vrea să intervină de-ocamdată
Și fără dânsul Austria-i sfârmată.
Cred că vedem destul de clar cu toții
Dezastrul.

Dobra: Cine să ne scape?

Iacob: (tâșnind — aproape fără voie, mândru.) Motii!

(replica pică impresionant, toți se ridică de pe scaune)

Racoviță: (pornit) Ce cauți aicea?

Adrian: Cum cutezi?

Dobra: la seamă!

Begnescu: E servitorul lui Butean.

Iacob : Vă chiamă la sfat.
Golescu : (înviorat) Au terminat?
Moldovan : Ce spune ?
Andreica : (ciudos) Drace !

(E mare mișcare înspre ieșire.)

Dobra : Să mergem repede!
Corcheș : (care e ultimul, tresare dureros ca unul care a
prevăzut întâmplarea) Se face pace ! (iese).

S c e n a III-a.

Iacob : (la început
singur, târăgănit) Se face pace... (visător)
Sus la munte 'n strungă
M'așteaptă oile.... Pe stânca ciungă
Va răsuna cobuzul de cioban
Din nou. (neliniștit) Dece nu-s vesel?
(sincer) Mi-e alean
De casă.... Undeva plâng patru prunci
Și-al cincilea e'n pântec. (oftând) Nu ajungi
Din truda brațelor să le dai hrană,
Și foamea-i mai cumplită ca o rană
Deschisă.... (cași când ar muștra pe cineva)
Nu mai plânge tu muiere....
Voi încrôsna cu doage și ciubere
Căluțul... și-oi... pleca (ingândurat)
Se face pace...

Maria : (a intrat din stânga, fără să-l observe pe Iacob.
E agitată și grăbită)

S'au dus cu toții ; nu mai am ce face.
Nu știe încă nimeni ce cumplită
Surprindere ne este pregătită.
Vor să lovească 'n lancu fără veste ;
Odată capul lui căzut, — nu este
Alt om să ducă Moșii la răscoală
Și nu știu cum să îl vestesc... Ce goală
E-o minte de femeie. Cum se sfarmă
Puterea 'n mine ! Vreau să dau alarmă
Și stau pe loc.

Iacob : (apropiindu-se smerit) Vă pot sta'ntr'ajutor ?

Maria : (prinzându-se de piept) Cum vii aicea ?

Iacob : Stam lângă uscior...
Sunt omul lui Butean.

- Maria:* Am tresărit
Și m'am înspăimântat când mi-ai ieșit
(nehotărîtă) În față... Nu știi dacă pot să-ți spun.
- Iacob:* (modest) Uitați-vă la mine! Port zăbun
De Moț (cu mândrie) și Moții-s oameni
[credincioși]
- Maria:* (frecându-și mânilor) Il știi pe Iancu?
Iacob: (ștergându-se cu palma peste gură) Are ochi frumoși.
(vede brusc înverșunarea Mariei)
- Să mă iertați că mi-a scăpat o glumă
Nevrută.
- Maria:* (vrând să-i iasă printre dinți) Necioplitul.
- Iacob:* (ațînându-i calea) Fii bună lovește-mă!
- Maria:* (pornită pe iertare) Dece?
- Iacob:* (sincer) Așa m'am pomenit
De mic; dacă greșesc, să fiu lovit.
- Maria:* (hotărîndu-se brusc) Vin Ungurii.
- Iacob:* (încrezător) De ce să vină 'ncoace
Când pacea-i gata.
(convins) Nu pot să se joace
Cu noi.
- Maria:* Și dacă vestea s'ar adeveri?
- Iacob:* (sigur de sine) Nu intră'n munții noștri. I-ar zdrobi
Infricoșatele puteri ce le desbară
Pământul strămoșesc (aprins) Nu va sta
[fiară
În codru ca să nu le iasă 'n cale
Și nici stăjar să nu li se prăvale
În drum. Vijelioasele izvoare
Se vor porni năvalnic să-i doboare.
Vor arde fulgerele bobotae
Și munții vor zvârli din măruntae
Clocotitoare șuvoiuri de foc
Să le oprească 'naintea 'n loc.
- Maria:* (furată de însuflețirea Moțului își revine)
Nu mă 'nțelegi și vremea nu întreabă.
Primejdia sporește, — fugi de grabă
Și spune-i Iancului...
- Iacob:* Să-i spun?
- Maria:* (mușcându-și buzele) C'aștept aici.
(Cineva a deschis odaia de-alături)
Călugărul (frângându-și mâinile)
Vino 'ndărăpt
Pe urmă.
(Iacob iese).

S c e n a IV-a.

MARTA, MARIA, CĂLUGĂRUL.

- Călugărul:* Vremurile ne prefac
Din oameni blânzi în niște bestii.
- Marta:* Trag
Nădejdi sfinția ta, că Dragoș pune
La cale pacea, — oricât de nebune
Impotriviri întâmpină.
- Maria:* (regăsindu-și calmul) Mătușă,
Văd fluturând drapel străin la ușă.
- Marta:* (neplăcut surprinsă) Ce zici Mario?
- Călugărul:* Mă uimiți dudue...
Un steag cu pajură maghiară nu e
Strein.
- Marta:* Sfinția ta.... Vă cer iertare.
Nu și-a dat seamă ce vorbește... N'are
Nimica rău în suflet.. E-o copilă.
- (încet către Maria)
- Maria:* De ce ești imprudentă?
Oh, mi-e silă
- Marta:* De prefăcătorie.
Ni se cere
Să ne supunem cu sau fără vrere.
La urmă tot cu aceia vom sfârși...
(tare) Ei sunt mai tari și ei vor birui.
- Călugărul:* Nici nu se poate altfel. Kossuth are
De partea lui armatele maghiare
Ieșite din pământ să 'nstăpânească
Pe veci supremația ungurească,
Purtând cu dânșii 'n triumfală cale
Simbolul flămurei naționale.
In numele acestui sfânt simbol
Vom pune capătul unei răscoli
Cumplite 'mpiedecând pe cei cari vor
Să își distrugă propriul popor...
Știți bine ce ne-așteaptă. V'am descris
Măcelul dela Zlatna Un abis
De grozăvie infernală. Crime
Indescriptibile, torturi meschine
Și poftē bestiale. N'a scăpat
Nici unul cu viață. M'am speriat
De-atâta barbarie, câtă este
In gloaata răzvrătită.
(s'a dus înspre ieșirea din fund, încruntat)

- Marta* : (il însoțește involuntar spre ieșire)
Ce funeste imagini...
- Maria* .
Nu suportă-asemănare
Cu patimile noastre seculare.
- Călugărul* :
Nu-s sigur dacă ceeace aud
E pușcătură sau...
- Marta* :
Mi s'a părut
Și mie cași când...
- Călugărul* :
Se vede că
Intârzie... au dat de-o piedecă
Neprevăzută sau li s'a 'ntâmplat
Ceva ..
- (se plimbă neliniștită, mereu trăgând cu urechea
spre ușa deschisă)
- Mă mir de Hatvani.. Păcat
Că s'a sfeterisit atâta vreme
Cu pertractările. Nu se mai teme
De vorbe goale nimeni.
- Maria* : (sieși)
Vorbe goale
De 'nșelători.
- Marta* : (incordată)
Ce zvocot de pistoale
Și strigăte.
- Călugărul* : (mergând spre fund în urma Martei)
Aveți dreptate... 's ei..
S'aude vuet de urale.
- Maria* : (pălind)
Ce-i?
(zgomotul de departe câștigă 'n ampoare)
- Marta* :
Probabil Hatvani.
- Călugărul* ;
Nu mai încape
Nicio'ndoială.
- Maria* : (sieseși, desnădăjduită)
Ce să fac să scape?
(Printre pocnete și pușcături din ce în ce mai tari s'aud lămurit
strigăte de „éljen“)
- Marta* :
Să mergem să-i vedem (iese)
- Călugărul* : (triumfător)
Acum putem
Fi liniștiți; ne cad în mână ghem
Toți răzvrățiții.. Ce nu s'a putut
Ajunge prin blândețe la 'nceput,
Vom dobândi acuma prin asprime
(cu putere)
Și Hatvani ne face-un mare bine. (iese)

S c e n a V-a.

MARIA singură, pe urmă IANCU.

Maria: (umblând prin odaie, prada unei teribile agitații)
De geaba am sperat că-l voi scăpa
Din cursa mișelească, — i vina mea
Că nu i-am dat de veste 'n ce primejdii
Se află.

(Strigătele de-afară au devenit mai puternice. S'aud pușcături)
Iancule!
(E o trăsărire chinuită căreia nimeni nu-i
răspunde)

Maica nădejzii
Și-a suferințelor! Cad înaintea
Icoanei Tale sfinte cu fierbinte
Și 'ndurerata rugă, — să mi-l mântui
De crunții lui potrivnici, — zvânturându-i.
Intinde-Ți mâna Ta ocrotitoare
De-asupra lui!
(zmulgându-se de vestminte)

Arde mistuitoare
Văpaia dorurilor mele. — Sfântă,
Milostivește-Te! Mi-e ființa frântă
Și sufletul pătruns de-amărăciune.
Ascultă-mi bălbăirile nebune —
Imi fuge gândul destrămat de spaimă...
Ah! Iartă-mi nemărturisita taină
Și scapă-l. Lacrimile mele-mi udă
Obrazul. Precurată, fă s'audă
Chemarea mea, — să vină...

(s'aud de-odată, aproape de tot, glasuri învălmășite. Maria s'a ridicat înfiorată — cu fața muiată în lacrimi — imaginea vie a unei Mater dolorosa. Ușa se deschide violent și apare Avram Iancu)

S c e n a VI-a.

Maria: Ah!
Avram Iancu: (sălbatec) Trădare!
Pe față târgueli de împăcare
Și într'ascuns urzeli de asasini.
(scrâșnind din dinți) Mă mir că nu mi s'a turnat venin
In beutură. (zărind-o pe Maria)
Mă iertați dudue,

(împunându-și calm) Stați liniștiți' aci ?
Și-afară vue
De bucurie ulișile...

Maria : (buimăcită) Eu ?

(De-afară se'nțește șuvoirea și freamătul de glasuri)

Avram Iancu : Urale. (crunt) E păcat de Dumnezeu
Să nu priviți spectacolul măreș...
(hohotind) Vin salvatorii țării !

Maria : (cu ochii cășcați, bâlbâind) Eu ?

Avram Iancu : (zbiciuitor) Vedeți
Că sunt destul de calm să fac sugestii !..
Zvârliți-mă în ghiar'acestor bestii !..
Vă dau cuvântul meu cel mai solemn
N'o să mă mișc din loc Faceți un semn
Ca să se isprăvească-odată farsa,
Și-atât. (incisiv) Nepoata d-lui primar s'a
Făcut unealta lor ..
Și m'a chemat

Anume.

Maria ; (îngrozită) Eu ?

Iancu :

Să pot fi capturat.

(Pușcăturile trosnesc aproape, — strigătele devin amenințătoare.
Avram Iancu neclintit în mijlocul scenei)

Cum urlă... câtă grozăvie... ce decor
De tragedie — pentr'un biet popor
Ingenunchiat și părăsit de ai săi

(deodată, tumultuos, cu infinită durere) —

Nu... nu mă las... ma chiamă Moșii mei...
Să sune buciumul din munți în munți,
S'adune oaspeșii cumplitei nunți,
Să ardă rugurile 'n depărtări,
S'arate drumul cruntei răzbunări!..
Este-o poruncă strămoșească dreaptă :
Ochi pentru ochi — și faptă pentru faptă.

(*MARIA* a încremenit incapabilă de ori-ce mișcare. *Avram Iancu* a aruncat o privire circulară, apoi, ca unul care s'a hotărât irevocabil să cerce imposibilul, deschide ușa și iese. Pușcături s'aud mereu și strigăte, dar pe din fața ușei rămase deschisă nu se vede trecând nimeni. S'aude doar un căinat, ca de copil. E *Maria* care plânge)

S c e n a VII-a

MARTA apoi BOERIU, DRAGOȘ, ARPADI.

În urmă HATVANI cu suita.

Marta: (între agitată) S'apropie...

(Observă pe Maria și o prinde 'n brațe. Plânsul Mariei câștigă accente convulsive.

Mario! Ce-i cu tine?

Ți s'a întâmplat ceva?

Ți-e frică?

(Maria scutură capul)

(mângăind-o)

Vine

Trufașul Hatvani la noi. Să vezi

Ce buimăceală e pe-afară, crezi

Că-i ziua de pe urmă.

Boeriu: (se precipită agitat urmat de Dragoș și Arpadi)

Pregătește

Primirea Marto!

(vede pe Maria plângând)

De ce bocește?

Marta:

Emoția...

Dragoș: (brutal)

Ar fi mult mai prudent

De nu ați face zel de sentiment.

Arpadi: (la ușă)

Sosește Hatvani.

Maria: (încercând zadarnic să-și domine plânsul)

Eu!

Boeriu: (impacient)

N'avem vreme

Să te-ascultăm.

Marta: (îmbrățișând-o) Nu o speriați! Se teme...

Dragoș: (plimbându-se agitat) Dar n'are pentru ce.

Boeriu: (răstit) Plecați odată de-aci!

Marta: (cu gingășie)

E o copilă răsfățată

Și nu se știe stăpâni de loc. (ies ambele)

Lumea de-afară:

Trăiască HATVANI.

Dragoș:

Avem noroc

Că a venit.

Lumea de-afară:

Trăiască!

(Hatvani intră orgolios urmat de suita sa în care se află și Călugărul. Boeriu s'a aplecat cu devoțiune; Dragoș pășește înainte întinzând mâna)

Dragoș:

Bun sosit

Ilustrule ostaș! (își strâng mâna)

- Boeriu :* Sunt fericit
Că pot sărbători în casa mea
Triumful.
- Hatvani : (retezat)* Domnule primar, aş vrea
Să mi se dea atât răgaz să pot
Examina rapoartele. (către Dragoş) De tot
Satisfăcut cu situaţia. Aţi dat
Dovadă de pricepere.
- Dragoş :* Păcat
Că n'am putut să termin misiunea.
- Hatvani :* Regentul va fi mulţumit
(orgolios) Minunea
S'a săvârşit. Viteaza mea oştire
A reuşit să pună stăpânire
Pe cheia munţilor.
(salutând către I-ul ofiţer)
Ce nou ?
- I. ofiţer :* Linişte.
- Hatvani : (cu îngâmfare)* Rebelii nu vor cuteza să mişte.
- Călugărul :* Ar fi pierzerea lor.
- Hatvani : (către al II-lea ofiţer)* Şi D-ta ?
- Al II. ofiţer :* Patrulele încep a aduna
De pretutindeni armele.
- Hatvani :* Prea bine.
Să strângă tot ce află !
(către al III. ofiţer)
- Ce-i cu tine ?
- Al III-a ofiţer :* M'a atacat o ceată de mişei
La cotitura unei străzi. Pe trei
I-am prins, vre-o zece inşi am spintecat
Cu baionetele. Ceilalţi au dat
Bir cu fugiţii.
- Hatvani :* Pierderi ?
- Al III-lea ofiţer :* Nici un mort.
- Hatvani :* Răniţi ?
- Al III-lea ofiţer :* Nici unul.
- Hatvani :* Am să fac raport
Ca să te decoreze.
- Un glas din mulţime :* A ucis
In drum copii nevinovaţi.

Hatvani: Ce-a zis?

Dragoș: Nimic. E un zmintit.

(Se produce mare învălmășeală; murmure de glasuri, —
vinovatul însă nu se arată)

Un ofițer: (împrăștiind mulțimea) Dați înapoi!

Călugărul: Să plece toată lumea! (scena se goloște,
rămân numai soldați)

Hatvani: Bravi eroi
Ai neamului, vă mulțumesc.

(apoi către al IV-lea ofițer) Și tu?

Al IV-lea ofițer: Noi am executat porunca.

(Mișcarea de afară devine impresionantă)

Chiar acu!

Sosesc prizonierii.

Hatvani: (luând o ținută sfidătoare) Să-i vedem.

(încadrați între baionete apar Butean, Dobra, Moldovan,
Andreica, Begnescu și alții).

(Va urma)

Paramon Chichernea

despre

„Arsuceațiunea pintu cultivarea poporului rumânesc“

— Mai mult monolog decât dialog, în dialect de pe
Târnave*) —

Paramon (către învățător): Acuma fă bunătate de mă lasă și pe mine să grăiesc, domnule 'nvățătoriu! Io te-am ascultat frumos, până ți-ai gătat cuvântu, auzi-mă dar și dumneata, până la sfârșit. (Pauză de câteva secunde).

U'te ce vream să-ți spui: una-i învățătura, dragu n'eu, și-alta-i mîntea din născare, adecă 'nțelepciunea omului.

Dumneata zici c'ai învățat patru glasuri la gîmnaziu din Brașău, de-aci ai trecut în Sibghii, la pitacojie și-ai ieșit dascăl, să 'nveți copchiii. Biineee! Io, numa ce-i drept, n'am învățat niciun fel de școală 'n lumea asta, că tetea, Dumnezeu să-l hodinească, când mai avusesem două săptămâni pân' a 'mplini zece ai, în cap — face cătă mine: „Mă Paramoane, mă băiatule... na tu măciuca asta crestată 'n mână și u'te aci-i cățalu Crivăt, ia-l și pe el — că sânteti prășiți tot înt'un an: împlineți în Dumineca Floriilor amândoi căte zece — și să te ții mă, după cârdu ăsta de oi, să le păzești ca pe oichii tăi din cap... să nu moțai mă, ori să-n'i adorn'i cu burta la soare, s'apuce oile 'n opritură, că-i vai de steaua ta.... auzit-ai?

*) **Notă.** Deși publicată cu 25 de ani în urmă, schița aceasta, una din cele mai bune ale d-lui A. P. Bănuț, a rămas cunoscută doar cătorva inși numai dintre cei de azi, ea nefăcând parte din volumul „Tempi passati“ publicat în 1931. O dăm cu îndreptările pe care i le-a mai făcut autorul. — *Red.*

(Scena înfățișează o odaie țărănească. În planul întâi, dreapta, o masă; de-asupra ei se vede o pâne, slănină, o „glaje“ de rachiu și-un păhărel; împrejurul ei scaune. În planul al doilea, aproape de perețele din fund, o laviță lungă și un pat înalt, umplut cu pereni până 'n tavan. Jurîmprejurul păreților, cuiere cu oale și blide; ceva mai jos, icoane cu sfinți. În fund ușă, la stînga geam.

La ridicarea cortinei, Machedon, care poartă costumul bătrînilor din „scaunul Cohalmului“, stă la masă față 'n față cu „domnul învățător“, un tînr de vr'o douăzeci de ani, purtînd haine „nemțești“.)

Invățătorul : Om aspru !

Paramon : Foc !

Și din hăl ceas, al oilor am fost, pân' m'o luat cătană !
Acolo m'o tuns, m'o ras, m'o desbrăcat, m'o spălat înrăgulat la
baia de aburi, ba m'o 'nvățat și-o leacă de slovă de scrisoare.
Și m'am deșteptat, de să n'ira și ei.... da și io ! Ce să-ți spui ?
Să nu hi fost io ficioru lu' tată-n'io, dacă nu-ți eram azi solgă-
ghirău, apăi pe feleleat îți spui, că pătrupop tot mă făceam....
crezi-mă ?

Inv. : Cred, de ce nu ?

Paramon (oftează) : Hăi,.... că de multe ori mă gândesc
întru mine, că-i mare nedreptatea 'n lumea asta învățătoriule !

Cucuta-i de-un stânjîn, pe câtă vreme florica n'irositoare
abghia o deslușești din pământ.

Cățalusii doamnelor îs grași, ca purceii de tăiere și când
te gândești Doamne, câți ghieți de copchii de Rumâni săraci
mor de foame p'în munții Abrudului !

Mintosu-i băgat slugă, pe simbrie de nimn'ica, la nepri-
ceputu de stăpân !

Ba de câte-ori n'am vâst câte-un pantalonar fudul și
prost, de numa'nu da'n gropchi, povătuind chipurile pe plugari....
și hoții de ei, stă să hie mai iscusii decât anginerii !

Că-l știi pe Ghiță Vantură.... pe maistăru ?

Inv. : Cum să nu-l știu !

Par. : Așa-i că-l știi ! Păi ascultă : Nici o sfântă de zi n'o
umblat omu ăsta la școală.... auzit-ai ? Și știe ceti pe politică,
ca un student ; croiește și coase cioareci și clicine, ca măcar-ce
croitoriu ; își înciocălează casa din fundament până'n vârf, și-o
'mbracă 'n zid dacă vrei, și-o spoeste și la urmă'ți dă cheia'n
mână, s'o lăcuești sănătos ! De-i vrea tu obeadă, rotilă, car —
el toate și-le face ! (Zâmbește satisfăcut). Dăunăzi, își cumpărase
Romulus, ficiorașu părintelui, un pițiclet. Peste două săptămâni
umbla și Ghiță pe unu de lemn, făcut de mâna lui, de se n'i-
nuna și părintele ; măcar, dac'o mai umblat cineva p'în câtă lo-
ropă-i, apăi dumnealui zău c'o nmbat și-o vâst lumea și țara,
da una ca asta, în'i spunea că nu i-o mai fost dând de oichi !

De-aia zic, dascăle : mintosu le știe toate de rost, fără să-le
'nvețe din nicio carte.... le prinde u'te-așa, din suflarea Duhului
Sfânt ! Capu luminat fuge-odată cu ochii peste măcar-ce lucru
și 'n loc știe, de unde să-l apuce !

Acuma — vorba-i cam veiche : „Lauda de sine, nu prea
n'iroasă ghine“ ; da caută să-n'i desgolănesc odată sufletu și
să și-le arăt toate pe față : io, nemțește precep cum să cade,
încă din cătanie ; săsește știu ca un Sas, de când eram copchil

că 'ntre ei am născut și-am crescut; ungurește, o zdrobghesc ca orice Săcuiu din Ciuc; apăi încalte ținănește, nu mă tale nici ciurariu hăl mai hoț!

Spune-n'i dumneata n'ie: de unde știi io toate limbile Ardealului? Cine m'o 'nvățat? Asta n'i-o spui, dacă te lauzi, că știi atâta carte!

Inv.: Ai dar dela Dumnezeu — asta-i!

Par.: Păi, cam așa socoteam și io! (Arată cu mâna spre geamul dinspre curte). Iacă, tot ce vezi în curtea mea, îi făcut de mine; moșia cât-o am, îi cumpărată de mine; că-s gazda 'a mai mare din sat, o adeverește cartea de dajdie — atât!

Inv.: Nene Paramoane, să-ți...

Par. (oprindu-l cu un gest): Iartă-mă, că mai am pân'oiu găta!

Cum s'ar zice, n'i-am făcut rându n'eu în lume, ca un ghie' de plugariu neștiutor, cum sânt. Da iacă, că vii acum dumneata și-n'i zici: „Strigă națiunea după ajutoriu, Paramoane! Fă-te, omule, tovarăș la Arsuciațiunea din Sibghii, c'asa tribe să facă tot Rumânu și creștinu de 'nțeles și de omenie!” (Clatină din cap) Hm! Dumneata ești om învățat, n'am ce zice, da ești încă tinerel, dragu n'eu, ți' mintea verde, nu ți' încă coaptă de ispravă... apăi mai ales dinspre partea pățăniilor, sântem chiar depărțișor unu de altu! Adecă, ce mai încoaci și 'ncolo? S'o luăm cinstit, pe drumu ăl oblu!

Dumneata zici, c'ai ven't în satu nost' acumu-i anu...

Inv.: Așa!

Par.: De unde-ai ști dară, că io mă duceam încă de-acum treizeci de ai, la toate adunările „scaunului“... trăia încă pătru-pop ăl bătrân, Ghidion, fie-iertat pe-acolo, pe unde i-o hi stând sufletu ăl drept și cinstit!

Azi am dat un zlot de-argint, mâne doi, poimâne trei... hehei! mulți zloți buni am îndreptat i-o 'n Sibghii, la Arsuceațiune — tot membru ajutătoriu am fost, de când s'o iscrășit tovarășia asta, subt Mitropolitu Șaguna. N'ai de unde-l ști nici pe ăsta, ferește! Io, par' că-l văz înaintea mea: un ștejar d'ei mândri... un zmeu de popă, cât un haiduc! Cum îți spui, am fost membru, mereu! Mă gândeam întru mine: îi tovarășie de-a noastă, națională. Hai să-i sporim fundurile, că vine-o vreme de ți-să 'ntoarce și ție ceva, măi Paramoane: v'un ștupendiu pintu nescaiva școlariu, pintu cutare ucenic la meserie — mă rog dumn'itale, măcar-cum, numa' ghine să hie!

Aaașaaa! Iacă numa' că vine și ceasu, de să face nepotu nost'... băiatu ăl mai mărișor al lu' Nicodin, calfă de măsuru. Sighișoreanu, Sasu la care 'nvățase meseria, ne trimete 'nt'o zi o carte, pe cum că să dăm drumu băiatului să meargă 'n țara nem-

fească, în *Min-kân*, „că-i ficioarăș iscusit și meșteșugar n'inunat și până la urmă, are să iasă un maistăir d'ei mari.“

Am cetit scrisoarea tus-trei, cu ficioru n'eu ăl mare și cu Părintele Zevedeu. Zic, de față cu dumnealui: „Părinte, n'ie'mi vine aminte una — oar' n'om încercare ?

Zice părintele, cam în glumă, cum'i obicei: „Ce să hie aia-una, mă Paramoane? dă-i drumu!

— „U'te ce-i, zic, mă știi că-s nembru ajutătoriu la Arsuceațiune, de peste douăzeci de vremuri... fă-ni'o o rugăminte, hii bun, să mă repez până la Cometeții din Sibghii, să le cei un ajutoriu, pintu ghietu băiat!“

Cum am isprăvit cuvântu, 'ice părintele: „Asta-i, mă Paramoane!“ Și când o zice dumnealui că-i „aia“, să știi că alta nici nu-i!

A doua zi, pe la opt dimineața, stam în Sibghii, în fața Palatului Arsuceațiunii. După-ce m'am uitat o firă, aci pe din-afară, că-i o casă mare și n'inunată — am tunat înăuntru. 'Oi hi trecut io... p'in v'o trei chilii, bagsama, da 'nt'a patra, numa' dau de-un ștudent bălan, cu oichii vineți, puținel din trup, da oarzăn și desghiețat ficioarăș... face dumnealui versuri faine, de le 'nvață copchii p'in școlii...

Inv.: Poetul Ardealului, Domnul Octavian Goga...

Par.: Chiar Domnu Tavian... de unde-l știi?

Inv.: Din cărțile de versuri! Cine nu'l știe pe Dumnealui?

Par.: O hi! Că și nepotu nostu, Graviță, zisese o poizie de sfârșitu anului, la igzământu' ăl mare, una... „Oltu“. Vorghea de Rumâni din Ardeal, zicea că mai ghine să să unfle 'nt'o zi Oltu, să ne ia cu locuri cu tot și să ne mute 'n „Țară“, de uric, decât să mai rămânem pe mâna Ungurului! Ne-o plăcut tare, la toți! Fămeile plângea chiar cum să cade!

Da să mă 'ntorc la chestia mea din Sibghii:

Zic căță Dumnealui (căță Domnu Tavian): „Bună zîua, Domnișcrule!... S'avem iertare, pintu prea marea îndrăzneală!“

Da dânsu, cu vorbă rumânească și desfăcută, 'ice: Bună să-ți hie inima și nicio greșală n'ai bădicule! Da cu ce ți-aș putea hi de folos, nene dragă? (Satisfăcut) Părea că mă tresaltă 'n suflet vorbele dumnealui 'ele frumoase și dau a-i spune năcazu n'eu. Da numa' odat' să 'ntoarce, cam zînghind a râde, 'ice:

— „Nu să poate, nene dragă... de-or veni toți-ăi care-o dat banii la tovărășia asta, să ne ceaie-ajutoare, păpăm fundușurile în două săptămâni!“

Cuvântu ăsta din urmă nu n'i-o ven't chiar ghine la so-coteală, cu cât știam limpede, că le dădusem și io cățiva crei-fari, în hei douăzeci și mai ghine de ai și dacă făceam ca altă lume, strânsă la pungă, și-n'i așezam frumușel banii pe camătă,

la bancă, azi aveam pe ce pune mâna. Da tot am preceput, nu-i vorbă, că i-am dat de voie și nu-i mai pociu cere 'ndărăt. I-am dat și-'s dați — noroc bun! Ce-i drept, nu-i păcat! Că nu n'i i-o luat nimenea cu puterea...

Și-așa, cum îți spui învățătoriule: n'am luat niciun sfanț din Sibghii, ba am cheltuit dint'al n'eu peste-un zlot de-argint, cu dusu și 'ntorsu, pe caru ăl de foc.

Cum am ajuns acasă, o tăbărit celézii grămadă asupra mea: „Ce ți-o dat?... cât ți-o dat?”

Da io — eram și ostenit de drum și năcăjit că chieluisem, zic: „un drac n'i-o dat... al vost' să hie!”

Inv.: (râde cu poftă)...

Par. (dup'o pauză de câteva clipe): Și-ar hi destul de lezne, dac'ar putea toți Rumânii, măcar cât mine!

Că io, a treia zi m'am repesu-mă 'n târgu Codlii și-am dat de pomeană o dragă de mână pintenoagă, de trei anișori... plângând am dat-o, zic zău lui Dumnezeu-draguțu; și dacă m'am întors acas' făr' de ea și cu un preț de răs în șerpariu, zic cătă băiat, cătă „maistăr”: „Dragu moșului, iacă aci-ți' prețu Lizii, ți-l puu tot în mână... du-te'n *Min-kân* și să te 'ntorci *om!*”

Și dacă s'o dus, îi bun dus, că și-acuma-i tot în țara nemțească — da nu cu bani din Sibghii... preceputu-m'ai ce-ți spui? Vezi așa te-ajută Rumânii!

Inv.: Bine, nene Paramoane, dar cum vrei dumneata să...?

Par. (oprindu-l cu acelaș gest): Stăi mulcom omule, că nici n'am început ghine...

Să ai încunoștiințare dela mine, dascăle — io cunosc scaunu nost', cum în'i cunosc latu pân'ii — că din tot împrejur' ăsta, puținei copchii dela meșteșuguri s'o putut ajutora pân'acuma cu nescaiva creițari, dela „Arsuceațiune”. Cum o fost, cum n'o fost, nu știu... da așa-i! (Pauză de-o clipă). Și dacă-i vorba, abghia acuma ți-oiu spune, ce vream să-ți povestesc încă dela 'nceput: o plângere și-o pără mare! (Umple păhărelul cu rachiu, apoi dă mâna cu învățătorul): Pace bună să ne dea Dumnezeu, dascăle! (bea).

Inv.: Să te-audă Tatăl-ceresc, nene Paramoane!

Par.: (a băut, reumple păhărelul, oferindu-l acum învățătorului). Folosește, te rog, un „ciocan” de rachiu!

Inv.: (închinând): Dumnezeu cu noi, nene, și cu sfânta dreptate! (bea).

Par.: Ajute-ne Drăguțu numa' așa, cum ni' și inima!

(Oftează prelungit). Că nu merg de fel treburile națiunii rumânești, după cum bag io de samă, că ne cârmuiesc astăzi domnii noștri din scaunu ăsta! Așa să știi!

Ascultă-mă num'o țărișoară, că te-o asculta și bunu Dumnezău! (Tușește, luându-și atitudine de povestitor îndelungat).

La Săn-Chetru, să ținuse adunarea ginărală a „despărțământului“, aci 'n Prăpăștiș. Io mă n'îșc o țără mai anevoie, cu anii n'ei și cu renumatizu din chicioare, da fiind aproape, zic: Tot-atâta, hai să mă duc și io, că-i națiunea noastră strânsă la un loc!

Și-am prins iepele, măcar una, ghiata, avea mânzu crud după ea... și-am plecat încet-încet...

Da am șabășuit chiar ghine, c'am ajuns, vorba aia, tomna pe tomna... să strânsese toată lumea 'n școala neuniților, că 'ea unită-i un chiculeț mai strâmtuță și nu i-o putut cuprinde pe toți.

Dacă tun în casă, ascult o lecuță din pragu ușii, grăia chiar popa din Hârtoape, directăru despărțământului și 'ndemna oamenii, să dea bani la „Arsuceațiune“, că tot lor li-s'o 'ntoarce, dela o vreme, când le-o tribui v'un ajutoriu, un ștupendiu. v'o carte cu pilde bune și... pe-aci 'ncoala!

Io! ascultam din pragu ușii — de zis nu puteam zice nimn'ic, da gându n'i-era la iapă, la săraca Liza. că ea n'i-o dus nepotu'n *Minkän!* Despre partea sibghienilor, putea sta frumușel pe turu-și!

Dac'o isprăvit popa din Hârtoape, numa' ce să ridică arvocatu, *Doftoru Pulbere Alisandru.*

În gându n'eu: „Ce-o mai hi vrând și potracăru, doar' aci nu s'o 'ntâmplat fel de pricină?“

Când-colo, să repede măi omule, cu un glas vrăjmaș ca o trânghiță cătănășească, de trăsăria zângănind fereștile... 'ice: „Oameni buni și iubiți țărani! Vreau să vă vorbesc ceva despre paguba, ce v'o aduce proțesturile și pâriile!“

Da io, din fund, încetișor cătă vecin: „Mai ghine ne-ar înșira câștigurile, ce i le facem noi, că paguba ce ni-o aduce el, o știm prea ghine cu toții!“

Ș'apăi o prins a depăna-el multe și mărunte. că din gură-i meșter de fleacuri — da-ți grăiesc vorbă mare: răspunz io, cu toată averea și omenia mea, că nu să țin de spusel!

Dac'ai intrat odat' în cânălăria lui, noroc bun! Nu mai ieși, fără să-ți ușurezi șerpariu. De bine ce-ai sosit, te-apucă cu amândouă*mănille de umeri și-ți ceteră așa de frumuș: „Câștigăm pâra, auzit-ai?... îmi puiu capu pe tăietoriu, nene.... ți-l înfund la răcoare, de nu mai vede soarele doi ani de zile... îi arăt io ticălosului, n'ai dumneata nicio grije și hii hodinit! (Co-boară glasul) Da pintu ca să pociu porni proțesu cu putere, cau' să-n'i dai arvună douăzeci de coroane!“

li cunosc, din doască 'n doască, pe toți arvocații.... n'i-s'o'n-
năcrit sufletu de ei! Nici unu nu-i mai afurisit, ca hălălant !..

Da să mă 'ntorc la povestea din școală. Nici nu isprăvise
cum să cade potracăru cu minciunile lui, că să și școală das-
călu Butoieriu din *Obârșie*. Când l-am mai auzit și pe-ăla : „lu-
biți săteni, io o să vă povestesc câteva cuvinte despre păcatele
beții! „... era să caz în... să caz jos !

M'apucase un răs, de-c fost musai să ies d'n școală, că
mă făceam de n'înunea lumii ! (Dă din cap) *El* să desvețe pe
alții? El, care-o beut preț de trei moșii : pe-a tată-so, pe-a so-
crus-o și pe-a frate-so?

Și-i da zor, nu glumea : „Lăsați-vă de beutură, oameni
buni, mai ales de rachiu, de otrava 'ndrăcită, care aduce 'n casa
omului cearta, bâtaia, sărăcia și boalele!“ Adevărat, că el toate
le-o fost pățit și la urmă, doar c'o schimbat rachiu' cu berea,
încolo, în credința mea îți spui că din câți Rumâni era 'n casa
aia, hăl mai bețiv, nici ca ucenic n'ar hi 'ncăput la dascălu
Butoieriu.... în crucea mea !.., și zic vorbă grea !

Inv. : Cunoști pilda : „Fă ce zice popa, nu ce face!“

Par. : Stăi numa, că mintenaș vine și istoria popii !

Incalte vârfu peste toate, l-o pus Popa din Fundătură.

Oare știi-l ?

Inv. : Cum să nu-l știi? ... om fain !

Par. : Fain ar hi, nu zic ! Decât c'o pățit-o, săracu : o ră-
mas vădov de tinăr. Acuma, ce era să facă ghietu om? Și-o
luat și el o țăndără de muiere în curte, chipurile 'ngrijitoare. Și
nici nu să mai oprea nimenea 'nt'un lucru de nimm'ica, ca ăsta,
doar oameni sântem ! Da par'că fusese făcătură, nu alta, că-i
ieșise chiar Dumnealui sorocu, să cuvânteze despre cucubinaj.
Când am vâst-o și-asta, am ieșit cu Sofronu Dudii 'n ogradă.
Zic : „hai mă, că nu-n'i place minciuna, mai ales în gură de
popă!“

După ce-o mai contenit cum-fi-renția, am tunat iar în
școală. Popa, cu cucubinaju, isprăghise de mult ! Mă ridic în
vârfu deștelor, să văz cine grăiește, că glas omenesc auzeam,
da chip de om nu vedeam.

Când colo, zăresc în catedră capu ăl de broscioiu înholbat
al notarășului Pricoliciu din Strâmba, o scârbă de om mărunț,
răsfoit și 'ndopat, ca o căpățână de varză. Spunea despre cru-
țare. Acuma.... ca să te deslușesc, îți spui num'atâta, că Pri-
coliciu îi ăl mai calic nădrăgariu din tractu nost'. Ce-o hi fă-
când, ce-o hi deregând nu știu, că bani tot tribe să câștige cu
notărășia, vorba-i, că 'n casa lui nu te 'nchiedeci de unelte 'n
preț de cinci zloți răi. Sărac- nap, lipchit pământului !

Unii spun, c'ar hi plătind adătoriiile lu' socru-so, alții, că și-le-ar plăti pe-ale lui, mai auz că l-ar hi jucându-l, după placu ei, o fleadură de fămeie, de-acolo din sat — știe bunu Dumnezău, care-o hi 'a dreaptă, dint'atâtea, da faptă-i, că n'are omu pe ce pune mâna !

Iacă-dară, învățătoriiile dragă, un mănunchiu de oameni ca ăștia o luminat și-o povățuit în ziua aia, poporu. Și după ce s'o isprăvit cu poveștile și cu proverburile și-o iscălit potrocoalele. o trecut apăi cu toții în crijmă, la „Pomu verde“, de-o mâncat și-o beut, până i-o apucat n'iezu nopții. Zicea banda 'a țigănească și-aducea chelnării păharele de bere, tot câte zece de-odată, ca la nuntă. Ba cătră urmă ieșise Sașii-ciopor, s'asculte o n'inune, cum cânta popa din Fundătură cu ăl din Hârtoape, ținându-să pe după cap, ca ficiorii noști, când îi ia 'n cătane. Pricăjitu de Pricoliciu, după ce luase gaz la cap, apucase pe-o masă verde de beliarte și juca 'ntre glăjile de bere, fără să le-atingă. Să uitau toți la iel, de-a n'irare, că să 'nvârtea 'nt'un chicior, ca o sfârlează !

Da ce-ți grăiesc io, de 'niezu' nopții?... că 'ncepuse a să crepa de ziuă, când s'o richisit care 'ncătrău, bagsama ca s'a-deverească „cometeții“ chiar cu faptele lor, vorbele din școală: „Să him cumpătași, cruțători, și să nu bem rachiu, că ei, numa' ce-i drept, beuseră bere și vin și cafele d'ele negre.

....Așa s'o sfârșit, dascăle, adunarea ginărală a „cercului“ în hăst-an. (Filosofând) Io am zis și-o zic mereu, că nu merg oblu treburile rumânești, nici în părălămeanu țării din Peșta, nici cu școala sătească de tutindenea, da nici cu Arsuceațiunea din Sibghii.

Și știi dumneata, unde-i pricina?

Inv. : Unde gândești că-i, nene Paramoane ?

Par. : Io-ți spui curat, dacă vrei !

Inv. : Spune drept, nu ocoli !

Par. : Ne pripchim ca nebunii, s'ajungem pe toate nățille, care ni-o apucat de mult înainte ! Le-am face toate 'nt'o zi, decât că toate le 'ncepem de-a'ndărătele : zidim casa dela coperiș înajosurea, în loc s'o luăm din temelie la deal. Și auzi aici : să știi, că nu-s de vină opchincarii, proștii... că-s domnii 'ei chiștriți și suciți și 'nvârțiți ! (Răstindu-se).

— „Teremtette“, ăl unguresc ! Că n'am eu atâta putere și nici învățătură n'am destulă, să pociu scrie 'n gazete, că ți le-aș scărmana io pe căpeteniile noastre naționale, fără unt și fără cheptene ! Un car de vorbe macină Rumănu nost' și num'o cofă de ispravă duce-acasă ! Așa-i treaba noastă rumânească, din tot Ardealu ăsta mare și frumos... auzit-ai ce-ți spui io ?

Inv. (întristat): Auzit și-ți răspund acum și eu, nene Paramoane, că'n tr'adevăr e rău! Dacă dumneata, om de frunte, vorbești așa... ce-'oiu mai aștepta dela codașii satului?

Par. (zâmbind șiret): Mai ghine să hie rău la 'nceput și să iasă frumos la sfârșit — nu? (Serios) Adecă hai să stăm un chiculeț strâmb și să vorghim drept: „De ce-ar hi chiar așa de rău?” Rău să hie, că prostimea începe a-și deschide ochii și-a să desmeteci la cap? Și-a cerne faptele, din pleava vorbelor? C'o trecut, dragu n'eu, vremea vorbelor, vrem să mai vedem și nescaiva fapte!

Și și-oiu mai spune una: dacă sântem proști, sântem mulți și-i știut, că mulți ochi, multe vâd!

Doamne, cu cât drag ascultăm Dumineca în beserecă, tâlcurile dulci și frumoase din Sfânta Evanghelie! Da când ieșim în lume, vrem să ne lumn'inăm și să ne descebăluim o țâr și pe politică, să putem lupta înainte cu apăsările tiranului de Ungur, cu sărăcia care ne strânge de gât și cu toate relele, care-l copleșesc dela o vreme pe ghietu Rumân!

Io-s de părerea asta, dascăle: „Să ni-să dea sfat limpede, de om bun și curat la suflet, ca helgiu!” De-aia-ți spuneam adineaora: „trîbe să hie om întreg, al care vrea să 'ndrepteze pe strâmbii și viața lui să hie luminoasă ca soarele... Să nu-i găsească măcar ce gușat, pete și negrețe...”

Inv. (răzimat în cot, stă trist și dus pe gânduri).

Par. (după ce l-a privit lung, cu blândețe): Vezi, că ești tinerel, dascăle!? Te-ai și supărat! O, Doamne-Drăguțule! Omu bătrân ceteră din gură multe și mărunte, când îi vremea lungă și treburile-s gătate!

Măi, dragu n'eu, și-al cui te are! Io și-am povestit întâmplarea cu despărțământu din Prăpăștiș, ca să vezi și dumneata, că lucrurile n'o fost puse la locu lor! Atât! Să nu care-cumva să crezi dumneata, că io nu-s Rumân! Și nu-s național! Că io, auzi aici, nu m'aș întoarce despre neamu n'eu, de-aș ști ghine că-n'i trage Unguru chielea peste cap, cum o tras-o Turcii ghietului Costandin Brâncoveanu! (Cu mândrie): Una-i sfântă, dragu n'eu și nici nu-i prea departe vremea, când nația noastră rumânească o să iasă mare și lăudată 'n toată lumea asta, pintu vitejia și n'țelepciunea și n'ila ei de oameni! Numa s'o luăm o fărică cu ogodu și cu socoteală... să nu grăbghim ca copchiii 'ei proști. Fugind, n'ajungi departe, fârtate!

(Cu hotărîre). Și-acuma, iacă fapte, nu vorbe și povești băbești! Bani n'i-ai cerut, bani îți dau! (Răsuțește șerpariul, scoțând anevoe o monedă de zece coroane). Poftim, un aur de zece coroane! Și să mă scrii de-aci nainte în listă ca nembru ordinar. Și te mai rog ceva: înștiințează-l pe Domnu Uctavian

din Sibghii, să mă petreacă în catalogu ăl mare al Arsuceațiunii, pe cum că io, subscrisu Paramon Ch. chernea, om fără carte și făr' de parte, dau de bună voie un premiu de patruzeci de co-roane, pintu ăl mai harnic vițal Zimădeal din scaunu nostu, când s'o țină dispoziția rumânească de dobghitoace cu coarne — după cum aflat din gazete, c'ar hi plănuit-o dăunăzile come-teții din Sibghii.

Inv. (sculându-se 'n picioare, vesel) : Așa mai zic și eu ! Iți mulțamesc din tot sufletul ! Să trăești la mulți ani, nene Pa-ramoane ! (li strânge mâna cu căldură).

Par. (cu dragoste) : Să hii sănătos și Dumneata, învăță-toriule ! (Dojenindu-l glumeț). Da șezi hodinit, omule, că nu-ți plâng copchiii acasă... și ia-ți, creștine și 'mbucă de două-trei ori din slăninuța aia, că-i bucată blagoslovită de popă !

Inv. : Că numa ți-oi mulțami, nene dragă ! (vrea să se ridice).

Par. (oprindu-l) : Ia-ți, măi om de Dumnezău (zâmbind)... nu flămânzi și-acasă, ca 'n pitacojie ! (Râd amândoi... cortina cade repede).

*

(Scripsi Brasoviae, 1910.

Ultimam manum imposui Tincae, 1933).

A. P. Bănuț.

Glossarul cuvintelor dialectale, etc.

Scaunul Cohalmului = district	crețari = bani
glasuri = clase școlare	sfaț = monedă de argint
pitacojie = școală normală (pedagogie)	zlot (de-argint) = floren, fiorin
tetea = tata	caru ăl de foc = trenul
ai = ani	celezii = ai casei (copiii)
solgăghirău = primpretor	„ciocan“ = păhărel de rachiu
tablă ghirău = judecător la C. de Apel	șăbășuit = am nimerit-o
feleleat = răspundere	ștupendiu = bursă
pițiclet = bicicletă	potracăr = avocat
oblu = drept	cătănășască = militară
de uric = pentru totdeauna	mîntenaș = imediat
fundurile = fondurile	beliarte = billiard
Min-kăn = München	glăjile de bere = buteliile de b.
Cometeții = Comitetul central al Astrei	descebăluim = descercăm, lămurim
am tunat = am intrat	

Poeme în proză

de Ernest Bernea

Dunărea

„Rien n'est plus douloureux que
l'éternel ecoulement des choses“.

A. France

Dunărea își poartă liniștit trupul ondulat și umed. Dunărea curge; alunecă mereu în nesfârșitul ei curgător.

Soarele apune; se stinge ca o candelă roșie. Intunerecul va veni să domnească peste împărăția apelor. Frunzele sălciilor pălesc, cad și își topesc arama trupului uscat în apa dulce a fluviului. Păsările bălții își clătesc în sbor gâtul și în fâlfâit de aripi mângâie încă-odată obrazul lucios și rece al apei.

În portul obosit de muncă și sgomot, ca un bătrân cu viață de piatră și fier, un vapor își ridică în lanțuri grele, ancora. E cel din urmă și duce cu el: aur de pâne și suflete de gânduri.

Peste Dunăre o barcă întârziată de pescari trece trupul galben ca de lut al unuia din tovarăși.

Apa îi supsesese sufletul...

Brăila 1931.

Darurile vremii

Luntrile norilor plutesc lin pe marea albastră a cerului. Soarele taie geometric umbrele caselor. În zarea densă și pură, razele țes pânze cu fir de argint. La chemarea luminii, copacii bătrâni deschid ochi noi și fragezi.

Primăvara cântă pe toate strunele vieții.

Gândul mi-e leagăn de cântec și cuib de lumină; gândul mi-e plin de darurile vremii.

Vreau să cuprind încheieturile cerului.

Și să citesc slova misterului.

București 1933.

A p ă

Morarul pune o scândură de-a curmezișul jghiabului și oprește apa. Apa se isbește puternic și se ridică ca o ramură de cristal. Jocul apei e joc luminat. Fibre de argint se întind, boabe de diamant sar împrejur. Lumina le străbate și le arată puritatea interioară.

Apa vine cu putere și crește ramura desprinsă din saltul ei. Se rup bulgări și flori de cristal, se desprind săbii întoarse de lumină. Cade jos într'o căldare de piatră și alunecă mai departe în valuri de spume. Mai departe tot mai departe, pură și neconsistență, apa aleargă pe căile adânci ale pământului.

Drăguș 1934.

Scrisoare tatălui meu

Tată, tu ai gândit cu bine la zilele tale bătrâne. Ai gândit că Ernest va crește, se va face „domn mare“ și te va ajuta cu puterea și tinerețea lui. El a plecat în lume să câștige puțină lumină și nu s'a mai întors.

Acum adevărat, tu ești bătrân: ai albit, ai slăbit, te-ai făcut mai mic. Iți simți pasul nesigur, cu aplecări în adâncuri necunoscute. Și cum cobori vadul și simți că se întunecă în preajma ta, întorci capul, cauți mereu în depărtări așteptând.

Dar Ernest nu mai vine. Cu atât așteptarea e mai mare și dorința luminii mai puternică, cu cât simți că zarea nu-ți arată nimic. Da, Ernest nu mai vine, Maria nu mai vine și tu îi vrei; îi vrei cu cea din urmă putere care mai stăruie în tine.

Nu, nu te mai gândi la ei. Ți i-a furat viața; nu mai sunt de mult ai tăi. Așa e rânduiala omenească! Și tu ți-ai uitat bătrânii; i-ai lăsat albi în casa lor de stuf și lut și ai purces în lume.

Și acum bătrâne tată, împodobit cu dureri și dorințe, nu ne mai aștepta că și de'om veni să te mai vedem odată, tot nu mai suntem ai tăi.

Drăguș 1934.

Tamara dansează...

(T. = fiica generalului rus
sinucigașe în România).

Dansează, Tamara, dansează cu foc!
Te'nvârte ușor, ca prâsnelul!
Răscoală adu-mi tu cu misticul joc —
S'aprinzi tu cu ritmul chiar cerul...
 Să ardă zenitul în roși vâlvătăi —
 De flacări nestinse, -ale ochilor tăi —
Dansează, Tamara, dansează!...

Dă-ți capul pe spate, Tamara, ca'n vis,
Și părul să-ți cadă'n cascade —
Vârtej căutătura-ți, un vecinic abis,
Cu zeci de chemări de naiade.
 Și-un țipăt fâșnească din pieptul tău viu —
 Acum să trăiască, azi -mâine'n sicriu —
Dansează, Tamara, dansează!...

Inalță-te'n deget, piciorului mic
Dă-i fior din vârtejul din tine —
Vrăjește-mi privirea, uriaș din pitic —
Dă trupului ritmuri feline —
 Pe-o clipă să-mi uit de al lumii delir —
 Spurcate altare cu vieți de martir —
Dansează, Tamara, dansează!...

Rânjește infamul Mefistofel
Și cărțile — cinic — le'mparte.
Prescrie nou sânge și-un monstru măcel,
Lozinci ticăloase, deșarte —
 Vrea clopote, iarăși, turnate în tun,
 Zeci, mii, chiar milioane ființe'n surghiun!
Dansează, Tamara, dansează!..,

Iși bate joc Bestia de neamu' omenesc,
Rațiunea în cap e pălită!
La inimă astăzi pușini se gândesc.
Ce lume înnebunită!
 Tresaltă, Tamara, dă-ți capul în sus!
 Tu spune clipitei ce ai tu de spus!
Dansează, Tamara, dansează!...

*Nu vezi tu, Tamara, cât sunt de pigmei
Toți cei ce pe tîni te'nconjoară?
Noblețe 'nnălțime tu n'ai de-und' să cei,
Bârfesc, se urăsc, se omoară.*

*Pe-o clipă - amețește-i chiar tu pe șacali,
Privește-i cu greață, spurcați criminali,
Dansează, Tamara, danseasă!...*

3/4 Ian. 1932. Sibiu,

Ironie

Munca — la tipograf — ca lucrătoare.

'Năltuță, slabă, subalimentată,

Iți da porunca s'o întreb: „Te doare?”

Mâncata-i, să te sature, tu, vreodată?”

Puteai ceti 'n obraz biografia:

„N'am auzit în viață ciocârlia!”

Doar seara, când pleca, domol, spre casă,

S'adune gânduri se 'ncearca mănunchiu:

Se îmbrăca în haine de mireasă

Și-un putred de bogat avea ca unchiu.

Așa, în gând, era prea fericită,

Cu mirele, suprema ei ispită.

Și-așa trăia, visând o fericire

Ce n'are s'o ajungă vreodată —

Dorind urechea-i șoapte dragi de mire,

Innăbușea simțirea-i revoltată.

L'a ochilor ei negri, mari făclii,

Ea tipărea chemări la cununii...

II. 1934.

Horia Petra-Petrescu

Desrobit

*Un gând aprins mă'ndeamnă des
Să'nfrunt de-acuma firea,
Smulgând în două totul meu:
Argila, nemurirea.*

*Și desrobit de lutul greu
Ce iar s'ar pierde'n haos,
Să nu mă cerce slăbiciuni
Nici să cerșesc repaos.*

*Lipsit de lanțul de'ngrădiri
Ce și-ar înfrânge jocul,
Sa nu mă târiu prin vieți
Râvnind mereu norocul.*

*Să mă desprind, pe veci de veci,
Din mine și din tină,
Ca să mai fiu doar în eter
Și'n fulger de lumină.*

*Să mă înalț în albăstrimi
Și să mă'nfig, săgeată,
Căci cerul mut m'a ispitit
Și'n viețile-mi de-alt' dată.*

*Și cucerind șirag de sori:
Făclii tremurătoare,
Eu am să uit c'am fost un pumn
De humă muritoare.*

*Căci înfrățit cu lumi ce sunt
De-asupra de durere,
M'or legăna doar limpezimi
Din marea de tăcere.*

*Voiu stăpâni lărgimi de timp
De-atâtea-ori râvnite,
Și n'oiu mai fi ce sunt acum:
Aripe obosite.*

*De obosirile de azi
Voiu fi așa departe, —
Nu va mai fi nici început
Și n'o mai fi nici moarte.*

*Căci strâns legat de-un tainic rost
Ce-mi frânge mărginirea,
Ușor ca raza din lumini
Străbate-oiu nemurirea.*

Sextil Vodă

Epigrame

*Unui „scriitor“ cu poalele
peste cap și cu fotografie la
vitrină.*

*De ce cultivi pornografia
O înțeleg abia acum
Când îți privesc fotografia
In geam, anexă la volum.*

S. T.

Azi și... ieri

*Ți-am cetit volumul „nou“
Elogiat de reporteri —
Seamănă ca ou cu ou
Cu cel terfelit mai ieri...*

S. T.

Doina

*Răsună Doina printre frunze
De plâng isvoarele sub maluri
Și'n iureș nebunesc coboară
Pe unda sprintenelor valuri.*

*Un neam întreg se proșternează
Puterii ei biruitoare
Uităm de toate când s'aude
In tainic asfințit de soare.*

*Dureri de ne frământă pieptul
Ne mângâie cu unda-i lină,
Și viața ni se pare iarăși
Brodată'n aur și senină.
La glasul ei nădejdea crește
— Străin să fii, să fii ori unde —
Iar sângele se sbate'n vine,
Intreaga lume s'o inunde.*

*Hotarul de-i călcat de dușmani,
Din glasul ei coboară'n vale
Blestem de moarte și urgie,
Ori vaet lung, oftat de jale.
In triluri lungi, fermecătoare,
Cu sacre legături ne strânge
Și'n clipe grele ne dăm seama
Că toți suntem de-același sânge.*

*Din ea se'nalță dor de glie,
De munții cei cărunți de vreme,
De marea cu luciri albastre,
De Nistrul care'n taină geme.
Credința noastră, țara toată,
Mormintele din cimitire,
Ne-apar în minte când răsună
Frânturi de Doină'n clocotire.*

*Răsună Doină, rugă sfântă,
Să te-ascultăm o veșnicie,
Să ne'ntărim, să-ți crească fiii
In cinste și în hărnicie.*

Basmul meu

*S'a stins, cu murmurul din val,
Iubirea prinsă de-un catarg...
A plâns-o liniștea din larg
Și-un ins, rămas stingher pe mal.*

*Amurgul pal, întârziat,
A prins povestea 'n copcii mute...
S'au risipit atunci — vândute,
Nădejdi din dorul frământat!*

*Și'n zori, mă poartă pași mereu
La mal cu liniște de ape...
Tot cred să 'nvie, pe aproape,
Frânturi uitate 'n basmul meu.*

Răscruci...

*Suflete, unde ți-e nădejdea
Și avântul;
Pe ce țărâm ți-a rătăcit cuvântul?*

*Suflete, în ce imbold
Ți-i premeni aripile,
Ca să 'noești, în vreme, clipele?*

*Suflete, când vei uita înfrângerea
Și vei porni
Din nou la drum, în zori deschiși de zi?*

Gheorge D. Banu

Din stânga și din dreapta

64.

Nu e an în care zilele Invierii să nu-mi lumineze în labirintul memoriei colțul ocupat de primul episcop militar al țării întregite, Dr. Vasile Saftu. De cum aud primul „Hristos a înviat!“, figura masivă a fostului protopop al Brașovului se desprinde clară din umbră-i, ca să confirme bucuria evenimentului de acum aproape două mii de ani cu toată puterea baritonului său sonor. Și bucuria zilei îi e atât de mare, încât nici o considerație nu l-ar putea convinge, că din Paști până 'n ziua Înălțării Domnului s'ar putea răspunde la saluturi altfel decât: „Adevărat c'a înviat!“ — oricine ar fi fost cel care saluta și în orice limbă i-ar fi fost adresat salutul.

Aveam o satisfacție diabolică oridecâteori surprindeam nederizarea străinilor, îndeosebi a Evreilor, când la „Alá szolgája“ sau „Ich habe die Ehre“, li se răspundea, prompt, cu explozia răspunsului: „Adevărat c'a înviat!“ (Răspunsul părintelui Saftu făcea întotdeauna impresia unei explozii de sentiment).

— Pentru ce nu resalutăm pe străini în felul în care te salutăm ei? — îl întreb odată pe când tocmai treceam împreună pe lângă fostul primar sas al Brașovului.

— Fiindcă nu văd nici un motiv care m'ar putea determina să părăsesc o tradiție aproape bimilenară și să nu afirm o realitate nedesmințită de atâtea veacuri. Dacă mă salută Ungurul cu „Alázatos szolgája“ sau Sasul cu „Ergebenster Diener“, de ce nu l-aș resaluta eu cu „Adevărat c'a înviat“? Iar dacă salută româneste, aș fi un inconștient să-l resalut altfel decum resalutăm Românul în aceste zile. Regretabil e că nu respectă fiecare Român în aceste 40 de zile tradiționalul nostru salut și resalut. Vouă vă place să taxați aceste lucruri ca mărunțișuri fără importanță. Și nu e așa. „Mărunțișurile“ acestea sunt elemente esențiale în diferențierea noastră de cei cari ne înconjoară. Iar diferențierea aceasta, îți dai și tu seama cât e de necesară ca să ne putem păstra ca neam aparte.

Și, pe nesimțite, figurei scoase odată din ungherul tăcerii sale, i se încolonează în fața ochiului lăuntric o suită de amin-

tiri — scene, vorbe, gesturi și atitudini — care-l redau, întreg, vieții, cu toate caracteristicile lui : cu relieful cefei ținând în cumpănă proeminența pântecului, cu fața plină pierzându-se în grumajii mai groși decât ea și dominată de un nas voinic, deasupra unor buze bine hrânite, cu opririle-i dese, când nu mergea singur, cu bastonul la spate, de-a curmezișul, când se plimba, cu timbrul gutural al vocii sale fără surdina, cu gestulația-i energică, cu pasiunea pe care-o punea în tot ce spunea....

Imi vibrează încă în urechi volumul unui bariton care din ușa altarului, la sfârșitul frazelor rostite, se rotunzia în baloane vibrante, emise în nota armoniilor pe care le revărsa sub bolțile bis. Sf. Nicolae corul lui Georghe Dima. Il aud încă răs-picând solemn evanghelia : „La 'nceput era cuvântul și cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era cuvântul“... Li văd încă fața radiind de bucurie când își vedea biserica plină și corul la înălțime. Il văd și aud cuvântând de pe amvon, stăpân pe mijloacele externe ale oratorului, care dacă nu îndestuliau întotdeauna pe intelectual, captivau mulțimea. Și-l aud și-l văd stăvilind energic, patimi ațâțate de interesați și duse în incinta bisericii, ca să explodeze în sinoadele parohiale.

Și amintirile — cioburi de oglindă în bătaia soarelui — mă chiamă cu lumina lor când în sala palatului dela Sinaia, unde în anul 1904, în mijlocul corului „Reuniunii de gimnastică și cântări din Brașov“, condus de maestrul Gh. Dima, cânta în fața Curții regale române, rolul lui Ștefan din „Mama lui Ștefan cel Mare“, compoziția dirijorului, storcând aplauzele și felicitările regelui Carol și ale reginei Elisabeta ; — când în sala festivă a liceului ortodox român (azi „A. Șaguna“), distribuind la sfârșitul anului școlar, cu expresia unei rare bucurii în față, premiile elevilor cari s'au distins în cursul anului ; — când în adunări sgomotoase, apărând și susținând interesele „scumpelor noastre școale“, într'o vreme când unii inconștienți, — minți obtuze în care cartea n'a ascuțit decât spiritul de tarabă pentru câștigarea voturilor care să-i aducă în fruntea bucatelor bis. Sf. Nicolae, — svârliră între cei slabi de înger și săraci cu duhul lozinci ca cea a preferării unei fabrici de spirt în locul liceului,

pe motiv că într'o astfel de fabrică și-ar putea câștiga existența mai mulți Șcheieni, decât și-o câștigă pe urma liceului.

Suflete abrutizate cu care trebuia dusă luptă aprigă pentru triumful interesului superior obștesc, care impunea menținerea și întărirea cu orice jertfe a redutei noastre culturale, care era liceul lui Popazu și Șaguna.

Nu pot uita nici satisfacția pe care i-a prilejit-o jubileul de 25 de ani de serviciu, când în sala liceului, într'o sărbătorească atmosferă, reprezentanții societății și diferitelor instituții românești și săsești, se grăbiră să-i prezinte omagiile și felicitările lor. Cum nu voi uita niciodată primirea entuziastă făcută în preajma Crăciunului din 1918 Francezului trecut în istoria noastră, generalului Berthelot ; hora din fața liceului — horă în care se încolonase și sărbătoritul comandant al oștirea aliate —; exuberanța bucuriei generale care culminase în scena îmbrățișării și sărutării nobilului reprezentat al nației care și-a înfrățit cu atâta generozitate jertfa sa de sânge cu cea a armatei lui Ferdinand Unificatorul.

Scene neuitate, defilând încă proaspete prin fața ochiului sufletesc, — par'că s'ar fi petrecut numai ieri-alaltăeri — ca, în momentul următor, întocmai ca într'un film de cinematograf, decorul să se schimbe brusc, făcând loc altui decor, tot atât de proaspăt, în care fostul profesor la „Seminarul Andreian“ din Sibiu o pornește dealungul văii Timișului, unde-i plăcea să ia vara câte-o baie rece, pe care n'ar fi dat-o pe toate băile din basinul Eforiei. Și-l aud istorisindu-mi plin de vervă (părintele Saftu întotdeauna istorisia cu vervă) pășania din regiunea Giuvăla — fosta frontieră dintre Bran și Rucăr — cu ocazia unei excursii, pășanie pe care mi-o evocă costumului de turist în care obicinuia să-și facă excursiile.

„Eram într'o vară la Bran — îmi povestea — de unde, împreună cu arhimandritul Ilarion Pușcariu și cu fratele său Iosif Pușcariu*), o luarăm într'o dimineață spre granița românească. Nimerisem o splendoare de zi, s'o fi tot căutat. Iar priveliștile erau atât de încântătoare încât nici nu ne-am dat sea-

*) Pe ceilalți i-am uitat, dac'or mai fi fost și alții. S. T.

ma când am ajuns la frontieră, nici când am trecut-o, căci nu trecuserăm prin vamă.

— Stai ! — am auzit de-odată din spate glas poruncitor.

Era un soldat român, îmbrăcat ca vai de el — jumătate în hainele Statului, jumătate în sărăcia lui.

— Pașapoartele ! — răspică acesta energic.

— N'avem.

— Dacă n'aveți, *înapoi!*

(N'aveam pașapoarte, fiindcă n'avusesem intenția să trecem și să rămânem dincolo. Voiam doar să atingem o culme apropiată, de unde bănuiam că se deschide o priveriște deosebită).

— Trecem numai pentru un ceas. Suntem Români și după cum vezi, nu suntem nici dezertori (suntem doar oameni mai în vârstă), nici contrabandiști, — îl lămurim noi.

— Se poate, da *'napoi!*

Noi însă, în credința că nu va face uz de drepturile lui, pășirăm înainte, în vreme ce eu îi deslușeam cine suntem.

— Uite, camarade, dumnealui e P. C. S. arhimandritul Pușcariu, de loc din Bran ; dumnealui e avocat în Brașov, tot din Bran — sunt frați — eu sunt protopopul Brașovului..

Ăți fi, domnule, *da 'napoi!* — și văzând că nu ne oprim, coborî arma de pe umăr.

Noi, tot în credința că glumește, în loc să ne 'ntoarcem, o țineam înainte.

Și atunci, văzui ceea ce nu credeam să văd. Soldatul ridică arma la ochi și ordonă scurt :

— *'Napoi că trag!*

Cât eram noi de *domni* și cât era el de *țaran*, dar într'o clipă ne pieri tot curajul. Și, repede, fără să ne mai târguim, ne făcurăm calea 'ntoarsă.

— Bine, măi camarade, ce *frate* ne ești tu, să nu ne îngădui să răsufăm și noi un pic pe pământul Țării Românești ? — îi ziserăm, după ce ne văzurăm iarăși la adăpost, pe teritoriul nostru, rușinați par'că de a nu fi putut obține atâta considerație dela un soldat jerpelit, noi, atâtea fețe simandicoase.

— Las' că știu eu — ne răspunse dela distanță. Am mai văzut eu domni de ăștia cu cutii la șold !

La șold aveam cutia cu binoclu.

— Doar nu te-i fi speriat de ochianul ăsta? — îi zic, arătându-i binoclul. Ori ai crezut că ascund aci vre-o armă?

— Dacă-i ochian, ce căutați cu el p'aici? Ați venit să luați *planaretu* locului? !... Nu sântărăm noi așa de proști cum ne credeți !...

Și uite-așa, coșcogeamite domni și înalte fețe bisericești a trebuit să ne 'ntoarcem cu buzele umflate, — repeziți de un disconsiderat paznic de hotare, pe care, judecat după exterior, n'ai fi dat două parale.

Dorobanțul însă, cu toată umilirea îndurată și cu toată toaletă-i sumară, s'a ridicat în ochii noștri pe un pedestal, de pe care de-atunci nu l-a mai putut cobori nici o zeflema de a stăpânitorilor noștri cu alurii de conți și baroni, — își încheie istorisirea părintele Saftu, oprindu-se tot la zece pași ca să-și salte, satisfăcut, brâul roșu.

Și filmul amintirilor rulează înainte în cutia craniului înfățișând acum pe părintele Saftu, cum trece radios în prima trăsură care precedează lungul șir al „Junilor“, care, a patra zi de Paști, între orele 5 și 6, vin dintre „Pietrile lui Solomon“, ca să încunjure „Casa Sfatului“ din mijlocul Pieții din Cetate și să cânte strămoșescul „Hristos a înviat“, afirmând, impunător, existența aparte a neamului nostru de aci, cu limba, portul și datinele sale, nealterate de veacuri, cu toate vicisitudinile prin care a fost sortit să treacă. Sufletul părintelui Saftu par'că stă să se reverse în cântec de slavă pentru Cel care a îmbrăcat pentru această zi în haină de mireasă coastele și grădinile care înconjoară partea dragă lui a Brașovului-Șchei.

Și cum bucuria zilei era prea mare ca să nu fie împărtășită și prietinelor, iată-l la „Impăratul Romanilor“, rumenit de soare și înviorat de aierul onozat al pădurii în care a petrecut ziua. Și de cum deschide ușa, oboseala celor din jurul mesei se evaporează. Căci rar antrenator al buneii dispoziții ca acest fost membru al unui Burschenschaft din Germania. Cu el la masă, dacă sufereai cumva de lipsă de poftă de mâncare, nu mai aveai nevoie de excitante ale apetitului, cum nu avea nici el când îl vedea pe bunul său prieten Pandelescu Dima în fața icrelor negre. De aceia, când venia la „Impăratul Romanilor“ cu acest prieten, nu uita niciodată să și-l trateze cu acest ape-

ritiv. Noi știam însă că *omenitul* acesta era mai mult un pretext pentru satisfacerea predilectei sale introduceri la halba de bere. Iar dacă partea leului era a celui care aducea icrele, cauza nu era doar că acesta ar fi voit să-și scurteze „conmilitonul“, ci pentrucă Pandelescu Dima mesteca mâncarea mai bine, mai cu răgaz decât el (găsind deliciul acestui aperitiv mai mult în operația mestecatului decât în actul prea scurt al înghițitului. Trada această plăcere și depunerea cuțitului — părintele Saftu nu-l lăsa din mână decât după camforizarea icrelor — și frecarea pe'ndelete, după fiecare îmbucătură, a mânilor sprijinite pe masă, în coate). Pentru părintele Saftu, această operație era însă pierdere zadarnică de vreme, de care el se dispensa întotdeauna, ca să ajungă mai repede dela *introducere* la *tratare*.

Drept concluzie, vom spune că, dacă părintele Saftu n'a șovăit niciodată în afirmarea sentimentelor sale naționale (certificatul cel mai de preț i l-au dat autoritățile maghiare când, îndată după declararea de războiu din partea României, l-au ridicat și internat în Ungaria), și dacă a fost mereu în șirele prime ale animatorilor acțiunilor românești, el nu s'a sustras nici dela prilejurile de veselie, cărora în lipsa lui par'că le lipsia fermentul generator al buneii dispoziții. Cine l-a văzut la „maia-lurile“ școalelor românești din Brașov, la „mesele comune“ care urmau după câte-un concert sau după reprezentarea vre-unei piese teatrale, la „convenirile sociale“ aranjate de „Reuniunea de cântări“, va confirma, sunt sigur, constatarea că părintele Saftu a fost un neprețuit *chiag social*, pe care azi, pulverizați în zeci de partide, de gaște și cărdășii — fiecare cu bisericuța și altarul idolului său — îl jinduim zadarnic, ca prin forța magnetică a sufletului său să strângă din nou nuielele răslețite în mănunchiul de neînfrânt — și cât de dureros se resimte în Brașovul zilelor noastre nevoia acestui mănunchiu! — *al concordiei, al solidarității românești*. Un titlu, cu care nu se poate mândri nici unul din puzderia de șefi de organizații politice, deținători toți până într'unul ai monopolului patriotismului.

Cât vor fi oare condamnați Brașovenii să mai aștepte până la ivirea unui *al doilea Vasile Saftu al vieții lor sociale românești* ?!

S. Tamba

Dări de seamă.

Cărți și broșuri

I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, cu 43 ilustrațiuni. Prefață de d. Profesor N. Iorga, Craiova, Ramuri 1934, VII + 272 p. în 4°. Prețul lei 300.

Aproape toată viața istorică a județului Olt se vede expusă în amănunt prin mulțimea izvoarelor editate aici și a notelor care însoțesc fiecare pagină. Vom discuta pe larg această merituosă lucrare odată cu apariția vol. II. Ne mărginim să spunem acum, că istoricul fiecărui așezământ și fiecărui sat în parte cum și foarte prețioasele note genealogice, era mult mai bine să fi format un studiu unitar de-o parte, iar de alta să se fi dat, cronologic, tot materialul documentar inedit cum și înscrisurile și însemnările. Ar fi fost mult mai ușor de citit și de întrebuințat. Sperăm că acest neajuns va fi îndreptat în indicele cronologic pe care îl promite în volumul următor. Munca depusă de d. Ionașcu nu trebuie numai amintită ci și prețuită și imitată.

*

Cronograful Terei Rumânești scris de Dionisie Eclislarhul dascăl slovenesc, cu o prefață de Dr. C. S. Nicolescu-Plopoșor, în Bibl. „Pământ și suflet oltenesc“, 15 Iulie—15 Decembrie 1934. Fundația culturală Regală „Principele Carol“, Craiova, Tipografia „Episcopul Vartolomei“, Râmnicul-Vâlcea, 1934. XIX + 215 p.

Cronicele muntene, după cum se știe, au avut o soartă mai neprielnică decât cele moldovene: aproape toate au rămas la întâia ediție, de obicei prin vechile noastre periodice. Că se cer toate, dacă nu în ediții critice, să fie măcar reeditate, e lucru neîndoios, spre a fi la îndemâna cetitorilor. Răspunzând acestei nevoi, editorul cronografului de față a căutat să umple un astfel de gol de mult simțit. Strădania sa trebuie cunoscută. Ar fi fost însă foarte bine să ne fi dat o mai dezvoltată biografie (v. aceea bine urmărită de Ion Donat, în *Arhivele Olteniei*, XIII, 1934, p. 286—301) și o mai completă listă a lucrărilor lui Dionisie. De asemeni nu trebuia schimbat întru nimic textul vechiu din *Tesaur*, dacă manuscrisul cronicei este încă necunoscut. N'ar fi stricat să se împartă textul în capitole mai mici, spre a înlesni cititul. Dar ceace nu trebuia în nici un caz să lipsească, era indicele de nume și lexicul explicat, fără

de care azi aproape orice ediție de cronici devine inutilizabilă. Ne pare rău că d. Plopșor n'a mai adăogat puțină trudă, spre a ne fi dat un lucru foarte bun și de mult așteptat.

A. Sacerdoțeanu

*

Victor Jinga: *Organizarea economică a țărănimii elvețiene.* Cluj 1935. Extras din „Observatorul social-economic“ nr. 3, 4 din 1934.

Profesorul de la Academia de comerț din Cluj ne dă într'o broșură de 64 pg., în care strânge impresii și constatări dintr'o recentă călătorie, un studiu bine informat și vioi scris, asupra organizării cooperative agrare a Confederației. Excursul e, pentru cititorul român, bogat în sugestii, poate și altele decât acelea de „îndemn la muncă“, la care ar voi să se oprească autorul, căci o operație de despuiere logică, de deducere a condițiilor specifice, e aci totdeauna în drept să năzuiască spre vădirea unora din acele raporturi de o mai generală valoare, cari formează un fel de armatură comună unui șir întreg de societăți concrete. Pentru prezentarea însă vie și plină, autorul, grijnic de făptura specifică a fenomenului, are dreptate desăvârșită, ba datoria metodologică chiar, să-și încadreze faptul economic în complexul de condițiuni sociale în care se desfășoară.

Astfel și studiul întreprins ne prezintă, înainte de a trece la problema economiei cooperative elvețiene, „Țara“ („o mică lume mai degrabă decât o mică țară“), „Oamenii“ (sinteză unică de spirit particularist și de spirit al celei mai largi asociații, comunitatea elvețiană fiind însăși, după frumoasa formulă împrumutată scriitorului R. de Traz, „o victorie a omului asupra omului“), „Țăranii“, „Îndrumătorii culturali“. Urmează o trecere în revistă a începuturilor cooperativei, a realizărilor, între cari ne înfățișează surprinzătoarea creațiune a unui oraș comunitate cooperatistă, lângă Basel, Freidorf, apoi a „asociațiilor agricole“, cu interesante statistici, lângă care se întâlnesc altele arătând creșterea neîntrepută a activității cooperatiste și în anii de criză.

Aci dl Jinga se oprește cu deosebită stăruință asupra a ceea ce mărturisește a fi obiectul central al cercetării asupra „Uniunii elvețiene a țăranilor“. „Progresul, observă dsa, poate porni și de jos, dar el poate fi îndrumat și determinat și de sus“. „De obicei (continuă dl Jinga), întâiele înjghebări ale lumii de jos pornesc sub impulsivitatea nevoilor ei. Dar totdeauna treptele mai de sus ale progresului se urcă prin îndrumarea, controlul și coordonarea, pe care le fac instituțiunile cu caracter federativ, întemeiate prin afilierea organizațiilor de primul rang“.

Dintre acestea este și „Uniunea“ întemeiată în 1896, cea mai vastă organizație a economiei rurale a Confederației, cuprinzând societăți, asociații, syndicate agricole, partide agrare. Ceea ce este interesant de notat, din informațiile acestei broșuri, care urmărește apoi dezvoltarea de până astăzi a Uniunii și doctrina ei, deopotrivă de depărtată aceasta și de socialism și de liberalism — „Ideile noastre, citează dl Jinga din discursul programatic al directorului Uniunii, dl Prof. Laur, ne despart mult de socialiști, noi considerăm familia ca celula mamă a prosperității omenești, noi respectăm proprietatea și reprobăm lupta de clasă. Dar aceasta nu poate să ne împiedice de a recunoaște necesitatea înfrânării spiritului de exploatare a omului și de a admite dreptul statului de a interveni în viața națiunii. Mai mult chiar, noi recunoaștem rațiunea de a exista întreprinderi de Stat acolo unde ele sunt necesare. Intr'o epocă în care marea finanță, comerțul, industria și meseriile se cristalizează în carteluri, trusturi etc., având ca scop apărarea intereselor lor și deseori fixarea prețurilor, termenul de „monopol de stat“ nu ne va înspăimânta, atunci când prin acesta vor fi apărați micii producători și consumatori. Noi reprobăm doctrina egoistă și brutală a liberalismului economic manchesterian“. Și în altă parte: „Noi cerem să fie salvagardate inițiativa și independența personală, dar noi revendicăm, deasemenea, protecțiunea muncitorului, a funcționarului ca și a micului întreprinzător independent. Noi suntem convinși că menținerea populațiunii țărănești este condițiunea primordială a prosperității unui popor“ pg. 33-34 — ceea ce este interesant dar, de notat aci e locul preponderent și cuvântul hotărâtor pe cari le are această „Uniune“ a unei țărârimi, formând 22% din populație, în politica țării elvețiene. Avem aci exemplul de totdeauna al puterii în stat al unei minorități organizate.

Recomandăm faptele prezentate de prof. Jinga reflexiunii publicului român, care judecând după zelul legiuitor din ultima vreme, pare a prinde tot mai mult interes pentru cooperatie, îndemnându-l să pună în fața lui un altul: lipsa de vitalitate la noi a unei organizații pentru care statul cheltuește atât de mult, și să caute dincolo de el condițiile explicatoare. În ce ne privește, noi ne oprim mult mai bucuros la alte întrebări: ce însemnează pentru realitatea politică a țării românești procentul de 80 al populației sale țărănești, și ce poate însemna, în condițiile noastre, pericolul, asupra căruia se bat atâtea tobe, ale unei inflații de intelectuali și orășeni români, în planul viitor al unei societăți organizate armonic. Problema la noi întregă e numai de îndrumare și organizare. Fondul bogat și nediferențiat al țărârimii stă la îndemână cu nesfârșite izvoare.

Lucrarea d-lui Jinga se încheie cu un rezumat în limba franceză, care putea fi mult mai îngrijit prezentat și nu numai din punct de vedere ortografic.

I. I.

*

Immanuel Kant: *Critica rațiunii practice*. În românește de Dumitru C. Amzăr și Raul Vișan. Editura Institutului Social Român. București, 1934.

Filosofia în universitățile noastre este încă pe o treaptă de înșelătoare aparență. „Cartea multă“ care se învață în Facultățile respective nu este în primul rând *carte*, iar în al doilea rând *învățătură*. Una din cauzele acestei stări de lucruri este lipsa de contact direct cu textele originale ale clasicilor filosofici. Atât nepregătirea studenților în ceea ce privește limbile antice (greaca și latina) și limbile moderne (germana și deseori franceza) necesare studiului filosofiei, cât și îndrumarea falsă a unora dintre profesori au făcut ca învățământul filosofic românesc să nu rodească.

De aceea credeam că orice nouă trecere în românește a uneia din lucrările filosofice care au însemnat o răspântie în istoria cugetului omenesc, trebuie s'o primim cu bucurie ca pe o adevărată contribuție la cultura noastră.

Filosoful german *Kant* a fost unul din cugetătorii care a prins mai mult atenția cercetătorilor și traducătorilor noștri. În ceea ce privește traducerile, după frumoasa traducere a *Prolegomenelor la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa ca știință*, făcută de d. Antoniade (1924), după confuza traducere a *Criticii rațiunii pure*, făcută de d. Tr. Brăileanu (1930) și alte încercări fragmentare, trecerea în românește a *Criticii rațiunii practice*, făcută de dnii Amzăr și Vișan, vine să completeze această muncă și totodată să aducă un punct de vedere nou în problema traducerilor.

Față de înaintașii săi dl Amzăr face o sforțare nouă, așa cum o mărturisește în studiul d-sale introductiv și o încearcă în lucrare. Luând exemplul episcopului *Grigorie al Argeșului*, care a tălmăcit din limba elenă *Logica Sft. Ioan Damaschin* (1826), dl Amzăr a încercat o adevărată *tălmăcire pe românește* a acestei opere, dovedind prin faptă cât de neîntemeiată este părerea atât de răspândită, că limba noastră este insuficientă când „vrem să facem știință și filosofie la nivelul Apusului“. Dsa a încercat să se oprească „pe cât cu putință la termeni curat românești, în credința că grija pentru agonisirea unui vocabular filosofic românesc nu cade numai în sarcina gânditorilor originali, ci este și una din datoriile traducătorilor“

(pag. XLIII). Pentru dl Amzăr traducerea nu este numai o simplă trecere dintr'o limbă în alta, ci este o operă de asimilare potrivită cugetului și graiului propriu. „Numai în chipul acesta, gândul altuia poate să rodească în noi, adică să ne *cultive* cu adevărat, lărgindu-ne orizontul launtric și sporindu-ne puterea de înțelegere a lucrurilor și a noastră înșine alături de ele“ (pag. XLV).

Din această cauză noua traducere din Kant a părut multora prea îndrăsneată și a ridicat critici, dar tot din această cauză ea rămâne o încercare rodnică, demnă de urmat de acei cari vor să înțeleagă ce înseamnă a învăța filosofie.

Lucrarea este precedată de trei studii introductive: prezentarea vieții simple și plină de umanitate a filosofului, făcută de dl Prof. C. Rădulescu-Motru, o interpretare nouă a principiilor fundamentale ale acestei opere de dl Prof. Nae Ionescu și în al treilea rând o înfățișare a lui „Kant în românește“, din care am luat și noi citatele de mai sus.

În acest fel cartea capătă noi însușiri, prin care se deosebește de ceea ce s'a făcut înainte.

E. B.

*

Opinia publică, de Constantin Sudețeanu.

Cluj, 1935. Imprimeria „Fondul cărților funduare“.

Individul este depășit de o realitate, care, fără să fie câtuși de puțin mistică, are, prin autoritatea sa coercitivă și directoare, puterea existențelor ce conduc din umbră. Este vorba de grupul social și de ceea ce se creiază firesc din el fie pentru a-l oglindi, fie pentru a-l îndruma: opinia publică. Într'o broșură de cincizeci și patru de pagini, d-l Constantin Sudețeanu întreprinde o cercetare sumară, dar conștiințioasă a fenomenului. Dela definiți care limpezesc inițial ideea și care arată opinia publică nu ca pe o delegare de puteri făcută de societate și în folosul ei, ci ca pe un mecanism cu sensibilitate proprie, se trece la aspectele istorice ale problemei, relevându-se caracterul mistic al dictonului „Vox populi, vox Dei“, rezumativ al opiniei publice la cei vechi. Un foarte interesant fenomen, gloria, care nu se poate înțelege deplin, scos din complexul social unde își trăește strălucirea de clipe sau de ani, este interpretat de autor, după concepția sociologilor francezi, ca o altă manifestare a opiniei publice. Teoriile privitoare la funcțiunea socială a opiniei publice găesc în d-sa un informator obiectiv, care vrea să fie în primul rând folositor. La studiul valorii acestei opinii în raport cu cea individuală și cea mijlocie, se găsește ingenioasa explicație dată de Dougall, după care superioritatea opiniei publice este incontestabilă, ea coincidând cu aceea

a conducătorului sincer, a adevăratului creator de opinie, și obligând la supunere chiar și pe falsul *leader*.

Simplă și cuviincioasă în veșmântul ei albastru, *Opinia publică* a d-lui Sudețeanu este o carte de informație serioasă, în care se vedește gândul de a prezenta științific o problemă diformată adeseori de cărbunele caricatural și neglijent al pamfletarului.

D. G.

E. Esclangon, directorul observatorului astronomic din Paris: *Zece lecțiuni de Astronomie*, traducere de dnii **C. Mușlea** și **S. Mărculescu**, profesori la liceul Șaguna — Brașov (935).

O carte de Astronomie, dacă nu e o popularizare pentru masele mari ale poporului, este sau o carte de știință de care nu se pot apropia decât inițiații, sau o serie de povestiri senzaționale despre planete locuite, despre cataclisme astronomice și alte lucruri fantastice. Manualele pentru școlile de toate gradele fac parte din prima categorie, cele din urmă formează subiectul atâtor scrieri la modă — cu călătorii în lună și soare — și sunt mai mult literatură decât știință. O fericită trăsură de unire între cele două genuri sunt scrierile de tipul celor ale lui Flammarion. Găsești mai rar cărți de Astronomie scrise pentru intelectuali, cărți care să nu sperie prin cifre și formule și să fie totuși științifice, să fie ușor și cu plăcere citite și să te lase cu aceeași senzație de înălțare sufletească pe care ți-o produce o operă de mare valoare. „Zece lecțiuni de Astronomie“ de E. Esclangon — este una din acestea. Hotărît, titlul e greșit. Nu-s lecțiuni!... Acest termen de obicei sperie pe profan, îl obligă să arboreze o mină și o stare sufletească analoagă stării unui elev care trebuie să învețe ceva pe a doua zi. Dela primele pagini răsfoite, cele „Zece lecțiuni“ încep să-și desmintă titlul, te fură ca un roman de Tolstoi. Comparația nu e întâmplătoare. Aceeași complexitate de domenii și situații, același spirit obiectiv, epic, ca în romanele marelui scriitor rus.

Nimic senzațional în redare, deși ce poate fi mai senzațional decât însăși subiectul cărții: Universul cu miliardele lui de astre, miliardele lui de alte Universuri!...

Nu se poate face într'o dare de seamă conținutul cărții, cum nu se poate rezuma un roman fără riscul de a-l denatura. Pentru a da totuși o cât de palidă idee despre cuprinsul ei, voi deosebi două domenii distincte în preocupările autorului. De-o parte rezultatele științei asupra cărora sunt azi de acord toți învățații, de altă parte domeniul încă plin de controverse al ipotezelor și concepțiilor despre Univers. Telescoapele uriașe, laboratoarele moderne și ajutorul tuturor științelor, a permis Astronomiei să-și întindă mult câmpul observației. Newton a

extins mecanica sa întregului univers, lumina venită dela stele a fost supusă analizei spectrale, iar fizica modernă — paralel cu studiul structurii atomului — cercetează radiațiile venite din spațiile interstelare. Așa se explică progresul minunat al Astronomiei în ultimele decenii. Azi astronomii sunt de acord asupra formei, constituției și întinderii Universului. Că sistemul nostru solar face parte din Calea laptelui (Galaxia) — un roi de stele de forma unui disc cu grosimea de 20.000 ani-lumină și diametrul de 300.000 ani-lumină, — că avem în această galerie vre-o 30 miliarde de stele și că spațiul e ocupat de milioane de alte asemenea galaxii — nebuloasele spirale — situate la depărtări de sute de milioane de ani-lumină — toate acestea ne pot impresiona, ne pot face să clătinăm din cap, dar în Astronomie ele sunt deja un patrimoniu deplin consolidat. La fel se știe că stelele au o viață proprie — se nasc, cresc, mor — planetele și cometele sunt foarte bine cunoscute; materia este aceeași în tot universul iar cercetările mai noi tind să explice și sursa energiei enorme pe care o degajează „astrea de foc”: desintegrarea materiei, transformarea materiei în radiații luminoase etc. Toate acestea expuse simplu, clar, fără vreun aparat științific prea înalt și mai ales cu multă căldură și talent, permit oricărui cititor „să se inițieze”. Autorul s’a ferit de didacticism. Mai mult chiar! E un sentimental. Pentru el de ex. Universul e însuflețit de o viață a lui: focul. Scrutarea universului este pentru autor prilej să se coboare la viața noastră, prilej de meditație. Dacă voiu adăuga, că pe lângă cunoștințele pe care ni le dă, această carte ne face să medităm, am spus calitatea de căpetenie a ei. E o carte care pune probleme, care dă de gândit. În domeniul ipotezelor și al interpretărilor autorul e prudent, nu se aventurează în afirmații exagerate. Nu dărâmă, dar nici nu subscrie prea îndrăznețele ipoteze de tot felul. E atitudinea cea mai demnă, singura științifică, singura care impune. Acest lucru se întâmplă mai ales cu cele două probleme de actualitate: locuibilitatea planetelor — mult exploatată de amatorii de senzațional — și o problemă mai nouă: expansiunea universului. Asupra primei chestiuni nu insistă: e puțin probabil să existe, într’alt loc în Univers, viață, sau în orice caz viață analogă cu cea de pe pământ. În ce privește teoria expansiunii Universului, dl E. Esclançon are o atitudine plină de rezervă, care a fost de altfel semnalată de cercurile științifice din Franța. Cercetările abatelui Lemaître, ale lui James Jeans și A. Eddington vor să arate că Universul ar fi fost odinioară un singur atom de materie (respectabil atom, ce e drept!) care, explodând, a produs miliardele de stele de azi. Acestea continuă să se depărteze de nucleul originar cu viteze enorme,

de aici numele: expansiunea Universului. Față de acestea iată ce spune Dl E. Esclançon: „Mai mult ca oricând trebuie să „lăsăm științei viitoare, îmbogățită cu noi cuceriri, grija de a „răspunde... dacă de fapt va putea-o face într'o zi, cu oare „care certitudine“. Era cea mai potrivită atitudine, căci știința de azi și de altfel nu se bucură de prea mare credit în fața publicului. Un alt savant — profesorul neo-zeelandez — A. C. Glifford, spune că nu-i ușor să știi exact ceea ce cred azi savanții. Toți reproșază mari greșeli științei secolului trecut. Dar aceasta era cel puțin clară și precisă. Știința secolului XX e mai impunătoare la prima vedere, însă e plină de contradicții și absurdități. Iar ceice își asumă rolul de a o populariza, utilizează prea des paradoxul și uită bunul simț.

Și acum două vorbe despre traducere. Prima întrebare pe care și-o poate pune intelectualul român este: E necesar să se mai traducă o carte destinată numai intelectualilor, azi când oricine o poate citi ușor în franțuzește? Răspundem categoric: da, când e vorba de Astronomie. O carte de Astronomie prin însăși natura ei își selectează și limitează numărul cititorilor. Dar dacă mai e și scrisă într'o limbă străină?... Socotind că traducerea poate fi consultată cu mult folos de elevii de liceu, ea răspunde unei necesități culturale de primul ordin. Traducătorii, d-nii Mușlea și Mărculescu, trebuie felicitați pentru această operă. Mai adaug că apare în condiții tehnice excepționale, cu admirabile planșe pe hârtie lustruită și că face cinste unei librării și bibliotecii oricărui intelectual.

A. Creangă

*

Al. Lascarov-Moldovanu: *Omul care tace...* Ed. „Adevărul“, Lei 60.— 31 de schițe: crâmpete de viață, prinse de un atent și ager spirit de observație din goana cotidianului efemer, pe lângă care noi, mulțimea, trecem fără să ne reținem atenția, fără să le găsim o semnificație care să le îndreptățească la strângerea în corsetul formei literare. Suflète și scene, adeseori mărunte, — văzute s'au poate numai imaginate — în care însă, trecute prin filtrul sufletului scriitorului, simți svâcnind pulsul vieții reale cu semeni de ai noștri, cu ticuri, atitudini, slăbiciuni preocupări, movavuri, vanități, dureri, răutăți, păcate... de care am văzut și noi în viață, dar nu le-am văzut clar și, mai ales, nu le-am prins semnificația care se desprinde din paginile dlui Lascarov-Moldovanu. E o lectură pe care ai dori-o prelungită peste pagina 246 cu care se încheie volumul, la ceea ce contribuie, fără îndoială, și forma captivantă de exteriorizare, cu expresia mereu învrăstată de imagini care dau sensibilitate și cu

dialogul sprinten, laconic (vezi scenele din *tramvai*, în deosebi minunat prinsă „Copenhaga“), care dă vioiciune stilului.

*

Istoria limbii și literaturii maghiare, de Gh. Kristóf, prof. la Univ. din Cluj, trad. de Arpad Bitay. Cluj 1934, pp. 240., fără indicarea costului. — E prima încercare de a iniția publicul românesc în cunoașterea desvoltării întregii literaturi maghiare. O lucrare care vine destul de târziu, dar poate tocmai de aceea atât de binevenită. Fiindcă — cum o spune, cu toată dreptatea, și autorul — „între două popoare ca și între doi inși, nu se pot cimentă legături de prietenie și solidaritate constructivă, decât prin contactul direct, intelectual și sufletesc al amândurora“. Și nu va nega nimenea necesitatea apropierii unor neamuri sortite să viețuiască între hotarele aceleiași patrii. De aceea, e necesar ca „nepăsarea să-și cedeze locul, de amândouă părțile, unui dor de cunoaștere obiectiv și activ“. Iar această cunoaștere nu se poate face prin nimic *mai obiectiv* decât prin cunoașterea reciprocă a produselor spirituale cuprinse în literaturile lor: expresia superioară a ceea ce au ele mai genuin, mai caracteristic.

Iată de ce salutăm cu multă bucurie lucrarea pusă de dl Kristóf în mâna intelectualilor noștri care n'au posibilitatea informației din lucrări scrise în l. maghiară.

Să nădăjduim că această primă brazdă trasă de profesorul dela Universitatea din Cluj, în cadrele mai restrânse pe care i le-au impus greutatea materiale, se va lărgi și adânci. De încheiere, o dorință: *ediția a doua a lucrării să fie revăzută de un Român*. Căci oricât și-ar fi însușit l. română d. Bitay, nu poate scăpa de greșeli supărătoare pentru cititorul român. În-răuriri maghiare, cuvinte care reclamă întrebuițarea dicționarului, provincialisme, expresii neliterare, abuz de arhaisme, construcții neromânești etc. se găsesc aproape în fiecare pagină. Iată câteva:

.... profunzimea și intensitatea religiozității ei nimic nu le dovedește mai cu elocință, decât faptul (*acela*), că orice preot etc. (p. 86). *Ceva* inițiative mai îndrezețe (176) *belezne* (170), *năboiul* eroticii lui Ady (195). Maghiarului *i se glăbește* capul, dreptul, inima (193) *Hojma* (140), *maștîhă* (81) Iar *la răstimp* i-a scăpătat de *năpraznă* familia (119). O valoare literară *mai abittir* (182). Și-au *mocoșit* cu migăleală poeziile (195). — Eliminarea aproape cu totul a verbelor a muri, a deceda, a se stinge și înlocuirea cu arh. a *se pristăvi* (34, 83, 89, 95, 128 etc.) apoi a *se osârđi* (101, 117, 195, 197 etc.) a *crăinici* (68, 80, 113, 115, 160 etc.) care elimină pe: a vesti. Se vorbește de poeți care *scot glasuri nouă* (183), de poezii mai *fășnitoare* (185), de *a scoate* imnuri amorului curat (193), de poeți care *luau toate silințele* să ajungă la Pesta (182), de *horizont* (182), de *epohal* (188). Sunt supărătoare și deseale cacofonii: ca conținut (67) ca cuprins (180), ca Clujul (182), ca câte-

odată (199), ca cauză (175) — întrebuințarea când nu trebuie a prepoz. *pe* la acuz.: „Aceste scrisori (Törökországi Levelek) conțin *pe* cele văzute și trăite de el în exil (Mikes, p. 69 șirul prim); „Mikes a cutreierat ca ostaș... *pe* cele două principate Românești (69), „Aurora“ prin influența sa ne amintește *pe* „Conv. Lit.“ (93 șir 1). „Aici și-a petrecut poetul *pe* cei dintâi șase ani ai copilăriei (126); — greșelile de acord: „Gulele *se acopere* de praful vecurilor (159); aderenți ovrei și care a jucat roluri însemnate (179); fiecare roman *a* lui (120); umorul este *cel* mai de căpetenie calitate a lui (201); — expresii și construcții ca acestea: „Stilul câte odată e *neoblu* (63); Maghiarii nu s'au făcut ușor și *oblu* acel popor creștin care“... (35), copiator *neprost* (88), „I. Kármán *declară* să se scoată puțin, bune și originale cărți“ (p. 80); l. maghiară *a devenit de modă* (p. 75); abzicând *la* postul de redactor (126), M. V. *s'a băgat educator de casă*. A părăsit școala *băgându-se* membru într'o trupă de actori pribegi (126). *Gândiri la* Tg. Mureș (Marosvásárhelyi gondolatok) N'a uitat pe nimeni, *ci a dat pe sine însuși* (111) „îndușându-se ușor *privind* fie *pe sine însuși*, fie soarta patriei (112); Poeții s'au apucat de imitat., poezia poporului *neprocopsit*, văzând că ea se învrednicește de toată atenția lor (a cui?) (p. 125); „Biruind o năvală de pesimism *stă* în fruntea unor scriitori tineri (126 șirul ultim); „Cât îmi mai dormi patria? Meddig alszol még hazám? (129); „*Pe cale de autodidaxă* și-a întregit deplin cultura (144) „Revoluția aceasta s'a iscat, provocat doar de *științele desvoltându-se repede* (160) Avându-și fiecare (baladă)... tragicul și caracterul lor estetic (143); baladă de *artă* (pt. cultă) p. 143. După strălucirea mileniului *s'a ivit* numai decât, *că suprafața liniștită a vieții publice* maghiare ascunde, acopere niște prăpăstii uriașe (176) (poate: s'a remarcat, s'a observat); „Alți poeți au cântat, sau *mai bine a se zice*, au meșterit etc. (177); Eroul nu bea vin, *că cunoaște* efectul lui fatal asupra sa (208); „Azi însă abia se mai citesc poeziile lui, *că operele* lui în general s'au cam învechit, demodat“ (88) etc. „Ideile lor mai mulți din ei le-au ispășit în temnițele Habsburgilor (p. 80) (Românește: Mai mulți din ei și-au ispășit ideile în...) „Când și-a scos cel dintâi roman *al său*“ (al său e de prisos); „Studile (*sale*) și le-a făcut la Kecskemét (126) etc. Repetarea până la plictiseală a unor vorbe, ca d. p. a pron. *lui* Ex. „Compozițiunile *lui* sunt clare, ritmul *lui* e muzical chiar și în poeziile *lui* epice. Limbajul *lui* e neaș maghiar etc. (184). — Vezi îndeosebi p. 135 apoi 209 etc.) Multe pleonasme („o individualitate *sinceră nețăfărită*. p. 130 etc.), fraze greoaie (p. 125 etc.)

*

Intre dascălii noștri care nu înțeleg să se mărginească numai la datoria pe care le-o impune programa școlară, ci caută ca și prin activitatea lor extrașcolară să creeze atmosfera propice îndeletnicirilor intelectuale, fără care nici școala nu va putea progresa, dl **Vasile Netea**, tânărul învățător dela Reghin, se evidențiază ca un element prețios.

Mai ieri îi primisem lucrarea (relevată în nr. pe Ian.-Febr. al revistei) „Un îndreptar pentru cercurile culturale“, iar azi ne sosesc deja alte broșuri. Într'una („Horia crăișorul țăranilor“) înmănunchiază în 36 pp. două conferințe și alte pagini de diferiți autori, întru pomenirea „simbolului luptei noastre pentru libertate și dreptate“, iar în a doua — apărută ca prim nr. al Colecției „Progres și Cultură“ — („Din contribuția învățătorimii române la desvoltarea culturii naționale“. 35 pp. 15 lei)

ni se evocă figurile pilduitoare a trei învățători — unul ardelean (I. Pop Reteganul), altul muntean (C. Rădulescu-Codin) și al treilea moldovean (Mihai Lupescu), a căror operă, cum spune atât de bine d. Netea: „reprezintă biruința cea mai frumoasă a idealurilor împotriva trudnicei vieți omenești“. Dacă lucrarea d-lui Netea e un omagiu meritat, adus unor strădanii cu „conținut moral nimbant de lumina unor preocupări ideale“, ea e în același timp și un apel adresat de autor camarazilor săi de azi de-a nu lăsa apatia să îmburdueneze calea luminoasă spre care chiamă exemplul merituosilor înaintași.

Ax. B.

*

Ilarie G. Albu. *Domnița Stana*, dramă istorică în 4 acte, libret de operă.

„Lohengrin“ — libretul operii lui Wagner — citită, îți lasă impresia unui elegant program întocmit de un artist. Din punct de vedere estetic emoțiile sunt reduse la minim. Libretul unei opere nu-i decât o frântură din întregul ei. În arhitectură l-am numi plan. Realizarea edificiului-monument presupune necondiționata colaborare a celor ce execută planul. Textul operii e o epuație cu 3—4 necunoscute: muzica, decorurile, interpretarea.

De altfel, prefața cărții, semnată de d. V. Beneș, remarcă, insistent, același lucru. Dela început ni se impun rezerve, neavând de analizat decât un singur element al operii și, credem, nu cel mai important; indispensabil însă.

Acțiunea se petrece în secolul al XIII-lea, la Curtea lui Bogdan, voevodul Maramureșului.

Béla, prinț maghiar, vrea comorile voevodului, ascunse, știu oamenii vremii lui, în peștera Zimbriței. Un scop urit spre care tinde, cu mijloace și mai urite. Cere în căsătorie pe Domnița Stana, fiica voevodului, pentruca, după ce își va însuși comorile, să o lase. Planul e dejucat de un Mușat, pribeag vlăstar al lui Tihomer Basarab. Acesta dă pe față intențiile prințului Béla și, în ultima clipă — moment dramatic spectaculos și reușit — după o scurtă luptă, ajutat de oamenii lui, salvează pe Domnița Stana, pentru sine. De-aici pornește decălecatul Moldovei, la îndemnul voevodului Bogdan :

Pe valea Moldovei de-aicia porniți,
Și-acele ținuturi pe veci stăpâniți!
Voevod te 'nvestesc cu depline puteri,
Moldovei să-i fi cel mai vajnic străjer.

Tendința se desprinde evidentă, motivată prin respectarea adevărului istoric, un adevăr păstrat în folklor. Dacă acesta este

adevărul, noi nu avem suficiente dovezi pentru argumentare. Folklorul închide în el atâtea adevăruri, pe cari le descoperim de-atâtea ori printre rânduri.

Intr'o lucrare de artă, pro și contra tendinței, s'a scris destul. Dacă într'adevăr e operă de artă, discuția nu-și mai are temeieri. In cazul „Domniței Stana“ autorul singur mărturisește că a urmărit ceva. Piesa e închinată „Ligii antirevizioniste“. Din punct de vedere estetic, realizarea ei ne impune rezerve. Din unghiul de vedere al autorului, încercarea e întrăsneață. Compozitorul poate desăvârși artistic ceea ce d. Albu, dintr'un sentiment pe care-l înțelegem și care stăruie și în noi insistent, a încercat într'o direcție cu drum nebătătorit încă.

*

Cezar Petrescu: Luceafărul, roman, vol. I, București: Ed. Naționala Ciornei S. A. (1935), p. 426.

„Romanul e metafora vieții“ spunea Eminescu la începutul „Geniului Pustiu“. Ultimul lui biograf, d. G. Călinescu, l-a scris, căutând să elimine tot ce a crezut că constituie legendă în sbuciumul unei vieți. Un om genial a trăit în anumite condiții, cu o anumită structură sufletească. Că aceste condiții au fost grele — multe din pricina oamenilor — e în afară de orice îndoială. Se desprinde, însă, din paginile cărții dlui Al. Călinescu, un adevăr, contestat de unii: Eminescu ar fi rămas același, chiar dacă viața i-ar fi rezervat mai mult soare.

D. Cezar Petrescu, din amănuntele informațiilor biografilor, adăogând studiului căldura înțelegerii creațiunii poetice, pătrunde mai adânc în intimitatea „Luceafărului“. Din istoria literară se trece în literatură. Dialogul leagă scenă cu scenă, le dă mai multă viață acestora, menținându-se totuși în marginile adevărului istoric. Vol. I. se termină cu turneul pe care „Societatea dramatică a artiștilor superiori din București“ l-au făcut la Botoșani. Eminescu — sufleurul trupei — e ridicat de oamenii tatălui său, nemângăiat de meseria pe care acesta și-a ales-o. Trupa a rămas fără sufleur.

Și, smuls din noianul altor gânduri, pășind în silă pe ulița care duce spre Hanul Mutului, între cei doi gealați, emoționantă pornește întrebarea :

— Mama ce face?

Așteptăm volumul al doilea, pentruca opera lui Cezar Petrescu să fie privită în întregul ei.

Ion Colan

Reviste și buletine.

Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XXVII fasc. 79. Ianuar-Mart 1934.

Se aduce un material foarte important pentru trecutul nostru medieval. Considerațiunile d. Virg. Drăghiceanu, de atâtea ori fericit descoperitor al antichităților noastre, asupra vechimii bisericii mănăstirii Tismana sunt revelatoare. Față de ceea ce se credea până acum, că actuala biserică ar fi din secolul XVI și restaurată de Schlatter pe la 1843—1855, se constată că atât baza cât și zidurile sunt acelea ale ctitorului ei, Radu I, tatăl lui Mircea cel Bătrân. Se vede deci, că aceea ce a eliminat Schlatter, pridvorul de jur împrejur, a existat încă dela început și n'a fost un adaos ulterior. Maistorul care a lucrat-o trebuie să fi fost un Sas, căci arată lucru occidental, căutându-se în același timp să nu se depărteze de forma bizantină. Pare să se fi găsit și mormântul lui Mihail I, fiul lui Mircea cel Mare, îngropat în pronaos, D. Iorga publică însemnări și inscripții de la biserică din Albota-Argeș (sec. XVII sau XVIII), și de la Tisău-Buzău, din 1642, unde se observă și un sistem de fortificații. D. N. Ghika-Budești studiază biserică din Hârțiești-Muscel dela 1532, un prototip al arhitecturii românești. Arată a fi mai veche, poate din sec. XV, și anul 1532 ar reprezenta atunci data unei restaurări. Denotă o influență sârbească. D. D. Berciu se ocupă cu preistoria Olteniei, răsuce de influențe deosebite. Harnicul culegător, d. V. Brătulescu, comunică diferite inscripții și note cu privire la multe biserici din Argeș și Vâlcea.

*

Gând Românesc, revistă de cultură, editată de Astra, III, 1935, Cluj.

Revista clujană, care în așa de scurt timp și-a creiat un loc de seamă în publicistica noastră, e de dorit să fie larg cunoscută, prin domeniul larg pe care îl abordează cum și prin alesele condee care îi dau viață. Ideologia și informația ei o fac necesară intelectualității românești.

No. 1, Ianuarie, între altele cuprinde: Mircea Vulcănescu, *Ion Creangă văzut de generația actuală*, unde se pune în lumină cât de al zilei este azi marele povestitor, în care se îmbină fericit obârșia moldoveană cu cea ardeleană. De remarcant observația că „figura lui Maiorescu nu a rezistat întreagă asalturilor vremii“ (p. 6), iar despre Creangă însuși „că a fost un om în vremurile acestea de măscări“ (p. 16). Traian Herseni, *Integrarea în istorie*, stărue asupra datoriei și idealului etic în istorie. Această integrare în istorie „nu se face abstract și nici

pe cale curat intelectuală“ ci „presupune o legătură cu fiirța noastră întreagă“ identificându-ne „cu națiunea din care facem parte și numai prin ea cu întregul popoarelor din lume, umanitatea“ (p. 30). Ori-care ar fi regimul unei țări, individul nu trebuie să lupte „împotriva națiunii însăși“ ale cărei interese nu trebuie nici cum să fie primejduite (p. 31) Adăogăm această lapidară definiție: „Naționalismul nu poate fi o doctrină de partid, ci instinctul însuși de conservare al națiunii, spiritualizat prin conștiință“ (p. 32). Frumoase considerații asupra aportului pe care îl aduce trecutul în prezent cu scopul de a-l duce mai departe creind un ideal. „Popoarele lipsite de ideal sunt pierdute pentru civilizație“, conchide autorul (p. 33). Considerațiile acestea, care merg mână în mână cu marile linii fixate de istorie, sunt deosebit de prețioase, întrucât vin de la un sociolog de mare merit și cu multiple resurse. C. Marinescu semnează o dare de seamă asupra *Răscoalei țărănilor din Transilvania la anul 1784*, de I. Lupaș, iar Coriolan Petranu completează *cercetările recente asupra Barocului din Ardeal și Crișana* datorite lui Iosif Biró.

No. 2, Februarie. N. Buta, *Horia, Tâlcul unei comemorări*, justifică bine sfârșitul eroilor anului 1784, nu ca o osândă rușinoasă, ci ca o „canonizare“ în sufletul românesc „însetat de dreptate“ (p. 66) măcar că mișcarea însăși n'a fost națională „ci o cumplită răbufnire împotriva nedreptăților sociale“ care, însă, a refăcut „prestigiul de neam“ (p. 69). Cred în adevăr, că fără această mișcare țărănească a multului nat, Ardealul românesc nu ar fi luat atât de repede o așa de precisă formă națională, încât la 1848 „națiunea română“ să dorească a se uni cu „țara“, deci a gândi la posibilitatea unei națiuni unită într'o singură formă de stat. S. Pușcariu arată meritele academicianului Ion Bianu, de curând răposat, iar Ion Pillat dă referințe despre minunatele pagini scrise asupra brazdei românești de curviosul călător englez Hall. Cu mult suflet, Ion Chinezu pune în adevărata lumină pe poetul lui Horia, care este Aron Cotruș. D. Prodan aduce prețioase completări cu privire la ecoul răscoalei lui Horia în străinătate. C. Petranu pune la punct unele discuții tendențioase ungurești cu privire la sinteza artei ardeleni.

No. 3, Martie. D. Murărașu studiază *Orientarea lui Eminescu spre Folklor*. Iosif Schiopul tratează despre *Emigrația săsească în Transilvania*, cu folositoare date statistici amintite de-a-lungul vremurilor; pentru partea mai veche nu poate fi decât ipoteză, neavând din nici o parte date precise; pentru vremea mai nouă se pot urmări însă bine și locurile de unde vin și unde s'au așezat elementele germane. Olimpiu Boitoș

semnează duiosul necrolog al fostului nostru coleg dela Paris delicatul Ernest Armeanca, fiul Săcărâmbului, răpit de boala care nu iartă, sortită, se pare, numai celor cari nu știu să trăn-dăvească.

A. Sacerdoțeanu

*

În rev. „**Litere**“ nr. 18—19 (pe Martie—Apr.) d. I. E. Torouțiu pune în vie lumină sufletul mare, românesc și ome-nesc, al lui Al. Vlahuță „sfântul purtător de speranțe și iubitor de oameni“ care, în vremea când se vorbea de *triumghiul morții*, cerea (cităm): „să mă duc îmbrăcat soldățește, să stau în tranșee, acolo unde sunt lupte, să-mi umplu sufletul de măreția jertfelor pe care le fac, în tăcere, cei mai buni frați ai noștri, la masă lor să mănânc, pe paele lor să dorm, (căci) numai așa cred că aş putea vorbi de ei, de gân-durile și de faptele lor, cu respectul ce se cuvine adevărului“. Dorința aceasta fiindu-i pornită „dintr'un adânc sentiment de datorie cetățenească și din gân-dul că voiu putea fi și eu de vr'un folos neamului meu, la o vreme, când cine nu-i de folos e vătămător“.

Ce bine că se desgroapă aceste pilde de patriotism, nu numai pentru generația de după războiul cu atâți reprezentanți care se complac pe *culmile desperării* fără să fi cunoscut vre-odată și pe cele ale *sacrificiului*, ci și pentru a putea reduce la proporțiile și la justa lor valoare pe atâți beneficiari ai patriotismului verbal, cari, pe vremea când bătrânul poet cu trup plâpând se cerea pe front în noroiul tranșeelelor, se făcuseră camfor din preajma mirosului de praf de pușcă.

Tot d. Torouțiu, făcând socoteala economiei (2500 lei anual!), pe care o face Statul prin desființarea teatrelor din Craiova, Chișinău, Cernăuți (ultimul oraș cu *patru* teatre minoritare : german, polon, evreesc, ucrainian) conchide, nu fără dreptate, că „*centralismul bucureștean este de un regionalism atât de egoist*!“, încât *ega-lează cu o înaltă trădare de patrie*. Iar permanenta plasare pe linii moarte a intereselor din provincie, și mai ales ale acelor care ar trebui să fie antene extrem de fine și sincere, pentru a înregistra și transmite centrului orice mișcări limitrofe, ating inconștiența“.

Revolta d-lui Torouțiu e deplin întemeiată. Nu ajută însă la nimic. Ar conta ceva în cazul că s'ar contamina de ea întreaga Bucovină și Basarabie. Dar cum aceasta e greu de sperat când înșiși reprezentanții în guvern ai acestor provincii

1) Teatrului Național din Capitală nu i s'a tăiat nici o lăscae, deși Bucureștii au „arhisuficiente centre de afirmare a prestigiului românesc“.

au abandonat aceste „baricade culturale“, noi recomandăm un mijloc mai eficace spre a le putea menține: înlocuirea bărbaților din fruntea acestor teatre prin câte-o *damă* mai sprâncenată. Vor obține ceea ce n’au visat. Dl. Toronțiu, ca să se convingă de seriozitatea sfatului nostru, n’ar avea decât să verifice dacă e adevărat sau ba că: după desființarea mai sus amintitelor teatre, într’o vreme când atâția își ridică viața ne mai putând îndura mizeria, *o domnișoară artistă obține sume fabuloase* (se vorbește de două milioane) *pentru un turneu teatral*.

Tot în acest nr. d. A. Chirescu demonstrează d-lui I. Peltz pentru ce nu poate fi scriitor român, d. Dinu Roco (Etică și literatură) cere tineretului eliminarea din domeniul literar a „impurităților morale“, d. Barbu Dănculescu (Bovarism cultural) se ridică împotriva diuimului de scrieri „fără onestitatea unei experiențe trăite, fără elanul creator, impus de refulările adânci ale unei conștiințe de viață consumată“. Și „adevărata viață nu se poate împăia, nu se poate condamna la expresia unor abilități de stil cu care atâția domnișori în literatura noastră, asurzesc mulțimile“; iar d. C. Federeanu (Rechizitoriu) subliniază îndolența, apatia, marasmul, în care se complăce tineretul de azi, toată activitatea celor care se mai agită mărginindu se la discuții sterile sau la reclamă, nu la o „activitate constructivă care să înlăture putreziciunea morală a societății contemporane“. Relevăm cu satisfacție reacțiunea tot mai accentuată a conștiințelor românești lucide împotriva „valorilor“ cotate la bursa imoralității sau a cărdășiiilor de afișaj cointeresat.

*

Din sumarul **Analelor Dobrogei** (pe 1934) de sub dir. d-lui C. Brătescu, remarcăm paginile, din domeniul arheologiei, ale d-lor T. Sauciuc-Săveanu („O stelă funerară cu inscripție și cu palmele deschise în relief, din Tomis-Constanța“ și „O inscripție latină și alte obiecte antice și știri din satul roman Petra, Camena de azi, din jud. Tulcea“), Gr. Florescu („Descoperiri arheologice în Constanța și monumente antice inedite din Muzeul Regional al Dobrogei“). Noutățile arheologice dobrogene (1932—1934) ni le face cunoscute d-l Radu Vulpe. Oct. Mărculescu dă prețioase informații istorico-arheologice privitoare la „colonia greacă“ *Bizone*, — situată odinioară, după părerea autorului, pe Jocol unde se află azi *portul* nu orașul Caverna (cum crede Jiraček și alți cercetători mai noi) — colonie, pe vremuri cu o intensă viață comercială și industrială și cu moneda sa proprie, cu o cultură și civilizație destul de înfloritoare, judecând numai după ce s’a putut desgropa până acum din arta acesteia. I. R. Călinescu tratează despre Dobrogea și M. Neagră ca

individualități geografice și regiuni biomorfogenetice. Despre Xavier Hommaire de Hell, un călător francez în Dobrogea, în 1846, vorbește d-l *M. Rareș*. Asupra părinților și primei tinerețe a poetului P. Cerna ne informează d-l *G. Coatu-Cerna*, care l-a cunoscut bine, trăind multă vreme, ca învățător, în satul său natal. Tot relativ la Cerna, d-l Mih. Dragomirescu, constatând „conspirația tăcerii” în jurul meritelor d-sale la ridicarea poetului Cerna, ne dă „istoria veridică a raporturilor d-sale cu poetul”.

Mostre din poezia și crâmpoie din vorbirea uzuală a „Gre-cilor” din satul Regele Ferdinand (jud. Tulcea) comunică d-l N. Bonjug. În afară de articolele menționate volumul cuprinde și pagini de literatură beletristică (poezii, proză), recenzii etc.

*

În **Prometeu** nr. 11—12 (pe Martie-Aprilie) d-l I. Al. Bran Lemeny pledează pentru „numerus valachicus” a cărui noțiune o vrea însă lărgită, adăugându-i-se și un conținut moral, nu numai etnic. D-l Eft. Mărculescu vorbește despre „Slujitorii Statului”, de nedreptatea pe care o face acesta privilegiind pe unii, oropsind pe alții, — insistând mai ales asupra condițiilor pe care trebuie să le întrunească magistrații ca să poată înstăpâni domnia dreptății: condiția sine qua non a existenței statului. D-l Dr. M. Suciș-Sibianu își continuă sfaturile privitoare la alimentare. D-l prof. P. Teodorescu scoate în evidență valoarea universală a operei lui Emeric Madách: „Tragedia omului” și a traducerei ei în românește de Oct. Goga, care a știut face din ea „o a doua creație”. La *partea literară* colaborează d-nii: A. P. Bănuț, Gh. Tulbure, I. Al. Bran-Lemeny, C. Mușlea, Ecat. Pitiș, D. Iliescu, Horia E. Frunză, Elisabeta Hențiu.

Plaiuri Săcelene nr. 4—5 (pe Apr. Mai), cu pagini de N. Verzea închinată *Episcopului de Buzău Filotei* (1800—1860), fiu al comunei Satulung și aviatorului locotenent comandor *Ioan Penes*, născut în aceeași comună (1892) și mort în București la 7 Febr. 1935.

Moldova Nouă se întitulează revista trimestrială a „Asociației Culturale a Transnistrienilor” de sub direcția d-lui N. P. Smochină. Principiile puse la baza ei sunt: obiectivitatea, adevărul științific, ideea națională și cultura generală cu privire la Republica Moldovenească, precum și cu privire la Moldovenii din întreaga Uniune a Rusiei Federative Socialiste Sovietice în general”. Condițiile — atât tehnice cât și sub raportul conținutului — în care apare nr. 1 (pe Ian.—Martie) al rev., justi-

fică pe deplin necesitatea ei — umplând în adevăr un gol în publicistica noastră periodică — cât și apelul pe care-l adresează redacția oamenilor de bine și cu dragoste de neam pentru sprijin „în calea-i spinoasă spre Emmaus”. Sprijinind avangarda neamului nostru spre Răsărit, sprijinim siguranța și existența României, — adăogăm noi. — Iată și cuprinsul nr. 1 :

Republica Moldovenească a Sovietelor (de N. P. Smochină), Aspectul național în Economia Moldovei Sovietice (de T. Vlădică), Les Moldaves de Russie Soviétique depuis son origine jusq' à nos jours. Première partie (par. N. P. Smochină). Cronică și Recenzii cu privire la lucrări asupra Moldovenilor transnistrienii. Nrul de 120 pg. îl încheie câteva frumos executate clișee. — Red. și Adm. : Iași, Str. Peneș Curcanul 5 la d-l N. P. Smochină. Costul unui nr. L. 75. Abon. anual L. 300.

„**Viața Ilustrată**” dela Sibiu a rămas și în anul al doilea, ceeace spuneam despre primele sale nr-e: O mângâiere pentru suflet și desfătare pentru ochi. Și dacă mai adăogăm la această constatare și meritul unei apariții regulate — cu ceeace nu se prea pot mândri multe reviste din Țară — am justificat caldele felicitări pe care le trimitem directorului ei, d-lui N. Colan. Familiile care o au, o pot pune la loc de cinste, iar colaboratorii ei pot avea satisfacția unei fapte bune, de folos.

În **Siebenbürgische Vierteljahrsschrift** nr. 1—2 (pe Ian.—Iunie) d-l Gustav Gündisch într'un studiu privitor la timpul când s'a zidit biserica cetățuei Brașovia de pe Tâmpa Brașovului, ajunge la concluzia că cea mai veche parte a bisericii romano-catolice desgroată aici, a luat ființă în anii nemijlocit premergători mijlocului sec. al XI. N'a fost mânăstire, ci o biserică mireană care aparținea cetățuei. Între anii 1150—1170 a fost apoi lărgită sau cel puțin reparată (pardosită din nou) — Tot în acest nr., d-l G. E. Müller se ocupă de studiul d-lui I. Schiopul: „Diploma Andreiană din 1224 și alte documente false sau fals întrepreate”. Cluj, 1934, de care se ocupă în revista noastră d-l Aurelian Sacerdoțeanu.

Observatorul social-economic din Cluj, de sub direcția d-lui prof. G. Moroianu, aduce în nr. 1 (1935) articole de d-nii: G. Sofronie (Raymond Poincaré și Louis Barthou constructori ai noii ordini internaționale), I. Gârbacea (Parteniu Cosma), Dr. L. Daniello (Sănătatea satului românesc din Ardeal), A. Gocłman-Oituz (Contribuțiuni la „Problema Moșilor”), Avram-Rășinariu (Aurul și Mercurul jud. Alba), Al. Stroe-Militaru (Din trecutul Săcelelor), Ing. P. N. Panaitesco (La crise agricole et ses remèdes (suite), Augustin Tătaru (Câteva păreri economice la scriitorii greci).

Cele trei Crișuri își închină frumosul nr. dublu 1—2 (pe Martie—Apr.), cu ocazia împlinirii a 16 ani de viață, problemelor culturale și naționale (amintirii martirilor dela 1785, marilor profesori ieșeni de altă-dată, Universității din Cluj etc.)

Parlamentul Românesc nr. 168—170, închinat Bisericii și nr. 171—174 închinat Poloniei. Două numere care onorează nu numai direcția revistei, ci însăși publicistica noastră periodică.

Din **Atheneum** nr. 2 (pe Martie—Aprilie) desprindem articolul d-lui Vas. Maciu: „Jacques—Auguste de Thon și Români.”

Din **Convorbiri Literare** nr. 1—2 (pe Ian.—Febr.): I. Petovici: O amintire filologică, Nic. Roșu: Junimism și continuitate, O. G. Lecca: „Rumânii” și „Descălecarea” Țării Românești, I. Georgescu: Centenarul revoluției lui Horia.

Din bogatul și variatul nr. triplu, pe Martie—Mai: Nic. Roșu: Simion Bărnuțiu, naționalist și democrat; G. Acsinteanu: Panait Istrati; Anton Balotă și Radu Gyr: Eposul popular jugoslav; Al. Tzigara-Samurças: Impresii fugare din Finlanda; Augustin Pop: Aniversară (50 de ani dela mutarea Conv. Lit. dela Iași la București). Deosebit de bogată în acest nr. partea rezervată cronicilor și recenziilor.

Din **Viața Basarabiei** nr. 4 (pe Apr.) și 5 (pe Mai) Cezar Petrescu: Teatru românesc sub stăpânire străină, T. Porucic: Câteva cuvinte asupra protoistoriei din câmpiile Basarabiei, P. Constantinescu-Iași: Istoricul Buicanilor, Dr. Th. Holban: Din viața Bulgarilor basarabeni, C. Georgescu-Vrancea: Câteva acte privitoare la Andronachi Donici.

Din **Revue de Transylvanie** nr. 4: I. Lupaș: L'empereur Joseph II et Horia, Dr. S. Manuila: Le developpement des centres urbains en Transylvanie, C. Petranu: La part des trois nationalités de Transylvanie dans la formation de son caractère artistique. L. Someșan: La transhumance des bergers transylvains dans les provinces roumaines, S. Dragomir: La convention scolaire entre la Roumanie et la Yougoslavie et son application, N. Saulescu: Quelques aspects de l'agriculture transylvaine.

Din **Arhivele Olteniei** nr. 77—78 (Ian.—Apr.): I. C. Filitti: Craioveștii și rolul lor politic, M. Th. Carada: Insemnări din viața politică a Craiovei în a doua jumătate a sec. XIX, Iuliu Marțian: File dintr'un carnet din anul 1844, E. I. Păunel: Călătoria din 1769 a stegarului Iohann Friedel dealungul malului bănățean al Dunării, Ion Donat: Reședințele celei de a doua Mitropolii a Țării Românești, D. Tudor: Date nouă despre Podul lui Traian de lângă T. Severin, F. Horovitz: Contribuție la o hartă a Daciei Romane: Hotarele Daciei Inferioare.

S'au mai primit:

N. Porseuna: Se aprind făcliile. Ed. Cugetarea, Buc. Pp. 236. Format $19\frac{1}{2}\times 12\frac{1}{2}$ Lei 50.—.

Proverbe albaneze, trad. de D. P. Pascu, cu o prefață de Dr. C. Mureșanu, prof. Constanța. Bibl. Asociației culturale „Cartea sub Icoană” nr. 5. Pp. 32., Format $15\frac{1}{2}\times 11\frac{1}{2}$ cm.

Al. Graur: Limba lui Creangă. Atelierele Adevărului Buc. Pp. 14. Format 16×12 cm.

I. Creangă: Povești. Bibl. Școlară (Publicațiune pentru cultura elevilor). Atelierele Adevărului Buc. Pp. 117. Lei 20.—. Format $19\frac{1}{2}\times 12\frac{1}{2}$ cm.

Avram Mateșiu: Gorunul lui Horia. Patru sonete, închinete memoriei eroilor-martiri Horia, Cloșca și Crișan. Sibiu 1935.

In memoria lui G. Bogdan-Duică. Ed. Universitatea din Cluj, facultatea de litere și filozofie cuprinde: Cuvânt înainte (de N. Drăganu), G. Bogdan-Duică (de Sextil Pușcariu), G. Bogdan-Duică critic și istoric literar (de I. Breazu), Bibliografia operelor G. B. D. (de I. Breazu și I. Crăciun). Pp. 80. Lei 30.—. Format $25\times 16\frac{1}{2}$ cm.

Ariadna Camariano: Influența poeziei lirice neogrecești asupra celei românești (Ienăchiță, Alecu, Iancu Văcărescu, Anton Pann) și modelele lor grecești. Buc. 1935. Ed. Cartea Românească. Pp. 38. Lei 35.—. Format $24\frac{1}{2}\times 16\frac{1}{2}$ cm.

Nestor Camariano: Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi și prototipurile lor grecești. Buc. 1935. Ed. Cartea Rom. Pp. 27. Lei 30.—. Format $24\frac{1}{2}\times 16\frac{1}{2}$ cm.

Mih. Sadoveanu: Măria Sa Puiul Pădurii, roman Ed II. Ed. „Naționala Ciornei” 8° Lei 75.—.

Cezar Petrescu: Luceafărul, roman vol. I. Ed. „Naționala-Ciornei”. 8° Pp. 426, Lei 95.—.

Anuarul XV al lic. de stat „Gh. Lazăr”, Sibiu pe anul șc. 1933—34, întocmit de I. G. Nicolescu, director, Sibiu 1935 publică în afară de datele școlare, două pagini omagiale pt. fostul dir. Dr. Ioan Bunea, trecut la pensie cu începutul an. șc. 1934/35, o conf. a prof. Ilie Licu Popescu: Un filosof al istoriei — Alex. Xenopol, și cuvântul de deschidere al dir. liceului.

Biblioteca „Pământ și suflet oltenesc” dela Craiova înmănușiază în nr. 27—28, sub titlul „Zugrăveli”, 5 schițe ale d. *Paul Constant*, director al revistei „Provincia Literară” dela Sibiu; iar în nr. 26, o seamă dintre poeziile tânărului scriitor de talent — autor a două vol. de proză, unul de versuri și al unei broșuri de critică, — *Savin Constant*, mort în vârsta de 26 ani într'un accident de tren.

Sergiu Dan și Romulus Dianu: Nastratin și timpul său. Roman. Ed. Națională-Ciornei. Pp. 227. L. 55.

A. Creangă, prof.: Matematica în școala normală. (Pro-pruneri pentru noua programă analitică). Extras din „Rev. gen. a învățământului“. Tip. Glogus, Odorheiu. Format $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm. Pp. 8.

Olimpiu Boitoș: Contribuții la istoria misiunii lui A. Panu în Paris (1864). Cluj, 1935. Format $23 \times 15\frac{1}{2}$ cm. Pp. 52.

Pimen Constantinescu: Învățământul limbii italiene la Sibiu. Sibiu, 1935, Format $23 \times 15\frac{1}{2}$ cm. Pp. 9, Lei. 5.

Păr. Dr. Ilie Dăianu: Unirea cu Roma și Revoluția lui Horia. „Bucovina“, București, 1935. Format $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm. Pp. 48. Lei 30.

D. Bodin: Bartoli ed i Romeni. Extras din „Rev. Ist. Română“ Buc. 1935. Pp. 4.

Ioan Pop Rețeganul: Munți, animale și pământ (Biblioteca pop. a Asociațiunii Astra No. 220, Lei 5). Încă un dar, publicat de dl H. Petra-Petrescu, din moștenirea lăsată neamului său de neodihnitul și atât de smeritul dascăl din Reteag. Cuprinde: legenda Detunatei, legenda Câpcânilor și pagini despre „Iubirea de animale și de pământ la Romani și la Români“.

Revistele, din lipsă de spațiu, le vom da în nr. viitor.

*

Din corespondența Redacției

In Ierusalim s'a adus o lege care pedepsește cu un an închisoare pe toți cei care sunt necuviințioși în vorbă față de credință.¹⁾

*

La ordinul guvernatorului englez au început lucrările de restaurare a Peșterii Nașterii Domnului, din Biserica Nașterii din Vitileem.

*

Așezămintele misionare creștine din Palestina hrănesc și îmbracă 12.000 de creștini săraci, întrețin 360 de copii în orfelinate și 60 de centre cu școli de băieți și fete. Pentru ajutorarea celor bolnavi, au dispensarii.

*

Dna Elisabeta Atanasiu, Româncă cu domiciliul la Paris, vizitând Ierusalimul, a adus daruri prețioase Bis. Sf. Mormânt.

*

Primii copii din România, botezați cu apă din râul Iordan sunt Elena și Sofia, fiicele Părintelui G. D. Cruceanu din Cernica (Ilfov), din a cărui scrisoare scoatem informațiile acestea.

¹⁾ Oare ce-ar fi dacă am trimite acolo pe făuritorii legilor noastre? (N.R.)

Jertfa prietinelor revistei, pe anul 1935

Am mai primit, pe lângă cele publicate în nr. trecut, următoarele sume;

Lt.-col. inv. Zernoveanu V., Braşov

L. 40.—

Olariu Nic., director de bancă, Luduş

L. 40.—

Tuturora calde mulţumiri.

ABONAȚII

cari și-au mai achitat abonamentul dela apariția nr-ului trecut :

Până la 31 Dec. 1934

Direct. lic. „Al. Papiu Ilarian“, Tg.-Mureş.

Rectoratul Acad. Agricole, Cluj.
Dr. Vasu Alex., avocat, M. Ciuc.

Ivan Nic., episcop, Cluj.

Dr. Median Gh., avocat, Braşov.

Mereş Vasile, preot, Braşov.

Dr. Puşcariu I., med. primar de spital,
Braşov.

Râşnovean Şt., cand. silvic, Satu-Mare.

Dr. Roman Victor, avocat, Braşov.

Spârchez Zeno, ing. silv., Satu-Mare.

Stan Scarlat, secr. gen. al „Automobil
Clubului reg. rom.“ Bucureşti.

Trif Grigorie, magistrat, Cluj.

Vlaicu Radu, comerciant, Braşov.

Vodă S., notar, Cioc (Odorheiu).

Până la 31 Aug. 1935.

Roşculeţ I., ing. silvic, Braşov.
Dr. med. Stanciu V., Sf. Gheorghe.

Până la 1 Martie 1936.

Până la 31 Oct. 1935.
Scurtu Ieronim, propr., Slănic (Moldova).

Ing. Eremie Tiberiu, Bucureşti.

Până la 31 Dec. 1935.

Ing. Banciu Vl., dir. Cred. Minier, Bucureşti.

Camera de Com. şi Ind., Braşov.

Căminul Cultural, Râşnov.

Casa Cercuală pt. Asig. Soc., Braşov.

Comanescu A., ing. agr.-şef, Botoşani.

Curcă Gh., procurist, Albina, Braşov.

Dr. Curta Romul, avocat, Agnita.

Deppner Hermann, dir. de bancă, Braşov.

Diaconu Ioan, Iaşi.

Direct. lic. „Moise Nicoară“, Arad.

„ „ „Dr. I. Meşota“, Braşov.

„ „ „Gh. Lazăr“, Sibiu.

Direct. gim. de băieţi, Sf. Gheorghe.

„ Şc. Norm. „A. Şaguna“, Sibiu.

„ Şc. Com. sup. de băieţi, Sibiu.

Dr. Fildan Petru, avocat, Braşov.

Hodărnău M., protopop, Braşov.

Până la 1 Mai 1936.

Chelariu Gh., dir. lic., î. p. Braşov.

Direct. Şc. primare Nr. 4, Braşov.

Furnică Z. D., mare propr. Bucureşti.

Givulescu Pr., protopop, Radna.

Dr. Glăjariu V., av., senator, Braşov.

Olariu N., dir. de bancă, Luduş.

Petrovici I., insp. gen. şc. î. p. Găvojdia

Popovici Zenovie, preot, Satulung.

Stelea Severeanu, preot, Bod.

Vătăşanu Ov., inginer, Bucureşti.

Dr. Vintilă I., medic, Braşov.

Zernoveanu V., lt.-col. inv. Braşov.

Până la 30 Iunie 1936.

Giuglea G., prof. univ., Cluj.

Până la 31 Dec. 1936.

Dr. Voicu C., av., fost primar, Braşov.

Am mai primit restanța dela d-l *Moșoiu Aurel*, profesor, Ploești.

DIN POMELNICUL

celor cărora le-am avansat încrederea noastră de oameni de bună-credință, care însă până azi n'au catadocsit să ne răspundă măcar.

Astra — Sf. Gheorghe	dela 1 V. 1930 — 1 VII. 1932
Astra — Bod	1 an
Astra — Râșnov	” 1 V. 1930 — 1 III. 1933
Astra — Zărnești	” 1 V. 1932 — 1 VII. 1933
Banca „Parsimonia“, Bran	” 1 V. 1931 — 1 I. 1933
Badiu Andr., preot, Măeruș	2 ani
Tomas Mircea, preot, Tohanul-vechiu	2 ani
Măzgăreanu I., funcț. la Uz. Electrică, Brașov	dela 1 V. 1930 — 1 I. 1933
Orghidan Dragomirescu Victoria, București	” 1 V. 1930 — 1 III. 1933
Iosifescu N. Gh., Ploești	” 1 V. 1930 — 1 VII. 1932
Direct. Șc. Normale, Timișoara	1 an
Dr. Cosma Nerva Tr., avocat, deputat	3 ani
Oșteanu Const., avocat, Brăila	1 an (1934)
Dr. Popescu I., avocat, primar, Reghin	1 an și 8 luni
Papuc-Secelea Vas., fost cons. agr. în Sf. Gheorghe	1 VII. 1933—1 XI. 1934.
Poliș N. Bujor, notar, Beba-veche	” ”
Dr. Prescurea I., avocat, Sighișoara	” ”
Ing. Sălăgeanu Aurel, București	” ”
Dr. med. Vuia M. Salvator, Arad	” ”

(Va urma)

PANAIT ISTRATI